

นางนพมาศ

หรือ

ตำรับทำวชิรสุภาพลักษณ์

พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ

นางสละไกร ตุลยายน

ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม

วันที่ ๒๕ มีนาคม ๒๕๐๔

นางนพมาศ หรือตำรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์

พิมพ์ครั้งที่ ๑		พ.ศ. ๒๔๕๓
พิมพ์ครั้งที่ ๒		พ.ศ. ๒๔๕๓
พิมพ์ครั้งที่ ๓		พ.ศ. ๒๔๖๘
พิมพ์ครั้งที่ ๔		พ.ศ. ๒๔๗๒
พิมพ์ครั้งที่ ๕		พ.ศ. ๒๔๘๖
พิมพ์ครั้งที่ ๖		พ.ศ. ๒๕๐๓
พิมพ์ครั้งที่ ๗		พ.ศ. ๒๕๐๔
พิมพ์ครั้งที่ ๘		พ.ศ. ๒๕๐๕
พิมพ์ครั้งที่ ๙		พ.ศ. ๒๕๐๕
พิมพ์ครั้งที่ ๑๐		พ.ศ. ๒๕๐๖
พิมพ์ครั้งที่ ๑๑		พ.ศ. ๒๕๐๖
พิมพ์ครั้งที่ ๑๒	กัลยาณิวัฒนาพิมพ์จำหน่าย	พ.ศ. ๒๕๐๗
พิมพ์ครั้งที่ ๑๓	งานศพนางสละไกร ตฤยาชน	พ.ศ. ๒๕๐๘

พิมพ์ที่ ร.พ. ภัคดีประดิษฐ์ ๒๐/๑ ห้างศาลาเฉลิมกรุง พระนคร ไท. ๒๐๓๑๕
 นายเฉลิม พันธุ์ภัคดี ผู้พิมพ์และผู้โฆษณา ๒๕๐๘

คำนำ

เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ นางสละไทร ตุลยายน ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม กำหนดงานวันที่ ๒๙ มีนาคม ๒๕๐๘ พันตำรวจโท วรา ตุลยายน ซึ่งเป็นสามี ได้มาแจ้งแก่เจ้าหน้าที่กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร ขออนุญาตจัดพิมพ์หนังสือเรื่อง นางนพมาศ หรือตำรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์ เพื่อแจกเป็นอนุสรณ์ในงานนี้ กรมศิลปากรยินยอมอนุญาตให้จัดพิมพ์ได้ตามความประสงค์

หนังสือเรื่องนางนพมาศนี้ พิมพ์ขึ้นครั้งแรกเมื่อวันที่ ๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๕๗ และต่อมาได้มีผู้ขออนุญาตจัดพิมพ์จำหน่าย และพิมพ์แจกในงานกุศลอุทิศถวาย สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี กรมพระยาจันทรา นรชนูปถัมภ์ ได้ทรงพระนิพนธ์อธิบายไว้เมื่อพิมพ์ครั้งแรกว่า

“หนังสือเรื่องนี้เรียกกันมาแต่ก่อน ๓ ชื่อ เรียกว่าเรื่องนางนพมาศชื่อ ๑ เรียกว่าเรื่องเรวดีนพมาศชื่อ ๑ เรียกตำรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์ชื่อ ๑ แต่ที่จริงก็หมายความว่าอันเดียวกัน เพราะผู้ที่ว่าแต่งหนังสือเรื่องนี้กล่าวกันว่าชื่อนางนพมาศ บิดาเป็นพราหมณ์ รับราชการในตำแหน่งที่พระศรีมโหสถ ครั้นนครสุโขทัยเป็นราชธานีของสยามประเทศ มารดาของนางนพมาศชื่อนางเรวดี บิดามารดาได้นำนางนพมาศถวายทำราชการในสมเด็จพะร่วงเจ้า ได้เป็นพระสนมเอกตำแหน่งท้าวศรีจุฬาลักษณ์ อาศัยประวัติของนางที่ปรากฏดังนี้ จึงเรียกชื่อหนังสือต่าง ๆ กันดังกล่าวมา

ส่วนข้อความของหนังสือเรื่องนี้ ตอนต้นกล่าวด้วยมนุษยชาติ และต่อมากล่าวแสดงเหตุที่บิดามารดานำเข้าไปถวายตัวเป็นพระสนม แล้วพรรณนาถึงหน้าที่ข้าราชการฝ่ายในตลอดไปจนแบบวิธี ๑๒ เดือน ซึ่งมีเป็นราชประเพณีในกรุงศรีอยุธยาเป็นที่สุด

ว่าโดยทางโวหาร ใคร ๆ อ่านหนังสือเรื่องนี้ด้วยความสังเกต จะเห็นได้โดยง่าย ว่าเป็นหนังสือแต่งในกรุงรัตนโกสินทร์นี้เอง แต่งในระหว่างรัชกาลที่ ๒ กับที่ ๓ ไม่ก่อนนั้นขึ้นไป และไม่เป็นสำนวนภายหลังนั้นลงมาเป็นแน่ ถ้าจะหาพยาน จงเอาสำนวนหนังสือเรื่องนี้ไปเทียบกับสำนวนหนังสือจารึกกรุงศรีอยุธยา หรือหนังสือซึ่งเชื่อว่าแต่งกรุงศรีอยุธยา เช่นหนังสือไกรภูมิพระร่วง เป็นต้น หรือแม้ที่สุดจะเอาไปเทียบกับหนังสือที่แต่งเพียงในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ก็จะได้เห็นได้แน่นอนว่า สำนวนหนังสือเรื่องนางนพมาศเป็นหนังสือแต่งใหม่เป็นแน่ และยังซ้ำมีความที่กล่าวผิด ที่จับได้โดยแจ่มแจ้งว่าเป็นของใหม่หลายแห่ง ยกตัวอย่างต้งตรงว่าด้วยชนชาติต่าง ๆ หนังสือนี้ออกชื่อฝรั่งหลายชาติ ซึ่งที่จริงไม่ว่าชาติใดยังไม่มีเข้ามาในประเทศไทยเมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีเป็นแน่ อีกข้อ ๑ ที่ว่ากรุงศรีอยุธยามีปืนใหญ่นาคนับด้วยหลายหาบ ปืนใหญ่ในครั้งนั้นก็ยังไม่มีเกิดขึ้นในโลก แต่ที่ผิดน่าพิศวงยิ่งกว่าอย่างอื่นนั้นมีแห่ง ๑ ที่ลงชื่อว่าชาติฝรั่งอเมริกันลงไว้ในนั้นด้วย ชาติอเมริกันเพิ่งเกิด จะมีในครั้งพระร่วงอย่างไรได้ แม้แต่คำว่าอเมริกันเองก็เพิ่งเกิดขึ้นในกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี เพราะฝรั่งช่างทำแผนที่คนหนึ่งไปทำแผนที่ให้ปรากฏรู้ชัดว่าเป็นทวีปหนึ่งต่างหาก มิใช่อินเดียฝ่ายตะวันตกดังเข้าใจ

ก

กันมาแต่ก่อน จึงได้เรียกทวีปนี้ว่าอเมริกัน ตามชื่อช่างแผนที่ผู้ที่ไป
พบความขึ้น เมื่อสำนวนหนังสือเห็นได้ว่าเป็นหนังสือครั้งกรุงรัตน-
โกสินทร์ ด้วยเหตุต่าง ๆ ดังกล่าวมานี้ประการ ๑ ยังขาดหนังสือเรื่องนี้
ฉบับที่ข้าพเจ้าเคยได้พบมาแต่ก่อน ล้วนเป็นฉบับที่ผู้ร้ายในทางหนังสือ
ได้แทรกแซงแปลงปลอมเสียจนเลอะเทอะด้วยอีกประการ ๑ แต่ก่อน
มา ข้าพเจ้าจึง มิได้มีความนิยมต่อหนังสือเรื่องนางนพมาศ จนถึงได้
นำความกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในที่
ประชุมโบราณคดีสโมสร ว่าข้าพเจ้าไม่เชื่อหนังสือเรื่องนี้ว่าเป็นหนังสือ
ของนางนพมาศจริงทั้งอ้างไว้ในตัวเรื่อง พระบาทสมเด็จพระจุลจอม
เกล้าเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานพระบรมราชาธิบายว่า หนังสือเรื่องนี้
ได้เคยทอดพระเนตรเห็นฉบับหลวง แต่ถึงฉบับหลวงก็เป็นหนังสือ
แต่งใหม่ในชั้นกรุงรัตนโกสินทร์อย่างข้าพเจ้าคิดเห็นนั้นเป็นแน่ไม่มีที่
สงสัย แต่ท่านผู้ศึกษาโบราณคดีแต่ก่อนมา มีพระบาทสมเด็จพระจอม
เกล้าเจ้าอยู่หัว และกรมหลวงวงศาธิราชสนิท เป็นต้น ทรงนับถือ
หนังสือเรื่องนี้อยู่ ชะรอยเรื่องเดิมเขาจะมีอยู่บ้าง แต่ฉบับเดิมจะ
บกพร่องวิปลาสขาดหายไปอย่างไร จึงมีผู้ใดในชั้นกรุงรัตนโกสินทร์
นี้แต่งใหม่ โดยตั้งใจจะปฏิสังขรณ์ให้เรียบร้อย แต่ผู้แต่งมิได้ถือเอา
ความจริงแท้ในพงศาวดารเป็นสำคัญอย่างเรานิยมกันทุกวันนี้ แต่งแต่
จะให้ไพเราะพริ้งเรียงลงไปตามความรู้ที่มีอยู่ในเวลาแต่งหนังสือ เรื่อง
หนังสือจึงวิปลาสไป

ได้ทราบพระกระแสพระราชดำริดังกล่าวมาแล้ว ข้าพเจ้ายังหาหนังสือเรื่องนางนพมาศที่เป็นฉบับดีไม่ได้ จึงยังมิได้พิจารณาหนังสือเรื่องนี้ต่อมา จนเมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดฯ ให้จัดหอพระสมุดวชิรญาณขึ้นเป็นหอสมุดสำหรับพระนคร เมื่อปีมะเส็ง พ.ศ. ๒๔๔๘ และโปรดฯ ให้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อเสด็จดำรงพระเกียรติยศเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชเป็นสมณายกของกรรมการ ได้หนังสือเก่ามารวบรวมไว้ในหอพระสมุดวชิรญาณอีกมาก ในพวกหนังสือที่หาได้ มีหนังสือเรื่องนางนพมาศหลายฉบับ ฉบับหนึ่งเป็นของเจ้าพระยารัตนบดินทรแต่ยังเป็นเจ้าพระยาพลเทพ ซึ่งเชื่อได้ว่า พวกผู้ร้ายปลอมหนังสือยังมิได้จับต้องมียู่เล่มสมุดไทย ๑ กับฉบับของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวรเสรฐสุดา ทูลเกล้าถวายฯ ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสมมตอมรพันธุ์ ทรงค้นได้มาอีก ๓ เล่ม ซึ่งเป็นฉบับดีอย่างเดียวกัน และบางทีจะเป็นฉบับเดียวกับของเจ้าพระยารัตนบดินทรด้วยซ้ำไป เพราะรวมเข้ากันได้พอดี เรื่องแต่ต้นจนปลายบริบูรณ์ ข้าพเจ้าจึงเอามาอ่านพิจารณาโดยถ้วนถี่เมื่อในรัชกาลที่ ๖ เมื่ออ่านตลอดเรื่องแล้ว คิดเห็นความจริงามจะเป็นอย่างกระแสพระราชวิจารณ์ ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คือหนังสือเรื่องนี้ ของเดิมเขาจะมีจริง เพราะลักษณะพิธีของพราหมณ์ที่กล่าวไว้ในหนังสือเรื่องนี้ โดยมากเป็นตำราพิธีจริงและเป็นพิธีอย่างเก่า อาจจะใช้เป็นแบบแผนก่อนครั้งกรุงศรีอยุธยา ไม่ใช่

เรื่องที่ผู้ใดจะมาคิดปลอมขึ้นใหม่ได้ทั้งหมด ตรีรายหนังสือเรื่องนางนพมาศนี้ ของเดิมจะมาในจำพวกหนังสือตำราพราหมณ์ (๑) ซึ่งเขียนด้วยตัวหนังสือพราหมณ์เป็นภาษาไทย หนังสือจำพวกนี้แม้ในหอพระสมุดวชิรญาณทุกวันนี้ก็มีอยู่บ้าง หนังสือเรื่องนางนพมาศ ถ้ามาโดยทางตำราพราหมณ์ฉบับเดิมจะขาด ๆ วิน ๆ อยู่อย่างไร จึงมีผู้มาแต่งขึ้นใหม่เมื่อรัชกาลที่ ๒ หรือที่ ๓ ในกรุงรัตนโกสินทร์ดังกล่าวมาแล้ว

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสมมตอมรพันธุ์ ได้เคยทรงสดับพระกระแสรับสั่งใน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า ข้าราชการฝ่ายในที่เป็นผู้เฒ่าผู้แก่ รับราชการมาแต่ในรัชกาลที่ ๓ ได้เคยกราบบังคมทูล ว่า หนังสือเรื่องนางนพมาศนี้ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระราชนิพนธ์แทรกไว้ตอน ๑ เปรียบเทียบกับกิริยาอาการของข้าราชการฝ่ายในเป็นเชิงทรงบริภาษ แต่จะเป็นตรงไหนไม่ปรากฏ เมื่อข้าพเจ้าได้ทราบความข้อนี้ มาตรวจต้นฉบับดู เห็นความในตอนนางนพมาศเจรจากับบิดามารดาเมื่อก่อนจะเข้าไปรับราชการ คือตั้งแต่หน้า ๒๖ จนหน้า ๕๖ ในหนังสือที่พิมพ์ฉบับนี้เห็นความว่าเปรียบเทียบนิสัยหญิง และโอรสที่แต่งงานดีมาก ตอนนี้อาจจะเป็นพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้อ่านควรจะสังเกตดู

(๑) พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระราชดำริในสมัยต่อมาว่า ชื่อที่เรียกว่า “นพมาศ” เดิมเห็นจะหมายเพียงว่าพิธี ๕ เดือน คือวันพรรษา ๓ เดือน นอกจากนั้นมีพิธีพราหมณ์ทำตามตำราทุกเดือน จะมีใช้เป็นชื่อคน

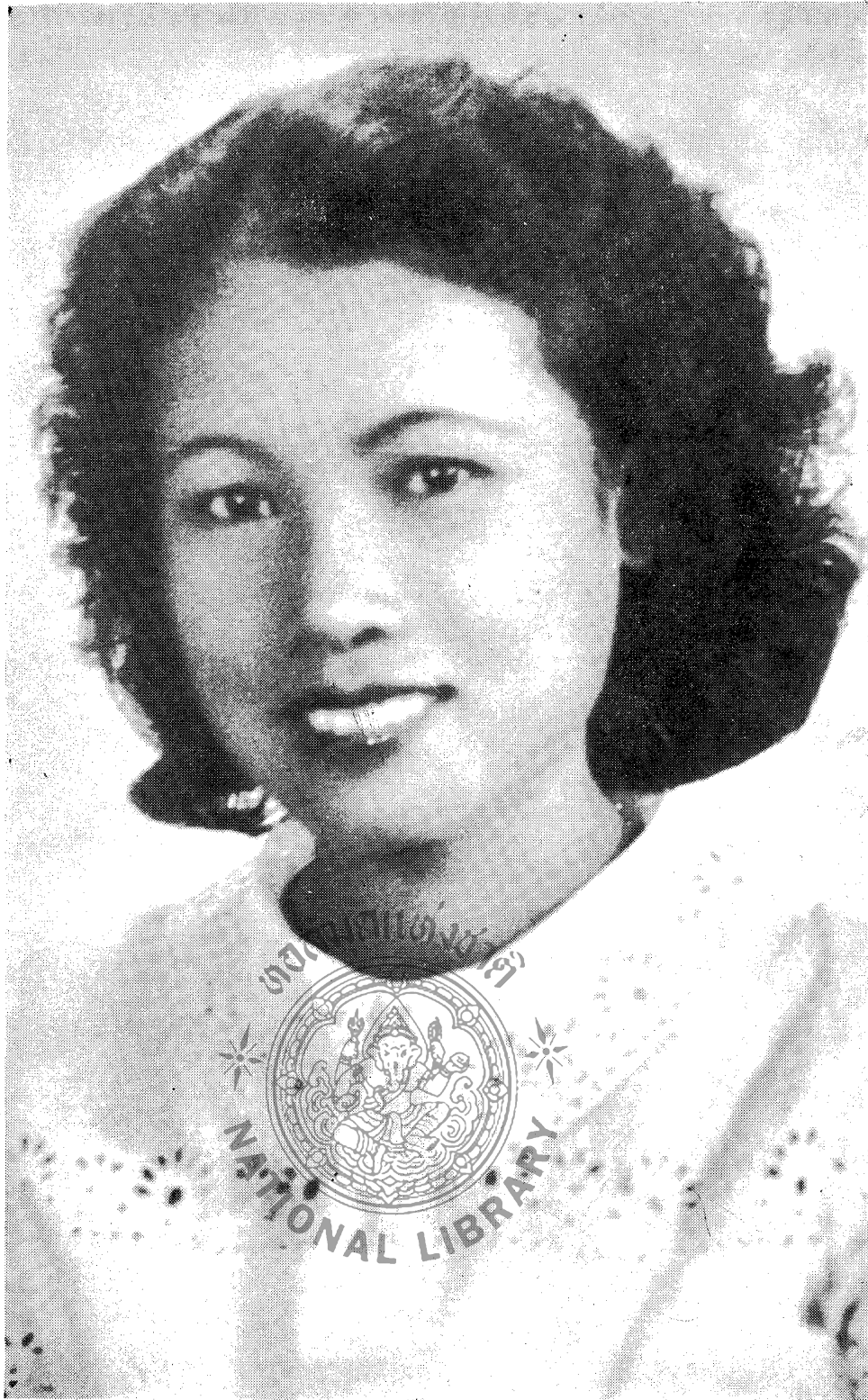
น

หนังสือเรื่องนางนพมาศนับว่าเป็นหนังสือสำคัญในภาษาไทย
เรื่อง ๑ ด้วยเหตุดังกล่าวมาแล้ว และเป็นเรื่องโบราณคดีซึ่งพระบาท
สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงนิยม และพระบาทสมเด็จพระจุลจอม
เกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ได้ทรงอ้างอิงถึงหนังสือเรื่องนางนพมาศนี้ ไว้ในพระ
ราชนิพนธ์เรื่องพระราชพิธี ๑๒ เดือนหลายแห่ง หวังใจว่าจะเป็นที่
พอใจแก่ผู้ที่จะได้อ่านทั่วกัน”

กรมศิลปากร ขออนุโมทนาในกุศลบุญราศีทักษิณานุประทานกิจ
ซึ่งพันตำรวจโท วรา ตุลยายน ได้นำเพ็ญอุทิศแด่ นางสะลุไร ตุลยายน
ตลอดจนให้พิมพ์หนังสือนี้ออกแจกเป็นวิทยาทาน ขอกุศลทั้งนี้จงเป็น
พลวปัจจัยคลบ้นตาลให้ นางสะลุไร ตุลยายน ผู้ล่วงลับ ได้ประสบ
แต่อิฏฐคุณมณูญผล สมดังเจตจำนงของเจ้าภาพทุกประการเทอญ.

กรมศิลปากร

๒๑ มกราคม ๒๕๐๘

นางสละรุโร ตุลยายน

ชาตะ วันเสาร์ ที่ ๕ กรกฎาคม ๒๔๗๐

มตะ วันพฤหัสบดี ที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๐๗

ประวัติ

นางสละไ ร ทุลยายน

สละไ ร ทุลยายน เกิดเมื่อวันเสาร์ ที่ ๙ กรกฎาคม ๒๔๗๐ ณ บ้านเลขที่ ๔๑๙ ถนนสุขเกษม ตำบลธาตุเชิงชุม อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร เป็นบุตรนายประสิทธิ์ บุญยารมย์ (อดีต ส.ส. จังหวัดสกลนคร) และนางสละลิล บุญยารมย์ (สกุลเดิม ศิริขันธ์)

การศึกษา การรับราชการ และชีวิต

พ.ศ. ๒๔๗๔ - ๒๔๘๔ เข้าศึกษาที่โรงเรียนสตรีประจำจังหวัดสกลนคร “สตรีสกลนคร” ตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาตอนต้นจนสำเร็จการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖

พ.ศ. ๒๔๘๕ - ๒๔๘๘ เข้าศึกษาที่โรงเรียนการช่างสตรีพระนครใต้ จังหวัดพระนคร สำเร็จประโยคอาชีวศึกษาชั้นสูง รับประกาศนียบัตรลงวันที่ ๑๗ พฤษภาคม ๒๔๘๘

พ.ศ. ๒๔๘๘ เข้ารับราชการเป็นครูประจำโรงเรียนการช่างสตรีจังหวัดสกลนคร สังกัดกรมอาชีวศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ เมื่อวันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๔๘๘

พ.ศ. ๒๔๙๕ ย้ายไปรับราชการเป็นครูที่โรงเรียนการช่างสตรีประจำจังหวัดนครปฐม เมื่อวันที่ ๒๐ พฤษภาคม ๒๔๙๕

พ.ศ. ๒๔๙๘ ย้ายไปรับราชการเป็นครูที่โรงเรียนเอี่ยมมลธอ จังหวัดพระนคร ตั้งแต่วันที่ ๒ กรกฎาคม ๒๔๙๘ จนถึงวาระสุดท้ายของชีวิต

พ.ศ. ๒๕๐๐ - ๒๕๐๑ ได้เข้าศึกษาเพิ่มเติมในวิทยาลัย
เทคนิค กรุงเทพ ในแผนกผ้า และเครื่องแต่งกาย ฝ้ายวิชาเคห-
ศาสตร์ สำเร็จได้รับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง ลงวันที่ ๓๐
เมษายน ๒๕๐๒

พ.ศ. ๒๕๐๒ ได้ศึกษาสำเร็จประโยคक्रमมัธยมศึกษา
ฝ้ายวิชาเคหศาสตร์ จากวิทยาลัยเทคนิค กรุงเทพ ตามประกาศนียบัตร
ลงวันที่ ๓๐ เมษายน ๒๕๐๓

พ.ศ. ๒๕๐๗ ตอนต้นปี ได้เข้าสอบเพื่อเลื่อนวิทยฐานะเป็น
ข้าราชการชั้นโทของกรมอาชีวศึกษา และต่อมากกรมอาชีวศึกษาได้
ประกาศผลการสอบเพื่อเลื่อนเป็นข้าราชการชั้นโท ในครั้งนี้ปรากฏว่า
นางสละไทร ตุลยาณ เป็นผู้หนึ่งที่สอบได้และอยู่ในอันดับที่ ซึ่งมีสิทธิที่
จะได้รับการพิจารณาเลื่อนเป็นข้าราชการชั้นโทอย่างแน่นอน แต่
นางสละไทร ตุลยาณ มาถึงแก่กรรมเสียก่อนที่จะมีได้มีโอกาสเช่นนั้น

พ.ศ. ๒๔๙๐ ได้ทำการสมรสกับ พ.ต.ท. วรา ตุลยาณ บุตร
พ.ต.อ. พระยาเสนานนท์ เมื่อวันที่ ๓ พฤษภาคม ๒๔๙๐

พ.ศ. ๒๔๙๑ มีบุตรหญิง ๑ คน ชื่อ น.ส. วาสิตา ตุลยาณ
(กำลังศึกษาอยู่ในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ (เทียบ ม. ๖ เดิม) โรงเรียน
มัธยมสาริตวิทยาลัธยมศึกษาการศึกษาระสานมิตร จังหวัดพระนคร)
เกิดเมื่อวันเสาร์ ที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๔๙๑

ตามปกติ นางสละไทร เป็นผู้มีความสุขภาพอนามัยดี เคยเป็นนัก
กีฬาวอลเลย์บอลของโรงเรียนการช่างสตรีพระนครได้ ไม่เคยเจ็บป่วย

นางนพมาศ หรือตำรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์

พิมพ์ครั้งที่ ๑	พ.ศ. ๒๔๕๓
พิมพ์ครั้งที่ ๒	พ.ศ. ๒๔๕๓
พิมพ์ครั้งที่ ๓	พ.ศ. ๒๔๖๘
พิมพ์ครั้งที่ ๔	พ.ศ. ๒๔๗๒
พิมพ์ครั้งที่ ๕	พ.ศ. ๒๔๙๖
พิมพ์ครั้งที่ ๖	พ.ศ. ๒๕๐๓
พิมพ์ครั้งที่ ๗	พ.ศ. ๒๕๐๔
พิมพ์ครั้งที่ ๘	พ.ศ. ๒๕๐๕
พิมพ์ครั้งที่ ๙	พ.ศ. ๒๕๐๕
พิมพ์ครั้งที่ ๑๐	พ.ศ. ๒๕๐๖
พิมพ์ครั้งที่ ๑๑	พ.ศ. ๒๕๐๖
พิมพ์ครั้งที่ ๑๒ กลังวิทยาพิมพ์จำหน่าย	พ.ศ. ๒๕๐๗
พิมพ์ครั้งที่ ๑๓ งานศพนางเสถียร ตูดยาน	พ.ศ. ๒๕๐๘

พิมพ์ที่ ร.พ. ภัคดีประดิษฐ์ ๒๐/๑ หอสมุดเฉลิมกรุง พระนคร โทร. ๒๐๗๑๕
 นายเฉลิม พันธุ์ภัคดี ผู้พิมพ์และผู้โฆษณา ๒๕๐๘

ครอบครัวของผู้ถึงแก่กรรม

ที่เกิดเป็นหมา แห่ง “ความตาย”

ทุก ๆ คนที่มีชีวิตอยู่ในโลกย่อมไม่ปฏิเสธ ความจริงข้อนี้
ทุก ๆ คนก็ต้องยอมรับความจริงอันนี้ โดยหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดย
ไม่มีการผ่อนผัน เพราะทุก ๆ ชีวิต เป็นนักโทษประหาร แต่รอการ
ลงอาญาเท่านั้น บางคนถูกประหารด้วยเครื่องบิน บางคนถูก
ประหารด้วย รถยนต์ รถไฟ สัตราอาวุธ โรคภัย ฯลฯ

คุณอะไร ตูลายาน ซึ่งเป็นศิษย์ของอาตมา ก็ตกอยู่ใน
สภาพดังกล่าวแล้ว ต่อไปก็คงจะถึงผู้เขียน ผู้อ่าน โดยไม่มีทางจะ
หลีกเลี่ยง เหลืออยู่แต่ “ความคิด” “ความชั่ว” ที่บุคคลกระทำไว้ เมื่อมี
ชีวิตอยู่เท่านั้น เพื่อให้คนศึกษา “ค่าของคน” อยู่ที่ผลของงาน “ค่าของ
งาน” อยู่ที่การกระทำ

พระครูสถาพรพุทธมณฑล

(หลวงพ่อดำเนียง อยู่สถาพร)

เจ้าอาวาสวัดเวฬุวนาราม

ตำบลลำพญา อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม

และวงศ์ตระกูลไว้” โดยเคร่งครัด และจะปฏิบัติตนเป็นคนดี และตั้งใจเล่าเรียนเพื่อไฝ่หาวิชาความเจริญก้าวหน้าของชีวิตในอนาคตตามที่คุณแม่ต้องการ และได้กรุณาส่งลูกเป็นครั้งสุดท้าย ก่อนที่คุณแม่จะจากลูกไป

คุณแม่ชากรรมใดหนอที่ทำให้ “แอม” กับแม่พระของลูกมีเวลาอยู่ด้วยกันน้อยเหลือเกิน ทั้งนี้ เนื่องจากเมื่อเล็ก ๆ ลูกต้องไปอยู่โรงเรียนประจำเสีย ๒ ปี และเมื่อโตขึ้นลูกก็ต้องไปอยู่กับคุณย่าอีก ๘ ปี พอกลับมาอยู่ร่วมบ้านกับแม่พระของลูกได้เพียง ๖ เดือนเท่านั้น แม่ก็ต้องจาก “แอม” ไปอย่างไม่มีวันกลับ โดยลูกยังมิได้ทันมีโอกาสดำเนินการใด ๆ ตอบแทนพระคุณของแม่ได้เลย การจากไปของคุณแม่ทำให้ “แอม” ว่าเห่หมก ลูกขอกราบไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์โปรดให้การจากไปของคุณแม่เป็นแต่จากไปเพียงกายเถิด ขอดวงวิญญาณของคุณแม่อยู่ใกล้ ๆ “แอม” ลูกของแม่เพื่อโปรดคอยช่วยปกป้องคุ้มครองลูกด้วย

เนื่องจากคุณแม่ของลูกเป็นผู้ที่ยึดมั่นในคุณความดี มีใจเป็นกุศล ไม่เบียดเบียนใคร ถึงพร้อมด้วยพรหมวิหาร ๔ ลูกจึงเชื่อว่าการกระทำของคุณแม่ คงจะช่วยส่งให้คุณแม่ของลูกได้ไปสู่สุคติ อยู่ ณ สรวงสวรรค์ และหากชาติหน้ามีจริง ลูกขออธิษฐานให้ได้เกิดเป็นลูกของแม่อีก.

จากลูก
วาสีตา (แอม) ตุลยาชน

๗๗ พตฺตฺตฺรกกขณง

พตฺตฺจํพทราภวํพจกนํ นํตานองแสนวิโยคสุตฺตสคฺคํ
พจกนํกราวนํไม่วัน ได้กลับมาพบกันอีกเช่นเคย
โอฬํพจํสจฺจกหาสิ่งใดเปรียบ มาเทียมเทียบความฉวิลสนฺเฉลย
หาความด้อย่างพไม่มีเลย ดังนํองเคจรับนํองการุณยํมา
พตฺตํพทํพแมกอยปกบอง ช่วยดูแลเลี้ยงนํองถ้วนทวหนา
คำรายนํอยหน่งนัยไม่วัน มแต่ความเมตตาเอออาร
เผ่าพุมพ็กรกนํองไม่วัน สารพตฺตํพสละไมผละหน
ยากลำบากยากแค้นแสนทว เพียงมจตปองนํองทุกคน
แต่กราวนํพจกพรวกนํองแล้ว ดังดวงแก้วเคยสว่างกลางเวหน
มาดับแสงไม่วันนํองสํองนํองทุกคน ดวงกมลเบยมถันด้วยโสกา
ตั้งแต่นํองไปไม่วันเห็นแล้ว โอฬํพแกวของนํองสจฺจมองหา
นํองนํองนํองนํองนํองนํอง เบยเวราของกรรมตํองจําไป
ตั้งขรพจํนํองไม่วัน ทุกคนเลี้ยงหลักหนไม่วันได้
อันเกิดแก่เจิบตายทำลายไป พุทธศาสน์ตรัสไวอนิจจ
ขอใหพตฺตํพสจฺจกคภ จงประสบอมตปรมสุข
ทิพพิมานเบยสถานเนาเวียงวัง ดจดังนํองนํองแซ่ของเทอญ.

จากนํอง

นายสมจิต บุณยารมย์

น.ส. ศิริณา บุณยารมย์

น.ส. วชิร บุณยารมย์

น.ส. วิจิตร บุณยารมย์

นายเจน บุณยารมย์

นายยุทธชัย บุณยารมย์

นายชระศักดิ์ บุณยารมย์

คำไว้อาลัย

ดิฉันรู้จักครูสะลุไร ตุลยายน ตั้งแต่วัยยังเป็นนางสาวสะลุไร บุณ-
ยารมย์ เป็นเวลานานประมาณ ๒๐ ปีมาแล้ว ในขณะที่ดิฉันเป็นครู
อยู่ที่โรงเรียนการช่างสตรีพระนครใต้ โดยครูสะลุไรมาเป็นศิษย์ของ
ดิฉันเป็นเวลา ๓ ปี ต่อมาก็ยังติดต่อส่งข่าวคราวทุกข์สุขฉันทะศิษย์กับ
ครูอยู่เสมอมา และเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๘ ครูสะลุไรได้ย้ายมาเป็นครูที่
โรงเรียนเอี่ยมมลออร่วมกับดิฉัน ตลอดเวลาที่ครูสะลุไรรับราชการ
ร่วมโรงเรียนเดียวกับดิฉัน ครูสะลุไรกระทำตนเป็นครูที่ดี ศิษย์ที่ดี
นอกจากนี้ยังเป็นภรรยาและมารดาที่ดีด้วย เป็นผู้สนใจคอหนักแน่น
เอางานเอาการ อ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ เป็นที่รักใคร่นับถือของคนทั่ว
บ้านคนเมือง เป็นคนพุดน้อย แต่เป็นสาระและเชื่อถือได้

ครูสะลุไรเป็นผู้มีความมานะอดทน ปฏิบัติราชการด้วยดีเสมอ
มา และยังสามารถทำประโยชน์ในหน้าที่ครูและราชการได้อีกมาก
ดังนั้นการที่ครูสะลุไรมาถึงแก่กรรมเมื่อมีอายุเพียง ๓๘ ปี จึงเป็นเรื่อง
ที่น่าเสียใจอย่างยิ่ง

ขอคุณงามความดีที่ครูสะลุไรได้กระทำไว้ จงเป็นผลสนองให้
ครูสะลุไร จงประสบแต่สันติสุขในสัมปรายภพจงทุกประการ.

จำเนียรสุข พิณสวัสดิ์

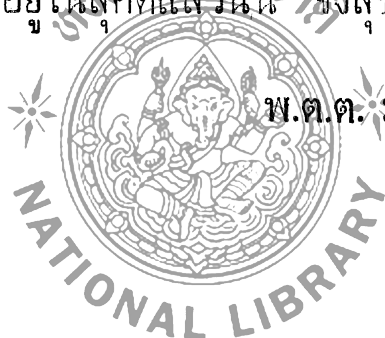
ร.ร. เอี่ยมมลออ

เหตุการณ์ที่ลืมไม่ได้

เหตุการณ์ที่ข้าพเจ้าทั้งสองไม่อาจลืมได้ เป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในยามศึกสงครามของคืนวันที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๐๗ เวลาประมาณ ๔.๑๕ น. ซึ่งเป็นเวลาที่ข้าพเจ้ากำลังหลับสนิท แต่ต้องสะดุ้งตื่นด้วยเสียงโทรศัพท์ ข้าพเจ้าทายไม่ผิดว่าเสียงกริ่งโทรศัพท์นั้นจะต้องถูกเรียกมาจากโรงพยาบาลหญิง และก็เป็นอย่างที่ข้าพเจ้าคาดคิดไว้ เพราะมีผู้แจ้งมาให้ทราบถึงอาการอันป่วยหนักของพี่ตุ ข้าพเจ้าทั้งสองรีบเดินทางออกจากบ้านพักผิงชนบริบทนี้ แต่แม้ว่าข้าพเจ้าจะรีบร้อนสักเพียงใดก็แพ้จิตใจข้าพเจ้า ซึ่งเราร้อนอยากให้ถึงโรงพยาบาลหญิงให้ได้ในทันทีนั้น และแล้วภายใน ๒๐ นาทีข้าพเจ้าทั้งสองก็ถึงโรงพยาบาลหญิง แต่ทว่าสายไปเสียแล้ว ข้าพเจ้าก็ต้องพบแต่ความผิดหวัง เพียงแต่พบร่างของพี่ตุที่ไร้วิญญาณ หลับตาพรมคล้ายเสมือนหนึ่งว่าพี่ตุกำลังนอนหลับ ข้าพเจ้าได้จับร่างของพี่ตุปรากฏว่ายังอบอุ่นอยู่ ซึ่งแสดงว่าพี่ตุได้จากข้าพเจ้าไปเพียงไม่กี่นาทีเท่านั้น ทำให้ข้าพเจ้าทั้งสองต้องตื่นตกใจเป็นที่สุด ข้าพเจ้าไม่สามารถจะหักห้ามความอาลัยอาวรณ์นั้นเสียได้ ข้าพเจ้าต้องสูญเสียพี่ตุที่ข้าพเจ้าทั้งสองรักเสมือนญาติอันสนิทอย่างไม่มีโอกาสที่จะพบกันได้อีกแล้ว แต่อย่างไรก็ตามแม้พี่ตุจะจากข้าพเจ้าไปก็เพียงแต่จากไปด้วยเรือนร่าง แต่เบื้องหลังพี่ตุของข้าพเจ้าได้ทิ้งไว้ให้ข้าพเจ้าลืมไม่ได้ คือ ความสุภาพอ่อนโยนสำเนียงอันไพเราะอ่อนหวาน ซึ่งเกิดจากดวงใจอันบริสุทธิ์ของพี่ตุ ความเมตตากรุณา ต่อญาติพี่น้องทั้งสองฝ่ายของพี่ตุ ซึ่งตรงตา ตรงใจแก่บุคคลทุกคนที่ได้รู้จักพี่ตุ

บ

ฉะนั้น เมื่อพืชต้องมาค้ำวหนึข้าพเจ้าไปในวัยอันยังไม่สมควร
เช่นนั้น ข้าพเจ้าทั้งสองขอวิงวอนให้อำนาจแห่งคุณความดีของพืชที่ได้
บำเพ็ญและสร้างสมไว้ จงส่งผลให้วิญญาณของพืชอันเป็นที่รักของ
ข้าพเจ้า ซึ่งสถิตอยู่ในเสกตแลวเนะ คงสุขยิ่ง ๆ ขึ้นเถิด.

พ.ต.ต. ม.ร.ว. รังษี ภาณุมาศ

ฉวีพ้อง ภาณุมาศ

เรื่องนางนพมาศ

หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าตำรับทำวศรีจุฬาลักษณ์

บานแพนบก

๑ นพมาศนามแม่นี้ เดิมมา
โปรดเปลี่ยนศรีจุฬา ลักษณะล้ำ
อุดมรูปปรีชา ชาญยัง นแม่
หญิงภพใดจักทำ กว้านฤมี ฯ

ตำรับโบราณจารย์ พระศรีจุฬาลักษณ์ท่านกล่าวความสวัสดิ
เจริญของสตรีภาพผู้ประพฤติดำเนินโอวาทแห่งท่านไว้ แต่สมัยจุลศักราช
แรกตั้ง ครองแผ่นดินสมเด็จพระร่วงเจ้าโดยนิยมตั้ง

ว่าด้วยชาติและภาษาต่างๆ

จักกล่าวเรื่องต้น จัปเดติมแต่ทั้งภักทรกลัปชั้น มีมนุษย์ชายหญิง
ด้วยอำนาจพรหมให้บังเกิด กาลครั้งนั้นมนุษย์ชาติเจรจามาสมัครพากย์
อย่างเดียวกันสิ้นด้วยกัน จะได้นับว่าต่างภาษานั้นหามิได้ ครั้นล่วง
เดือนปีอันตรากลับมาเป็นอันมาก จนถึงพุทธอันตรากลับอันนี้ สมัยเมื่อ
มนุษย์มีอายุต่ำลงกว่าร้อยปีแล้วนั้น ชำนาญผู้ได้นามบัญญัติชื่อว่า
ศรีจุฬาลักษณ์ อันมีอุปนิสัยสมบัติกล่าวคือปัญญา จักจำแนกชาติภาษา
มนุษย์ตามโบราณจารย์ ท่านสมมติเรียกชาติภาษาต่างๆ ให้พิสดาร
ตามสติปัญญา ซึ่งได้สดับฟังไตรเพทและคฤโลก คำโบราณจารย์
สืบๆ กันมา บรรดาบ้านเมืองมนุษย์ซึ่งตั้งอยู่ภายนอกมณฑลประเทศ

สันทั้งสกุลชมพูทวีปนี้ ก็มีชาติและภาษาต่างกันเป็นอันมาก โปรา-
ณาจารย์ท่านก็รวบรวมเข้าบัญญัติเรียกว่า ประจันตะประเทศเป็นสยาม
ภาษาทั้งสันและบ้านเมืองบรรดาตั้งอยู่ในเกาะลังกาทวีป และเกาะซึ่ง
เป็นบริวารแห่งเกาะลังกาก็ดี มนุษย์ก็ต่างชาติต่างภาษา โปราณาจารย์
ท่านก็รวบรวมเข้าบัญญัติ เรียกว่าสิงหลประเทศสันด้วยกัน จึงเป็นประเทศ
สามประเทศ ภาษาที่แตกสามภาษาดังนี้แท้จริง

หนึ่งโสศ นักปราชญ์ผู้มีปัญญา ซึ่งเรียนรู้คุณะฉันทมีอินท-
วิเชียรฉันทเป็นต้น ท่านพึงใจจะนิพนธ์ตกแต่งกาพย์ โคลง ฉันท์ ลิลิต
เป็นบททำนุกทำเนียบ คำสังวาส คำนิราศ คำสรรเสริญ คำสุภาพิต
ท่านมักใช้ภาษาต่าง ๆ เป็นถ้อยคำโดยคณะพากย์ฉันท เหตุฉันทนั้นท่าน
จึงจัดพากย์ภาษาแยกออกโดยต่างกัน อันมคธพากย์นั้นคือคำบาลี
ภาษาแขกซึ่งในมัชฌิมประเทศเจรจากัน ถุกตอกกับมคธพากย์โดยมาก
และสยามพากย์นั้นท่านว่าเป็นคำไทย สิงหลพากย์นั้นท่านว่า เป็นคำ
ชาวสิงหลลังกาทวีป และคำพราหมณชาตินั้น ท่านว่าสังสกฤตพากย์
ตะเลงพากย์นั้น ท่านว่าเป็นคำฝรั่ง ภูกามพะพากย์นั้นท่านว่าเป็นคำพม่า
ตะลุมพะพากย์นั้น ท่านว่าเป็นคำรามัญ หริภุญไชยพากย์นั้น ท่านว่า
เป็นคำลาวนาหมึก กัมพูชพากย์นั้น ท่านว่าเป็นคำเขมร

แต่ชั้นน้อยผู้ซื้อศรีจุฬาลักษณ์ จะพึงจำแนกชาติภาษาต่าง ๆ
ต่อออกไป คือ ภาษาไทย ๑ ลาวภาษา ๑ ลาวนาหมึกภาษา ๑ ลาวลือ
ภาษา ๑ ลาวเงี้ยวภาษา ๑ ลาวทรงคำภาษา ๑ ลาวทรงขาวภาษา ๑
เขมรกัมพูชภาษา ๑ เขมรดงภาษา ๑ เขมรละมาตภาษา ๑ เขมรชว
ภาษา ๑ พม่าภาษา ๑ รามัญภาษา ๑ ทวายภาษา ๑ กระแซภาษา ๑

ยะไข่ภาษา ๑ ไทยใหญ่ภาษา ๑ ทองซู่ภาษา ๑ พราหมณ์วैयाธิภาษา ๑
 พราหมณ์เวรัมมะเหศรภาษา ๑ พราหมณ์อะวะถารภาษา ๑ พราหมณ์
 บรมเทสันตรีภาษา ๑ พราหมณ์พญาริภาษา ๑ พราหมณ์พฤติปาศ
 ภาษา ๑ พราหมณ์พาราณสีภาษา ๑ พราหมณ์อรรคิณเวศภาษา ๑
 แหกอาหรับภาษา ๑ แหกมหนะภาษา ๑ แหกสุหนะภาษา ๑ แหกมั่งกะล
 ภาษา ๑ แหกมะเลลาภาษา ๑ แหกขุร่าภาษา ๑ แหกฮุยภาษา ๑
 แหกมาลาภาษา ๑ แหกมูหังคภาษา ๑ แหกชวาภาษา ๑ แหกจามภาษา ๑
 แหกพฤกษภาษา ๑ ฝรั่งเศสภาษา ๑ ฝรั่งเศสอินเดียภาษา ๑ ฝรั่งเศส
 ภาษา ๑ ฝรั่งเศสพุกะเกตภาษา ๑ ฝรั่งเศสริกันภาษา ๑ ฝรั่งเศสบันหยอด
 ภาษา ๑ ฝรั่งเศสกระหนี่ภาษา ๑ ฝรั่งเศสล้องภาษา ๑ หรุทภาษา ๑ สิงหล
 ภาษา ๑ ญี่ปุ่นภาษา ๑ ลิขิวภาษา ๑ เกาหลีภาษา ๑ คิซะसानภาษา ๑
 จีนฮ่อภาษา ๑ จีนตาดภาษา ๑ แกวญวนภาษา ๑ ม้อยภาษา ๑ ยางแดง
 ภาษา ๑ กะเหรี่ยงภาษา ๑ ละว้าภาษา ๑ ช่าบภาษา ๑ ช่าน่าภาษา ๑
 เงาะภาษา ๑ และมนุษย์ภาษาเล็กน้อยมีบ้านเมืองบ้าง อยู่ป่าอยู่เขา
 อยู่เกาะบ้าง ยังมีมากกว่ามากเป็นแต่สมมติเรียกกันว่าชาติภาษา นอก
 จากคัมภีร์ไตรเพท หาฟังจะกล่าวพิสดารไว้ในที่นี้ไม่

ว่าด้วยการแบ่งอาณาเขตในชมพูทวีป

อันว่าสากลชมพูทวีป นอกจากป่าพระหิมพานต์ และพระมหาสมุทร
 อันเป็นที่อยู่แห่งมนุษย์นั้น ประเทศใดที่ควรจะต้องเป็นบ้านเมืองหมู่
 มนุษย์ชาติภาษาต่าง ๆ มีพระมหากษัตริย์เป็นต้น ก็ตกแต่ตั้งเป็นพระ
 นครและราชธานี ประดับด้วยนิคมคามแว่นแคว้นเป็นเมืองใหญ่บ้าง

เมืองน้อยบ้าง มีเขตแดนกว้างยาวประมาณได้ ๕๐ โยชน์ก็มี ๑๐๐ โยชน์
ก็มี ๒๐๐ โยชน์ก็มีบ้าง เป็นเมืองคอนบ้าง เป็นเมืองชายทะเลบ้าง
เกาะบ้าง ต่างประดับด้วยจตุรงค์เสนางค์ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินลูกข้าพาดิษ
มีสมบัติอันเป็นแก่นสาร และศฤงคารบริวารยศ เป็นขัตติยมหาศาล
พราหมณ์มหาศาล คหบดีมหาศาล บริบูรณ์ด้วยสุวรรณหิรัญรัตน์
ต่าง ๆ ตามประเทศเมืองใหญ่และเมืองน้อย

และพระนครโตสมเด็จพระมหากษัตริราชเจ้า ซึ่งมีพระเดช
เดชานุภาพมาก สะพรั่งพร้อมไปด้วยนิกรโยธา ทเกล้าทหาร
อันเข้มแข็งในการณรงค์สงคราม ทั้งเสนาภคนายกพลกัรบรู่ตำรับ
พิชัยยุทธ์ สามารถอาจล้างข้าศึกศัตรูได้ทุกทิศแล้ว ก็สร้างสม
สรรพศัสตราวุธ เรือรบเรือไล่ช้างม้า โคกระบือ ล้อเกวียนไว้สำหรับ
พระนครเป็นอันมาก เทียวปราบปรามบ้านน้อยเมืองใหญ่อันมีกำลัง
ไพร่พลและสติปัญญาไม่เทียบเทียม ให้อยู่ในอำนาจเป็นเมืองขึ้นเมือง
ออกแผ่ผ่าน พระราชอาชญาอาณาเขตกว้างขวางออกไปตั้งกล่าวนี้
เหตุตั้งนั้นใช้รู้ประเทศภาษา ๒ ภาษา ๓ ภาษาบ้าง ๔ ภาษา ๕ ภาษาบ้าง
รวบรวมกันเข้าจึงเรียกว่าเป็นพระมหานคร ประเทศเอกราชมีในสกล
ชมพูทวีปหลายพระนคร หนึ่งโสด อันว่าพระนครประเทศเอกราช
ตั้งกล่าวนี้ แม้ตั้งอยู่ที่ใกล้กันก็ดี แต่เมืองขึ้นเมืองออกปลายเขต
แดนตั้งติดต่อกันในระหว่างมีป่าใหญ่ภูเขาลำห้วยธารกัน ทางไกลกัน
๒๐-๓๐ วันก็ขึ้นก็ดี ถ้ามุขย์ ๒ ฝ่ายฟ้าสัญญาจรไปมาถึงกันได้โดย
ทางบกและทางน้ำ สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินทั้ง ๒ ฝ่ายฟ้าต่างมี
พระเดชานุภาพและบุญบารมีเป็นอันมาก ทั้งเสนาบดีทเกล้าทหารก็
เข้มแข็งในการศึกสงครามอย่างกัน ถึงมาตราบว่ากำลังพาหนะรพลศัสตรา

อาหารเสบียงอาหารจะยิ่งหย่อนกว่ากันก็ดี เจ้าพระนครใหญ่ทั้งสองฝ่าย
 ฟ้าต่างปรารภนาสมบัติ และบ้านเมืองเขตแดนซึ่งกันและกัน จึงกระทำให้
 การสงครามตอบโต้ขับเคี่ยวกันไปจนหลายชั่วอายุมนุษย์ ลูกคำพาดิช
 ทั้งสองฝ่ายก็มีได้ไปมาค้าขายถึงกัน นานาประเทศทั้งปวงก็รู้ว่าเมือง
 นั้น ๆ เป็นข้าศึกแก่กัน

ประการหนึ่ง พระนครประเทศเอกราช ๒-๓ พระนครก็มีบ้าง
 มากกว่า ๑๐ ราชธานีก็มีบ้าง อาณาเขตใกล้และไกลกันพอดี สมเด็จพระ
 พระเจ้าแผ่นดินต่างประพฤติดำรงราชประเพณี ย่อมนับถือว่าเป็น
 ราชสัมพันธ์ไมตรีและมิตรไมตรีซึ่งกันและกัน ต่างแต่งทูตานุทูตจำทูล
 พระราชสาส์น ส่งเครื่องราชบรรณาการไปมาจำเริญทางพระราชไมตรี
 เยี่ยมเยียนกันตามกำหนดมิได้ขาดทั้ง ๒ ฝ่ายฟ้า โดยน้ำพระทัยไม่มี
 ความรังเกียจว่าต่างชาติต่างภาษา ความสวัสดิ์จำเริญก็บังเกิดแก่
 พระมหานคร บรรดาซึ่งเป็นทางไมตรีกันนั้น อันว่าสมณชีพราหมณ์
 ไพรฟ้าข้าแผ่นดินก็อยู่เย็นเป็นสุข ลูกคำพาดิชก็ได้ไปมาซื้อขายถึงกัน
 โดยสะดวก หากความวิบัติอันตรายสิ่งใดสิ่งหนึ่งไม่ บ้านเมืองก็บริบูรณ์
 ไปด้วยสรรพสิ่งของเครื่องใช้สอยต่าง ๆ มีเงินและทองเป็นต้น นรชน
 ชาติภาษานานาประเทศทั้งปวงก็เล้าลือสรรเสริญพระเกียรติยศ มีความ
 นิยมยินดี ชักชวนกันมาสู่พระบรมโพธิสมภาร สมเด็จพระเจ้า
 แผ่นดินทุกปีเดือนมิได้ขาดโดยนิยมนั้น

และพระนครราชธานีใหญ่น้อย บรรดามีในสกลชมพูทวีปทั่วไป
 นั้น กาลบัดนี้พระบรมพุทธศาสนาพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ยัง
 ประดิษฐานตั้งอยู่เป็นอันดีนั้นน้อย ซึ่งเสื่อมสูญอันตรายอันเสียแล้วนั้นมี
 โดยมาก เหตุด้วยพระเจ้าแผ่นดินและประชาชาชนบทประเทศทั้งปวง

ยังนับถือพระรัตนัตถยาธิคุณเป็นสัมมาทฤษฎีนั้นประมาณสักส่วนหนึ่ง
สองส่วน เป็นมฤดาทฤษฎีเชื่อถือลัทธิครูต่าง ๆ นั้น คณนานับได้
สัก ๙ ส่วน ๑๐ ส่วน โดยประมาณ

สรรเสริญพระเกียรติสมเด็จพระร่วงเจ้า

แต่^{นี้}จะพึงกล่าวสรรเสริญพระเกียรติยศสมเด็จพระร่วงเจ้า อัน
ถวัลยราชไศศุรย์สมบัติ เป็นบรมกษัตริย์อันประเสริฐ ปราบตาภิเศก
เสวยราชย์ ณ กรุงพระมหานครสุโขทัยราชธานีบรมมัยสถาน เป็นป็น
อาณาประชาราษฎรชาวชนบทนิคมคามสยามประเทศทั้งมวล มีเมือง
ขึ้นนอกเอกโทตรีจัตวาช่วงเมืองกิ่งเมือง^{นี้} แผ่นผ่านพระราชอาณา
อาณาเขตขอบขันฑสีมากว้างขวางนับด้วยโยชน์ยิ่งกว่า ๑๐๐ มั่งคั่งไป
ด้วยสมณชีพราหมณ์ชนประชาชายหญิง อยู่เป็นภูมิลำเนาติดต่อกันไป
โดยระยะย่านบ้านเมือง สร้างสมสวนผลไม้นานาและที่ทำกินต่าง ๆ เป็น
ผาสุกสบายทั่วทุกหน้า ปราศจากพาลภัยอันตรายมีใจเป็นต้น แล้ว
ก็งามไปด้วยหม่ลูกคำพาณิขเงินจามแขกฝรั่ง อเนกนานาประเทศ
ภาษาต่าง ๆ ทั้งตึกเตียมบ้านเรือนโรงร้านพวงแพเป็นถ้องแถวตามวิถี
สถลมารค ซื่อขายสรรพสิ่งของเครื่องทองเงินแก้วเก้าเภาวรัตน์
อลังการาภรณ์ ทั้งพรรณผ้านุ่งห่มควรแก่บุรุษสตรีมีหลายอย่าง ผ้า
สุพรรณพัสดุ ผ้าลิขิตพัสดุ ผ้าจินะกะพัสดุ ผ้าตะเลงพัสดุ ผ้า
เทวะศรี ผ้ารัตศรี ผ้าเจตศรี และพรรณภาชนะเครื่องใช้สอยต่าง ๆ
อันควรกับตระกูลทั้ง ๑๐ ตระกูล ก็มีซื้อขายแก่กันเป็นอันมากกว่ามาก
บริบูรณ์ไปด้วยโภชนาามัจฉะมังสาผลาหาร ของพึงจะบริโภคโอชารส

อันมีมาแต่ประเทศต่าง ๆ ก็ซื้อขายเต็มไปด้วยท้องตลาดไพศาลทุกแห่ง
ทุกตำบล บรรดาลูกค้าพาณิชในประเทศก็ดี นอกประเทศก็ดี ที่ไปมา
ค้าขาย ณ จังหวัดแวนแคว้นกรุงเทพมหานครสุโขทัยราชธานีนั้น
ย่อมบรรทุกสินค้าไปมาด้วยสลุกกำปั่นเกตรา สัตจองเกวียนโคเกวียน
กระบืออานช้างอานอูฐ ต่างม้าต่างล้อต่างลา เรือถ่อเรือพายเรือแจว
เรือกรรเชียงเรือเล่นเรือไล่ บ้างก็ไปบ้างก็มาทุกฤดูเดือนมิได้ขาด

ว่าด้วยตระกูลต่างๆ

อันไพร่ฟ้าประชาชนนิคมคามทวแวนแคว้นเมืองขึ้นออกกตดี และ
ในราชธานีก็ดี ย่อมนับกันเป็นตระกูลประพฤติดำเนินไปราณาจารย์สืบๆ
ต่อมา อันตระกูลฝ่ายทหารนั้นมี ๔ ตระกูล คือทหารบกตระกูลหนึ่ง
ทหารเรือตระกูล ๑ ทหารช้างตระกูล ๑ ทหารม้าตระกูล ๑ ฝ่ายพ่อเรือน
ก็มี ๔ ตระกูลเหมือนกัน คือ ตระกูลพราหมณ์ ๑ ตระกูลเศรษฐี ๑
ตระกูลพ่อค้า ๑ ตระกูลชาวนา ๑ แต่กะทบตีตระกูลนั้นมีทั้งฝ่ายทหาร
ฝ่ายพ่อเรือน บรรดาตระกูลซึ่งกล่าวนี้ แม้จะแต่งการอาวาทวิวาห-
มงคล ก็ตกแต่งกันตามแต่ตระกูล จะได้กระทำมงคลการให้ต่างชาติ
ตระกูลไปนั้นหามิได้ แต่ฝ่ายบุรุษซึ่งเป็นคนมีทรัพย์สมบัตินั้น ย่อมหา
อนุภริยาด้วยสินจ้างสินถ่ายไว้เป็นบริวารยศ แม้มีบุตรธิดากันนับเป็น
ตระกูลบิดาฝ่ายเดียว อันว่าฝ่ายสตรีภาพนั้น แม้เป็นคนบริบูรณ์ด้วย
ทรัพย์ ผู้ใดน้ำจิตโลเลล่ออำนาจแก่กามคุณไปร่วมสังวาสด้วยบุรุษ
สินจ้างสินถ่าย ซึ่งใช้สอยการงานในบ้านเรือนก็ดี และเป็นหญิงงาม
เมืองก็ดี อันบุตรธิดาของหญิง ๒ จำพวกนี้ มหาชนมีความรังเกียจนัก

เรียกว่าคนอนาจาร ย่อมจำง่ายไปใช้เป็นคนเลียงช้างม้าโคกระบือ
ชักตากผ้าผ่อนเก่าเสียโดยมาก

หนึ่งโสด อันว่าขัตติยะตระกูลนั้น เป็นตระกูลสูงศักดิ์ประเสริฐ
กว่าตระกูลทั้งปวง ถ้าจะแต่งการอาวาทวิวาหมงคลกับตระกูลใด ๆ
ก็ได้ มหาชนไม่มีความรังเกียจ ย่อมนับถือขัตติยะตระกูลสืบต่อกัน
เหตุตั้งนั้นขัตติยะชาติจึงเจือไปในตระกูลทั้งเก่าตระกูล แต่ทว่าบุตร
ธิดากันนับเป็นตระกูลบิดาฝ่ายเดียวตงกัน

ในสมัยนั้นนรชาติชายหญิงสนทงมวล ย่อมมีความผาสุกสบาย
ด้วยอำนาจบุญโลกธรรมตา เป็นไปโดยเสมอมิได้ยังมีได้หย่อน พยาธิ
โรคาภิเษบาบาง หม่อมมนุษย์ก็ประกอบไปด้วยสติปัญญาโดยมาก ต่าง
ร่ำเรียนสรรพวิชาต่าง ๆ ฝ่ายทหารก็เรียนรู้ศิลปศาสตร์เพลงอาวุธ คือ
วิชาช้างม้ากระบี่กระบองโล่ดังดาบสนดาบยาวกริชกันหย่น โทมรศร
กำซาบปืนไฟใหญ่น้อย มวยปล้ำตำรับตำราพิชัยยุทธ์เวทมนตร์
คงกระพันชำนาญชำนาญเป็นอันดี บรรดาพวกพ่อค้าเรือนก็ต่างเล่าเรียน
คัมภีร์ไตรเพทไตรวิชา คือกลบทกลกลอนทำนองทำเนียบอักษรธรร
ครุฑหุสตรกรณทัตตวจวรงค์ ตำรับโหราศาสตร์ทักษาพยากรณ์
สมมุติอินทพาสบาหจันทรสารา อาจารย์จรรวาศีตาราฤกษ์นพเคราะห์
สุริยคราสจันทรคราสโดยพิสดาร บ้างก็เรียนรู้เวชกรรม คือ โอสถ
แพทย์สำหรับแพทย์เนตรแพทย์ทันโรคแพทย์อาคมะแพทย์อโรคยะแพทย์
บางพวกก็เรียนวิชาเป็นช่างสุวรรณหรือรัตน วัฒนวิจิตรเขียนแกะ
จำหลักกับกลึงหล่อหลอมสรรพวิชาช่างต่าง ๆ ชำนาญชำนาญโดยมาก
ฝ่ายสตรีก็ต่างร่ำเรียนวิชาช่างสุวรรณลายเส้นเลขาแกะกับปักทอ
ร้อยกรองเย็บย้อมเป็นที่ทำกิน เกษมสุขทุกทั่วหน้า

นรชาติชายหญิงบ้างก็เล่นพนันทายบุตรในครรภ์ว่า จะเป็นหญิงหรือชาย เล่นโคชนโคเกวียนคนเล่นรอบเล่นธงคลี่ข้างคลี่ม้าคลี่คนเป็นตามนักชกตกษ์ บ้างก็เล่นระเบงปีระเบงกลองพ่อนแพนขับพิณดุริยางค์บรรเลงเพลงร้องหนังรำระบำโคม ทุกวันคืนมิได้ขาด เอิกเกริกไปด้วยสำเนียงนิกรประชา เสสรวลสำรวลเล่นและซื้อขายจ่ายแจกจนราษราตรีมีชัยมิยอมจึ้งค่อยสงบเสียง

ว่าด้วยวัตถุในพุทธศาสนา

แล้วก็รุ่งเรืองไปด้วยพระบวรพุทธศาสนา รัตนัตถยาริคุณอันเป็นนิยานิกรรม อาจนำสัตว์ให้พ้นจากวัฏทุกข์ ถึงซึ่งสรวรรคนิพพานด้วยเนอณาบุญ และในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา แขวงเมืองขึ้นออกทั่วนิคมคามก็ดี พันภูมิภวคปถพืดแน่นเนื่องไปด้วยมหาอาวาส สังฆารามใหญ่น้อยนับมิถ้วน เป็นราชอารามก็มี ขัตติยารามก็มี กหบดีรามก็มี กุลประชาารามก็มี มีวัดหน้าพระธาตุราชบุรณะเป็นต้น และพระราชอารามหลวง และพระอารามต่าง ๆ ซึ่งไพศาลกว้างใหญ่นั้น ย่อมประดับไปด้วยไม้พระมหาโพธิ์และพระวิหารการเปรียญ พระมหาสถูปเจดีย์สูงใหญ่ยิ่งกว่าร้อยศอก แล้วก็ล้อมด้วยพระวิหารยาว มณฑปทิศสถูปรายแวงดวงด้วยเสาใต้ไฟที่ชุ่มทวาร มีศาลารายเป็นระยะตามขอบกำแพงชั้นนอก เป็นที่ประชุมบรรพชิต ซึ่งไปกระทำสักการบูชาดูเตียรดาชเยียดยัดไปด้วยเสนาสนะกุฎีสงฆ์ ล้วนกระทำด้วยอิฐปูนเป็นหมู่เป็นแถว มีทั้งที่จงกรมที่สบายกลางคืนกลางวัน หอนั่นหอปริต หอสัทธิธรรมมนเทียร โรงครัวโรงกรักรังน้ำร้อนน้ำเย็น ชุ่มน้ำสรง

น้ำชำระเท้า ส้วมสระบ่อตะพานข้ามคูคันคดะปักเสาสงสรงปลูก
 ปลูกพรรณไม้ดอกผลร่มรื่นพื้นลานลาดด้วยแผ่นศิลาเลียนสะอาดตา มี
 พระอุโบสถสังฆกรรมผูกพัทธสีมาไว้ในระวางบริเวณคณะสงฆ์ กว้าง
 ยาวยี่สิบห้าห้องวิจิตรไปด้วยซุ้มทวารบานประตูหน้าต่าง ฝาผนังพิดาน
 ดอกอังกาบวาดเขียนล้นลายสุวรรณ เป็นรูปเทพอินทรพรหมอสุ
 รัทนา และเครื่องพญาศักระมันธาตุราชพญามหาสุทนต์จักรพรรดิ
 ราชาราชเป็นต้น อันว่าเจดีย์ฐานและเครื่องประดับพระอาราม
 ทั้งหมดเป็นที่สุดจนศาลาและตะพาน ก็อร่ามไปด้วยแสงสุวรรณเลขา
 ลวดลายจิตรกรรมลดากรรม ห้อยย้อยพนมพวงแก้วประทีปแก้วแสง
 ประภัสสร ควรจะทอดทัศนาขึ้นนัก และเชิงอัฒจันทร์บันไดนั้น ก็
 กระทำด้วยศิลาลาย มีรูปไกรสรคชสีห์คชินทรพาชี โตสิงห์อสุริเสียว
 กางกின்றล้นหล่อด้วยทองประสม บ้างก็ทำด้วยศิลาวางไว้เป็นคู่ ๆ
 ทุก ๆ ทวารเข้าออก หนึ่งโสด ควรจะอศรรยด้วยพระพุทธรูปปฏิมากร
 ซึ่งประดิษฐานไว้ในพระอุโบสถ และพระวิหารใหญ่น้อย อันเป็นที่
 สักการบูชาทั่วไปทุกพระอาราม ย่อมหล่อด้วยตามพะโลหะ พระ
 พุทธรูปเป็นประธานนั้น หน้าสมาธิกว้างยี่สิบศอกก็มี สิบหกศอกก็มี
 สิบสองศอกก็มี ยิ่งหย่อนอยู่ในระวางนั้นก็ มี และพระพุทธรูปสูง
 สี่สิบแปดศอกก็มี หย่อนลงมาในระวางจนสิบสองศอกก็มี อันพระ
 พุทธรูปปฏิมากรใหญ่ ๆ ดังกล่าวนั้นมีเป็นหลายพระองค์ และพระพุทธรูป
 น้อย ๆ กับพระอรหันตรูปนั้น ย่อมมีเป็นอันมากกว่ามากเหลือที่จะนับ
 จะประมาณ บางพระองค์ก็หล่อด้วยตามพะโลหะ บางพระองค์ก็
 กระทำด้วยศิลาทั้งแท่ง ล้วนแต่งามด้วยพระพุทธรูปลักษณะ แล้วก็ย่อม

ไปด้วยสุวรรณแปดน้ำ รัศมีรุ่งเรืองสถิตบัลลังก์ทอง ควรจะเป็นที่
เลื่อมใสศรัทธาแก่ผู้ได้นมัสการ

อนึ่ง อันว่าพระกุลบุตรพุทธชินโรสสังฆรัตนะ ความวสาธัญญาสา
สนทั้งมวล ล้วนแต่ปฏิบัติตามพระวินัยบัญญัติประเสริฐด้วยศีลคุณ
ธุดงค์คุณ กิจจะสมณคุณ ต่างเล่าเรียนคัมภีร์วิปัสสนาธุระ ที่มี
พระวรราชาอายุเป็นพระมหาเถรท่านรอบรู้ในข้อวัตรปฏิบัติ ก็ได้เป็น
พระอุปัชฌาย์อาจารย์สั่งสอนภิกษุสามเณร มีอันเตวาสิกสัทธังวิหาริก
นับด้วยสิบด้วยร้อยเป็นเจ้าหมู่เจ้าคณะ พระภิกษุบางพระองค์ก็ทรง
จำไว้ได้ ซึ่งพระองค์คัมภีร์พระวินัยปิฎกคัมภีร์หนึ่งบ้าง สองคัมภีร์
บ้าง สี่ห้าพระคัมภีร์ก็มีบ้าง บางพระองค์ก็ทรงไว้ซึ่งพระสัทตันตปิฎก
สี่สิบห้าสิบพระสูตร ร้อยพระสูตร ยิ่งกว่าร้อยพระสูตรก็มีบ้าง บ้างก็
ทรงไว้ได้ซึ่งพระอภิธรรมปิฎกนับด้วยสิบภาณวารบ้าง ยิ่งกว่าร้อย
ภาณวารบ้าง บางพระภิกษุก็เป็นพระวินัยธร บางพระภิกษุก็เป็น
พระธรรมกถึก สำแดงพระสัทธรรมเทศนาไพเราะ อาจยังน้ำจิต
บรรพชต์ให้มีประสาทโสมนัสศรัทธายิ่งขึ้นไปได้ร้อยเท่าพันทวี บรรดา
กุลบุตรในตระกูลทั้งปวง ก็ออกบรรพชาอุปสมบทในพระพุทธศาสนา
เป็นอันมากทุกเดือนปีมิได้ขาด ชนมฤจนาทิจูบ้างก็เลื่อมใสมา
นับถือพระรัตนัตถยาธิคุณเป็นที่พึ่ง ให้บุตรนัดดาออกบวชเป็นภิกษุ
สามเณรก็โดยมาก อันพระบวรพุทธศาสนานี้รุ่งเรือง พระรัตนตรัย
ก็บริบูรณ์ด้วยเครื่องสักการบูชา และจตุปัจจัยซึ่งทานทายก มีพระ
มหากษัตริย์เป็นต้น บริจาคทรัพย์กัลปนาถวายไว้ในพระอารามใหญ่
น้อยทั่วไป มิให้พระภิกษุสามเณรได้รับความลำบากขัดสนด้วยกบปีย
ของนั้น ไตรจีวรและบริวารต่าง ๆ

ว่าด้วยลัทธิของพราหมณ์

ประการหนึ่ง พราหมณาจารย์อันทรงประวิตรคุณทลธรรมา ซึ่ง
มีชาติและตระกูลมิได้เจือ ก็ย่อมวิเศษด้วยไตรเพทเวทมนตร์ รู้
ลักษณะผูกพรตกระทำการพระราชพิธีทั้งสิบสองเดือน เพื่อให้สมเด็จ
พระเจ้าแผ่นดินทรงพระจำเริญในราชสมบัติปราศจากภัยอันตราย อัน
ว่าพระมหากษัตริย์ขัตติยราชตระกูลก็ดี และนรชาติชายหญิงตระกูล
ทั้งหลายก็ดี และนรชาติประชาชายหญิงตระกูลทั้งหลายก็ดี ย่อม
เชื่อเชิญพราหมณ์หมื่นไปในกาลมงคลต่าง ๆ มีการทำอาวาห-
มงคลเป็นต้น พราหมณ์กับนักร้องสังฆารทนำอ่านอิศวรรเวทวิชฌ
มนตร์อวยชัยให้พรโดยคัมภีร์ไสยศาสตร์ แล้วก็รับเอาเครื่อง
สักการะ คือธูปเทียนเป็นแก่นสารควรแก่พราหมณ์จะพึงบริโภค
ใช้สอย หนึ่งโศค สมเด็จพระมหากษัตริราชเจ้า กับหมู่พราหมณ์
ชาติทั้งปวงย่อมสร้างสถานที่เทวรูปไว้ในราชธานี และนิคมคาม
เมืองชนออก เป็นหลายแห่งหลายตำบล อันพระเทวสถานนั้น
มีสามอย่าง คือ สถานพระสยามภูวนาถหนึ่ง สถานพระนารายณ์
หนึ่ง สองเทวสถานพราหมณ์พิธีทั้งห้าชาติ มีชาติไวยธิกเป็นต้น
ย่อมนับถือกระทำการสักการบูชา และสถานพระเทวกรรมอีกสถานหนึ่งนั้น
เป็นที่นับถือแห่งพราหมณ์ชาติพฤทธิบาท ย่อมกระทำสังเวทยบวงสรวง
ตามตำรับพระคชกรรม อันสถานเทวรูปทั้งสามสถานดังกล่าวนี้
ก็ย่อมวิจิตรไปด้วยเลขาเขียนวาดเป็นลวดลายต่าง ๆ มีศาลารายเป็น
ที่อาศัยและโรงมานพ สำหรับพราหมณ์ทั้งหลายนั่งสาธยายมนตร์
แล้วก็แวดวงไปด้วยกำแพงแก้วเป็นบริเวณ วัดพื้นลานราบรื่นโรยทราย
พรรณอันขาว ปลุกต้นพฤกษเวฬุเป็นพญาไม้ ปลุกต้นชุมแสงต้นระยับ

เป็นไม้บริวาร ปลูกทั้งพรรณไม้ดอกเจ็ดอย่างไว้บูชาในการพิธีทุก ๆ
 แห่ง และพระเทวสถานแห่งใดที่กว้างขวางเป็นสถานใหญ่ ก็มีศิลา
 กระทำเป็นไกรลาสบรรพต มีรูปสัตว์ลี้กตั้งอยู่บนยอดคฤหา ล้วนหล่อ
 ด้วยทองสัตตะโลหะสูงแปดศอกบ้าง สิบศอกบ้าง ในเชิงบรรพตนั้น
 ก็ล้อมด้วยเขื่อนเสาศิลามีลายและสีต่าง ๆ แล้วก็มีป้อมมหาสระน้ำใส
 สะอาด ปลูกบัวสัตตบุษย์สระหนึ่ง บัวสัตตบรรณสระหนึ่ง บัวเผื่อน
 สระหนึ่ง บัวฉัตรสระหนึ่ง บัวจงกลนีสระหนึ่ง สำหรับพราหมณ์
 เชิญป้อมมหานทีมีเบญจปทุมลอย มาทรงพระเป็นเจ้าแล้วและรินน้ำ
 ลงสู่สังข์นำโปรตมหาชนซึ่งกระทำมงคลต่าง ๆ และพระเทวรูปซึ่ง
 พราหมณ์ทั้งหลายนับถืออันคือ พระพรเมศวร พระพิฆเนศวร พระ
 วิษณุจักร พระอุมาภคินี พระลักษมี พระมเหศวรี พระเทวกรรม
 พระสัทธาสิทธิ์ พระอิศรสิงค์ พระไพศพ พระพลเทพ และเทวรูป มี
 พระนามนอกจากนี้ก็ยังมากโดยคัมภีร์ปางต่าง ๆ มีปางพระพรเมศวร
 เหยียบมงกุฎพรหมและมุลาคนีเป็นต้น ล้วนแต่หล่อด้วยทองเนาวโลหะ
 สัตตะโลหะ ที่ใหญ่นั้นสูง ๕ ศอก ๖ ศอก ที่เล็กนั้นประมาณเท่าผล
 สะบ้าวานร ในระหว่างใหญ่และเล็กนั้นก็มีโดยมาก จะกำหนดศอกนิ้ว
 นั้นมิได้ อันพระเทวรูปซึ่งมหาชนชาติสยามภาษาสัมมาทฤษฎีเรียกว่า
 พระไสยศาสตร์ บางคนก็นับถือ บางคนก็มีได้นับถือ

ว่าด้วยลัทธิศาสนาอื่นๆ

หนึ่งโสด พวกมฤจนาทฤษฎีชาติภาษาต่างๆก็กระทำที่สักการบูชา
 อันควรแก่นับถือของตน ไว้ในเขตแคว้นพระนครก็เป็นหลายแห่งหลาย

ตำบล บรรดาพวกจีนฮ่อจีนตาคักซุ่มนมกั้สร้างศาลเทพารักษ์ใหญ่บ้าง เล็กบ้าง ย่อมตกแต่งผนังหลังคาเขียนลวดลายต่างๆ ตามภาษาของตน แล้วก็ทำรูปจิ้งจอกวางไว้ในศาลทุก ๆ ศาล ถึงเดือนปีก็เอาออกแห่แห่น เป็นการเอิกเกริกตามชาติภาษา และพวกแขกฝรั่ง ก็ก่อสร้างบันหย่า สุเหร่ากะฎี เป็นปริพาชการามวงล้อมด้วยกำแพงรอบบริเวณ มีศาลา และที่อาศัยให้ยี่หวานใส่หยัคบาทหลวงอยู่ บอกกล่าวตำรับตำราเล่าเรียน กันตามลัทธิภาษาของตนๆ ถึงฤดูเดือนปีก็เอาชำระ ขั้ตบันหย่าฆ่าตัว ผัวรฆ่ากาตกันคนออกแห่แห่น เต้นรำตีกลองระฆัง ออฮึงทั้งกลางวัน กลางคืน ตามโคมประทีปเทียนสว่าง เป็นเครื่องประดับพระนคร ควรจะยังนำจิตประชากรมากรให้รื่นเริงเป็นผาสุกสันกาลทุกเมื่อ

ว่าด้วยสถานต่างๆ ที่เมืองสุโขทัย

อันกรุงพระมหานครสุโขทัยราชธานีบุรีรัตน์นั้น กว้างใหญ่ไพศาล มีแม่น้ำรอบเมือง บ้อมกำแพงเชิงเทินซุ่มทวารบานประตู แ่นหนาสูงตระหง่าน อาจกันเสียซึ่งข้าศึกศัตรู มีป้อมใหญ่วางประจำช่องสี่มาทหารรักษาอยู่โดยรอบ มีคลองน้ำลำลอคก็หลายสาย ทำสะพานข้ามช่องเรือเดินสามช่องบ้าง สี่ช่องบ้าง ตามคลองกว้างและแคบ ประดับด้วยตึกกว้านบ้านเรือนราชบุรุษคหบดี และรว้งลูกหลวงหลานหลวงราชตระกูล ติดเนื่องกันไปเต็มทั้งฝ่ายในพระนคร มีโรงช้างโรงม้าโรงรถโรงเรือรบ ฉางข้าว ฉางเกลือ คลังลูก คลังดิน คลังส่วย คลังการเรือนตรูเรือนตะราง เรือนชัยภรี จวนกลาง จวนประจำกอง จวนทวารเวียง สถานพระเสื่อเมือง พระทรงเมือง พระหลักเมือง มีศาล

หลวงกระทรวงความ ศาลหน้าพระกาล ลานสนามหลวงสำหรับ
ประลองช้างม้า ช้อมหัตถ์กรทวยหาญให้ชำนาญในการศึกสงคราม

อันพระราชนิเวศน์วังสถานนั้นมีปรากฏการบ้อมประตูชั้นในชั้นนอก
ประดับด้วยสิบสองพระคลัง มีพระคลังเงินทองแก้วเก้าเนาวรัตน์
พระคลังสรรพพรรณผ้า เครื่องอุปโภคบริโภคเป็นต้น มีจวนสนาม
มัตยา จวนประจำเวร จวนประจำซอง ทิมแถวทิมทองฉนวน ทิม
องครักษ์ ตึกตำแหน่งพระเครื่องต้น เครื่องพระอภิรมย์ เครื่อง
ราชูปโภค ตึกตำแหน่งข้างต้นมาตั้น ราชยานราชนทร์ โรงปืนใหญ่
ปืนยาว มีตำแหน่งซื้อเสียง หนักร้อยหาบ ส่องร้อยหาบ หักร้อยหาบ
พันหาบก็มี อันปรางคปราสาทราชมนเทียรสถานเป็นที่สมเด็จพระร่วง
เจ้าเสด็จทรงสถิตอยู่นั้นมีมุขมุขสี่ด้านๆ หนานั้น มีพระที่นั่งมุขกระสัน
ติดเนื่องกันกับสนามมัตยาหน้ามุขเด็จ ขนานนามเรียกว่าพระที่นั่ง
อินทราภิเษก มีโรงระบำอยู่กลางชะลาหน้าพระลาน วงด้วยไฟที่บริสุทธิ์
ย้อมน้ำมันทองคำ ประดับด้วยของทรงประพาสต่าง ๆ มีไม้ค้ำปลูก
กระถางทองเป็นต้น ฝ่ายขวาพระที่นั่งอินทราภิเษกมีมณฑปปริตอาคม
ฝ่ายซ้ายมณฑปอิศวราคม และหน้ามุขปรางคปราสาทซ้ายขวาสองด้าน
นั้นเป็นที่ข้างใน เบื้องขวามีมณฑปภูมิามรตป ฝ่ายซ้ายมีมณฑป
เทพปีตะมรตป มุขหลังปรางคปราสาทนั้น มีมุขกระสันติดเนื่องกันกับ
พระราชมนเทียรทั้งสองสถาน จึงขนานนามเรียกว่าพระที่นั่งอดิเรก
ภิรมย์ พระที่นั่งอดิตมราชศักดิ์ เบื้องขวามีหอพระนารายณ์ เบื้องซ้าย
มีหอพระเทวกรรม แล้วก็มีพระปรัศว์ทั้งสองเป็นลำดับต่อพระที่นั่ง
พระปรัศว์ขวา ขนานนามเรียกว่า รัตนาริมนเทียร พระปรัศว์ซ้าย

เรียกว่าศรีอัมพรมนเทียร มีจวนเครื่องจวนคลังจวนชาวแม่ประจำเวร
 ตึกตำแหน่งพระสนมเอก ลูกหลวงหลานหลวงราชตระกูล นักสนม
 กำนัลนางบำเรอเป็นหมู่เป็นแถวตามท้องตลาดมาร้อยยี่สิบสาย หน้า
 ตึกมีจวนเย็นสำหรับนั่งร้อยกรองวาดเขียน ขั้วร้องเล่นเป็นที่สบายทุก
 ตำแหน่งนางใน มีทิมรายทิมรอบ จำซาประจำซองรักษาด้านทาง
 กระโจมไฟไว้ใช้งานขาดการกวาดถนนหนทางเป็นต้น มีเรือนจำสำหรับ
 พระสนมกำนัล ต้องพระอัยการมิดวงจะส่งราชมัล และมีทางท้องพระ
 จนวนอยู่สี่พระจนวน จนวน ๑ ออกวัดหน้าพระธาตุ จนวน ๑ ออกพระ
 เทวสถาน จนวน ๑ ออกพระที่นั่งไชยชุมพล เป็นที่ทอดพระเนตรการ
 พระราชพิธีและแห่แห่น จนวน ๑ ลงพระที่นั่งชลพิมาน เป็นที่สบายเมื่อ
 เทศกาลฤดูน้ำ แล้วก็มีราชอุทยานอยู่ในพระนิเวศน์แห่งหนึ่ง ปลูกแต่
 พรรณไม้ดอกผล อันวิเศษด้วยกลิ่นและรส ควรจะนำมาซึ่งความ
 โสมนัสสำจิตพระสนมกำนัลทั้งปวง และมีพระที่นั่งพิศาลเสาวรอยู่
 ปากสระแก้วเป็นที่ทอดพระเนตรพรรณมัจฉาชาติต่างๆ คือปลาหน้าคน
 เป็นต้น มีศาลารากำนัล ๔ ศาลา สำหรับนางในนั่งร้อยกรองบุปผชาติ
 บุษบาพระรัตนตรัยและพระเทวรูปเป็นนิจ อันว่าปรางคปราสาทราช
 มนเทียรสถาน คือพระที่นั่งอินทราภิเษก อติเรกภิรมย์ อุดมราชศักดิ์
 และพระที่นั่งไชยชุมพล ชลพิมาน พิศาลเสาวรศักดิ์ พระปรัศว์ทั้ง ๒
 คือรัตนนารี ศรีอัมพรศักดิ์ มรทปพระพุทธรูปและเทวรูปก็ดี ตึก
 ตำแหน่งเรือนหลวงเรือนพระสนมกำนัลก็ดี แต่ล้วนวิจิตรไปด้วยลาย
 ปูนปั้น ลายจำหลักวาดเขียน ลงรักปิดทองแลอร่ามตา มีพระแท่นที่ฉาก
 กันเครื่องปลาทองสนับลลังก์กันเศวตฉัตร ห้อยย้อยด้วยระย้าประทีป
 ชวลาเครื่องราชูปโภคงามยิ่งนัก เรือนหลวงเรือนสนมก็ตกแต่งเตี้ย

ตั้งที่นั่งนอนเครื่องใช้สอย ตามฐานาศักดิ์โดยตำแหน่งยศทุก ๆ นางใน
 ดั่งกล่าวนี้แท้จริง

ข้าพระองค์ผู้ซื้อศรีจุฬาลักษณ์ น้อมเศียรศรีโรตม์กราบถวาย
 บังคมพระบาทบรมนาถบรมบพิตรสมเด็จพระร่วงเจ้าอยู่หัว ผู้ทรง
 พระคุณแก่ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินเหลือที่จะบรรยาย พระองค์ย่อมทรงซึ่ง
 ทศพิธราชธรรม มีน้ำพระทัยเมตตากรุณา กอปรไปด้วยพระปัญญา
 สอดส่องในราชกิจการบ้านเมือง หยั่งเห็นสุขทุกข์ของอาณาประชา
 ราชฎาท่วงชอบขัดสนเสมอ มิได้เรียกร้องส่วยสาอากรให้เหลือเกิน
 ชุบเลี้ยงท้าวพระยาข้าเฝ้าฝ่ายทหารพลเรือน และผู้รั้งเมือง ครองเมือง
 เอกโทตรีจัตวา บรรดาข้าราชการทุกกระทรวงพนักงานโดยฝีมือและ
 ความคิด ถ้าผู้ใดมีความชอบก็สักการะรางวัลให้ถึงขนาด แม้กระทำความ
 ความผิดก็ลดหย่อนผ่อนโทษให้เบาลง บำรุงรักษาพระราชบุตร
 พระราชธิดาพระบรมวงศานุวงศ์ ให้บริบูรณ์ด้วยศฤงคารบริวารยศ
 หงพระอัศวมเหสีพระสนมกำนัล ก็พระราชทานเครื่องอลังการาภรณ์
 และเครื่องอุปโภคบริโภคตามยศศักดิ์มิให้อ่อนแอ เป็นที่สดจนจำซา
 คนใช้ประจำการ ก็ได้ผ่าน่งหมั้นเงินประจำขบปีทั่วทุกตัวคนตามสมควร
 แล้วก็ทรงพระมหากรุณามีพระราชโอรยาทสั่งสอนพระบรมวงศาข้าเฝ้า
 ฝ่ายนอกและฝ่ายใน มิให้ผู้ใดเกียจคร้านกระทำทุจริตประพฤติน้ำใจ
 พาล สันดานโลภเบียดเบียนไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินให้ได้ความเดือดร้อน

ว่าด้วยพระราชจรรยาของสมเด็จพระร่วงเจ้า

อนึ่งโสด สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชศรัทธา ทำนุบำรุง
 พระบวรพุทธศาสนาให้ถาวรรุ่งเรือง ด้วยเอน้ำพระทัยใส่ใน

การพระราชกุศลต่าง ๆ บริจาคพระราชทรัพย์แจกจ่ายสักการบูชาพระ
รัตนตรัยเป็นอาวาสทาน เป็นธรรมทาน เป็นนิตยภัตทาน เป็นสังฆทาน
บุคลิกลทาน เป็นนิตยภัตวันละเดือนปีมิได้ขาด ทรงสถาปนา
พระมหาเถรเจ้าผู้ธรรมโดยยิ่ง ขึ้นสู่ที่สมเด็จพระสังฆราชมหาคณิศร
เป็นประธานคามวาสีอรัญวาสีอธิปัตย์สังฆมณฑลทั้งเจ็ดมหาคณะโดยลำดับ
สถาปนานามบัญญัติ เถรมนุฝ่ายคันถธุระ วิปัสสนาธุระ ถวายจตุปัจจัย
เป็นไวยาวัจกร และทรงขอโอกาสเผด็จแก่พระภิกษุสามเณรทั่วไป
ให้บอกกล่าวเล่าเรียนธุระทั้งสอง อันเป็นอายุพระพุทธศาสนาให้เสื่อม
ทราม แล้วเสด็จขึ้นราชบริพารทูลถวายหมิ่นให้ยืมที่ดินที่ดินการกุศล ซึ่ง
เป็นผลประโยชน์ในชั่ววันชั่วหน้า อนึ่งพระองค์ทรงสักการะแก่พราหมณ์
ผู้ประพฤติพรหมพราหมณ์ ด้วยพระราชทานรางวัลและการการะวะมิได้
ลบลู่คุณคุณยอมจำรัสไต่ถามซึ่งเหตุและใช้เหตุอันจะพึงมีกับบ้านเมือง
โดยนิमितต่าง ๆ และมีพระกมลสันดานกอบปรไปด้วยอนิจจลักษณะ ทรง
สงเคราะห์แก่คนชราพยาธิอนาถาหาญาติมิได้ด้วยพระราชทรัพย์ ให้มี
อาหารบริโภคและผ้าห่มห่มทั่วทั้งพระราชอาณาเขต กับโปรดพระราช-
ทานอภัยแก่ชีวิตสัตว์ ห้ามมิให้ผู้ใดฆ่าช้างม้าโคกระบืออันเป็นของมีคุณ
กับมนุษย์เป็นอันขาดทีเดียว เตะผลอนิสงส์ซึ่งทรงสร้างสมกองการ
พระราชกุศลต่าง ๆ เป็นทฤษฎีธรรมเวทนี้อย่างนี้ บันดาลให้สมเด็จพระเจ้า
อยู่หัวทรงพระจำเรณสุขสวัสดิ์ เสดวยสิริสมบัติบริบูรณ์ด้วยพระโชคลาภ
ต่าง ๆ มีกฤษณเศวตและสุวรรณหิรัญรัตน์ แล้วกรุ่นเรื่องพระเกียรติยศ
มีพระเดชเดชาภาพแผ่ผ่านไปโน่นเนกนานาประเทศทั้งปวง มีแต่
พระนครเป็นมหาไมตรี จะได้มีเมืองเป็นข้าศึกศัตรูนั้นหาไม่ได้

กรุงพระมหานครสุโขทัยราชธานีก็มีแต่ความเกษมสุข ประดุจเทพยนคร
ก็ปานกัน อันว่าพระบรมวงศาภิรมย์มาตยาข้าทูลธุลีพระบาทฝ่ายหน้า
ฝ่ายใน และสมณชีพราหมณ์ลูกคำพาณิชาราชฎรประชาชายหญิง
ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินสิ้นทั้งมวล ต่างมีกมลจิตสวามิภักดิ์ซ้องสาธุการ
สรรเสริญพระเดชพระคุณ อวยชัยถวายพรสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้ทรง
พระจำเริญสุขสันกาลทุกเมื่อ และข้าพระองค์ขอศรีจุฬาลักษณ์ มิได้
กล่าวความบรรยายว่า สมเด็จพระร่วงเจ้าจะเป็นสมมติวงศ์และราช-
อสมันวินวงศ์ทั้งๆ พระอัครมเหสีทั้งสองพระองค์นั้นจะเป็นประยูรวงศ์
ทั้งๆ จะมีพระราชโอรสชายหญิงมากและน้อยเป็นทั้งๆ และ
พระบารมีบุญฤทธิ์ศักดิ์ดาเดชยอมอัสจรรยในโลกเป็นทั้งๆ นั้น ด้วยเหตุ
เห็นว่านักปราชญ์ผู้มีปัญญาท่านกล่าวพิสดารไว้แล้ว ถ้าผู้ใดจะใคร่รู้
ใคร่ฟังจงไปเสาวนาในตำรับจามเทวีวงศ์โน้นเทอญ ข้าพระองค์พึงใจ
จะกล่าวแต่ที่เป็นความสวัสดิจำเริญ แคลศรภาพทั้งปวงโดยเอกเทศ
ให้พิสดาร

ประวัตินางนพมาศก่อนเป็นพระสนม

เบื้องหน้าแต่จะพึงพรรณนาโดยอุปนิสัยสมบัติ ซึ่งชำนาญได้
สร้างสมกองการกุศลมาแต่อดีตชาติ จึงตกแต่งรูปสิริวิลาสให้เป็นที
จำเริญตา ทั้งได้กำเนิดในตระกูลวงศ์อันสูงศักดิ์ บริบูรณ์ด้วยสมบัติ
และศฤงคารบริวารยศกอปรไปด้วยสติปัญญา ว่าจะกล่าวคำสุภาสิตตั้ง
ตำรับ สหายเทวีวงศ์ไว้ในสยามประเทศ ให้เจริญฤทติกาลอยู่ในโลกได้
ชั่วฟ้าและดิน อันว่าบิดามารดาช้าน้อยนี้เป็นตระกูลพราหมณ์มหาศาล
ชาติเวรามเหศวร์ ทั้งวงศ์าคณาญาติก็มีเป็นอันมาก นามบิดาชื่อโชตรัตน์

มารดาชื่อเรวดี สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินชยุบยอมบิดาข้าน้อยนเป็นพระ
 มหาปโรหิต ตำแหน่งนามนอกพระศรีมโหสถ ยศกรมเลศครรไลหงส์
 พงศมหาพฤตมาจารย์ มีเกียรติยศยิ่งกว่านักปราชญ์ราชบัณฑิตทั้งปวง
 ได้บังคับบัญชากิจการตงแต่งพระนคร มีทำการพระราชพิธี ๑๒ เดือน
 เป็นต้น และเมื่อข้าน้อยนปฏิสนธิในครรภ์มารดาฯ นิमितฝันว่า ได้เยี่ยม
 บัญชรพระเจ้าแผ่นดินชมแสงพระจันทร์อยู่จนตื่น บิดาฝันว่า พรรณ
 ดอกไม้ต่าง ๆ แยมบานเกสรใช้ฤฤกาด หอมกลิ่นรวยรื่นไปทั่วทั้ง
 จังหวัดพระนคร เหตุนิมิตดังนี้ท่านทั้งสองก็ได้ทำนายไว้ว่า จะได้บุตร
 เป็นธิดา จะมีบุญพาสนาพร้อมด้วยสติปัญญาและเกียรติยศเป็นที่พึงแก่
 วงศ์ญาติได้เป็นแท้ วันเช้าคลอกจากครรภ์มารดา พื้นอากาศก็ปราศจาก
 เมฆ พระจันทร์ก็ทรงกลดแสงประกายสร รศมีขาวเจือสีเหลืองอ่อน
 เสวยฤกษ์บุษยวันเพ็ญเดือน ๓ ปีชวด สัปตศก จันทวาระตฤถี ซึ่งมีใน
 กำหนดศักราชไว้ในที่นี้ ด้วยปีนั้นยังใช้โบราณศักราช สมเด็จพระเจ้า
 แผ่นดินยังหาได้ลบศักราชตั้งจุลศักราชขึ้นใหม่ไม่ ประการ ๑ หมัญญาติ
 สัมพันธมิตรต่างมีน้ำใจเบิกบาน บ้างก็นำมาซึ่งดอกไม้ทอง สนอบเกล้า
 ทอง จุกาททอง ประวิตรทอง กุณฑลทอง ฐร่าทอง วลัยทอง ของ
 ๗ สิ่งเฉลิมขวัญข้าน้อยนโดยมากกว่าของทั้งปวง พระศรีมโหสถ
 ผู้บิดาเห็นเป็นมงคลนิมิตประกอบกับลักษณะข้าน้อยนมีฉวีวรรณ
 เรือเหลือง ประคองขลุ่ยด้วยแป้งสารภีทั่วทั้งกรัศกาย จึงให้
 นามกรข้าน้อยนชื่อนพมาศ แล้วหยิบยกเอาสุวรรณ ๘ น้ำ ๑๐๐ ตำลึง
 ออกให้เป็นของโลมขวัญ ทังท่านให้อารธนาพระมหาเถรานุเถระ
 ๘๐ พระองค์ เชิญพระพุทธปฏิมากรมาประดิษฐานเป็นประธาน
 นิมนต์พระมหาเถรเจ้าจำเริญพระมงคลสูตร พระรัตนสูตร พระ

มหาสมัยสูตร ถ้วนคำรบ ๗ วัน ๗ ครั้ง เพื่อให้เป็นสวัสดิมงคล
 แก่ข้าน้อยนี้ แล้วท่านให้อัญเชิญพระครูพรหมพรตพิทักษ์หมู่พราหม-
 ณาจารย์ ๖๐ คน ล้วนแต่ชำนาญในไตรเพทมาประชุมกันตั้งพระเทวรูป
 ประจำทิศ ทำการพิธีระงับสรรพภัย พิธีชัยมงคล สิ้น ๓ ทิวาราตรีถ้วน
 ๓ ครั้ง ท่านถวายไทยธรรมแก่พระมหาเถรเจ้าให้บริบูรณ์ด้วยไตรจีวร
 สมณบริขารกัปปียการก สิ้นทุก ๆ พระองค์ สักการะหมู่พราหมณ์ด้วย
 ทรัพย์สินอันเป็นแก่นสารก็พอเพียง แล้วท่านอุทิศส่วนกุศลให้อุปถัมภ์
 บำรุงข้าน้อยผู้เป็นบุตร ให้เจริญชนมายุมีความสุขปราศจากโรคัน
 ตรายต่าง ๆ สิ้นกาลทุกเมื่อ อันผู้สำหรับอภิบาลบำเรอเลี้ยงข้าน้อยนี้
 บิดามารดาท่านเลือกสรรเอาแต่คนมีศีลาจารวัตร ทั้งฉลาดในการวิชา
 ช่างต่าง ๆ ให้พิทักษ์รักษาอยู่เป็นนิตย์ จนข้าน้อยค่อยจำเริญรู้พุทธรู้เล่น
 หมู่ชนซึ่งเป็นผู้เลี้ยง จะได้ให้เล่นสิ่งนั้น ๆ เหมือนเด็กทั้งหลายหาได้
 สอนให้เล่นแต่ร้อยกรองวาดเขียน และชวนพูดเป็นกลบทกลกลอนเจือ
 ด้วยคำสุภาพิตทุกวันคืน จนข้าน้อยมีชนอายุได้ ๗ ขวบ พระศรีมโหสถ
 ผู้บิดาก็ให้เล่าเรียนอักษรสยามพากย์ และอักษรสันสกฤตได้ชำนาญ
 แล้วจึงให้เรียนพระพุทธรวจนะพอรู้ศัพท์รู้แปลตามกลประโยคที่ต้น ๆ
 แล้วท่านก็ให้เรียนคัมภีร์ไตรเพท ให้รู้ลักษณะเอกโทตรีจัตวาจากบาท
 ทันตฆาตได้รู้ ศษสไม้ม้วนไม้มลาย ประวิสรรชนีย์ผันทองฟองคัน
 นฤกหิต ที่พระรัสเสถียรนิคครูลหุอักษรระสวะพยัญชนะ เห็นรู้จะแจ้ง
 เจนใจเป็นอันดี แล้วจึงสอนให้แต่งกลบทกลกลอนกาพย์ โคลงฉันท
 ลิลิตไว้ วางถ้อยคำสำนวนตามคตินักปราชญ์ ทั้งท่านให้เรียนคัมภีร์

ไตรวิชาตามตำรับโหราศาสตร์ สอนให้ดูดาวนพเคราะห์หนักชั้ตฤกษ์
จนรู้ลักษณะทายร้ายและดี

แต่ข้าน้อยรำเรียนสรรพวิชาการทั้งมวล ตั้งแต่ ๗ ขวบจนจำเริญ
ชนมาอยู่ได้ ๑๕ ปี ก็ถึงซึ่งชำนาญอันสิ้นเสร็จ นับว่าเป็นสตรีนักปราชญ์
ฉลาดรู้คดีโลกคดีธรรมในแผ่นดินได้คนหนึ่ง แท้จริงเบื้องหน้าแต่เห็น
ท่านบิดามารดาก็มอบทรัพย์แสนตำลึงให้เพื่อประโยชน์จะได้เป็นสิน
สำหรับใช้สอยซื้อขายเครื่องแต่งกาย และข้าน้อยนี้มีกมลจิตกอปร
ด้วยศรัทธาอุทิศสาธุบ่เพื่อบุพการีการกุศล บริจาคทรัพย์ออกปฏิสังขรณ์
เจดีย์ฐานต่าง ๆ มีพระวิหารทานและสถานพระเทวรูปเป็นต้น อันว่า
ความเคื่องเขื่องสิ่งหนึ่งสิ่งใดจะได้บังเกิดมีแก่ข้าน้อยนี้ก็หาไม่ได้ อยู่ใน
ตระกูลบิดามารดาเป็นผาสูกสบายสันกาลเป็นนิจ

ฝ่ายว่าหมู่คนญาติทั้งหลาย ซึ่งได้เห็นข้าน้อยนี้บริบูรณ์ไปด้วย
สมบัติทั้ง ๓ คือ รูปสมบัติ ปัญญาสมบัติ ทรัพย์สมบัติ ก็ชวนกันพุดจา
สรรเสริญทุกเช้าค่ำ จนประชาชนชาวพระนครรู้จักดีศัพท์แพร่หลาย
เล่าลือต่อ ๆ กันไป มีทศปาโมกข์นักเลงขับผู้หนึ่ง คิดนิพนธ์ผูกเป็น
กลอนเพลงขับสรรเสริญข้าน้อยนี้ไว้ว่า

เพลงขับยอเกียรตินางนพมาศ

๑ พระศรีมหุสธ	ยศกมลเศศครรไลหงส์
มีธิดาประเสริฐเจดโฉมยง	ชื่ออนงค์นพมาศวิลาสลักษณ์
ละไมละม่อมพร้อมพรั่งยิ่งนารี	จำเริญศรีสมบุรณ์ประยูรศักดิ์
เนื้อเหลืองเล่ห์ทองผ่องผิวพัศตร์	เป็นที่รักดังดวงจิตบิดรเอย ฯ

๑ โฉมนวลนพมาศ เป็นนักปราชญ์ฉลาดด้วยบิดาสอน
 ช่างกล่าวถ้อยมธุรสบทกลอน ถวายพรพรรณนาพระพุทธรุค
 สารพัดจะฟังใจไปครบสิ่ง เป็นยอดหญิงยิ่งธิดาทูหมื่นขุน
 แต่ก่อนปางสร้างกุศลผลบุญ มาเกื้อหนุนให้งามวิไลเอย ฯ

๑ ดวงคอกอุมพร ทวันครหายากจันใดไหน
 จะหาสารศรีเศวตในแดนไพร ยากจะได้ดังประสงค์ที่จิงจันต์
 จะหานางกัลยาณีนารีปราชญ์ ประหนึ่งอนงค์นพมาศอย่าหมายถวิล
 จะหาได้ในท้องพระธรณิน ก็ด้วยบุญเจ้าแผ่นดินอย่างเดี่ยวเอย ฯ

เหตุที่นางนพมาศได้เป็นพระสนม

บรรดาหญิงชายนักเลงขับทั้งหลาย ต่างก็ขับพิณด้วยกลกลอน
 เรื่องสรรเสริญข้าน้อยดั่งนี้ทั่วไปทุกแห่งทุกตำบล ครั้นนานมาหม่อมนาง
 พนักงานบำเรอสมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน ได้ฟังเพลงขับก็จำได้ เผลอวัน
 หนึ่งนางบำเรอขับเพลงพิณขึ้นบำเรอโดยกลบทกลอนดั่งนี้ ขณะนั้น
 สมเด็จพระร่วงเจ้าได้ทรงสดับ จึงดำรัสถามนางบำเรอทั้งปวงว่าเพลง
 ขับเรื่องนี้ผู้ใดตกแต่งให้ ได้มาแต่ที่ดังๆ นางบำเรอก็กราบทูลว่า
 ข้าพระองค์จะได้ทราบจากผู้ใดนิพนธ์ผูกเพลงขับเรื่องนี้นั้นหามิได้ แต่
 ข้าพระองค์ได้ฟังหญิงคนขับนอกพระราชฐานเข้ามาขับก็จำได้ จึงขับ
 ถวายด้วยสำคัญใจว่าไพเราะ สมเด็จพระร่วงเจ้าก็ทรงขุณิภาพหนึ่งอยู่
 แล้วก็พระราชทานรางวัล เป็นต้นว่าเครื่องแต่งกายให้นางพนักงาน
 บำเรอทั้งปวงตามสมควร

ขณะนั้นท้าวจันทนาภักดี ผู้เป็นใหญ่ในชะแม่ม้าชาจึงกราบ
บังคมทูลว่า ข้าพระองค์ทราบอยู่แล้วพระศรีมหาสมุทรปวงมคนหนึ่ง
ฉวีวรรณเรือเหลือง บิดาจึงให้นามชื่อนพมาศ มีอายุได้ ๑๕ ปีปลาย
เรียนรู้ไตรเพทไตรวิชาเฉลิยฉลิตมีมรรยาทเป็นอันดีพร้อมด้วยศิลา
จารวัตร ควรจะเป็นพระสนมกำนัลอยู่ในพระราชฐาน ผู้นิพนธ์เพลงขับ
จะได้สร้างสรรค์เสริญแต่พอเพราะเหมือนเพลงขับต่าง ๆ นั้นหามิได้

ทำวัจนทรรณาทกตีกีร์บพระราชาบัญชา ไปส่งออกญามนเทียร
บาลวัง ให้มาแจ้งความแก่พระศรีมโหสถผู้บิดาข้าน้อยนี้โดยพระราช
บริหาร

พระศรีมโหสถสมโภชนางนพมาศ

ครั้นพระศรีมโหสถได้ทราบประพจน์เหตุตั้งนั้น ก็มีความอาลัย
 ในข้าน้อยผู้ธิดานี้ยิ่งนัก แต่ทว่าได้เห็นนิมิตแต่หลังรู้ยู่ว่าธิดาค้นเกิด
 สำหรับบุญบารมีเป็นบาทบริจาริกพระมหากษัตริย์ จึงมิได้คิดที่จะแก้ไข
 เกียดกัน ท่านจึงกำหนดวันอันเป็นมงคล ต้องด้วยชาตาราตีข้าน้อยกับ
 ราชบุรุษ ว่าจะนำนางนพมาศผู้ธิดา ขึ้นทูลถวายสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
 โดยพระราชหฤทัยประสงค์ แล้วท่านบิดามารดาก็จัดแจงการซึ่งจะให้
 เป็นสวัสดิ์จำเริญแก่ข้าน้อยผู้เป็นธิดาโดยความรัก เป็นต้นว่าให้ตั้งนา
 วงค้าย อารธนาพระภิกษุสงฆ์ มาจำเริญพระปริตรรัตนพระพุทธรมณต์
 เพลาเข้าก็อังกาสพระภิกษุสงฆ์ด้วยโขนนิยะชาพนียะ แล้วให้ข้าน้อย
 ถวายชัยทานอันประณีตแก่พระสงฆ์เจ้าเป็นอันมาก อนึ่งโสด ท่านให้
 อัญเชิญหมู่พราหมณาจารย์ มาขับเลอเสียงสังข์อ่านอิศวรรเวทวิชฌ-
 มนตร์ ให้ข้าน้อยนั่งเหนือตั่งไม้ชัยพฤกษ์ ผืนหน้าต่อบุรพาทิศ
 เสียบแซมช่องผมด้วยใบชุมแสง ทัดทรงใบพฤกษ์เวฬุสองเท่าเหยียบ
 ไม้ระยับ หมู่พราหมณ์ก็นำบุญจมหานที่อันลอยด้วยเบญจอุบล โสรจ
 สรงพระเทวรูปแล้ว และเชิญขึ้นสู่สังข์ มารินรดกรัษกายข้าน้อยนี้
 เพื่อจะให้เป็นสวัสดิ์มงคล ครั้นแล้วท่านบิดาก็ให้เงินและทองของต่างๆ
 แก่พราหมณ์ทั้งหลายเป็นเครื่องบูชาสักการะ อนึ่ง ท่านบิดามารดา
 ให้เชื้อเชิญหมู่ญาติและมิตรมาประชุมกันในเคหสถานพร้อมแล้ว
 ท่านจึงให้ข้าน้อยนี้กระทำเคารพนบไหว้ บรรดาหมู่ญาติและมิตรของ
 บิดาก็อวยชัยให้พรแก่ข้าน้อย ว่าแม่จะไปอยู่ในพระราชนิเวศน์วังสถาน
 เป็นบาทบริจาริกสมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน ให้มีแต่ความผาสุกสบายทุกๆ

อิริยาบถปราศจากทุกข์ภัยไข้เจ็บและอันตรายต่าง ๆ จงมีบุญพาสนา
บุญไฉนยิ่ง ให้ได้เป็นที่พึงแก่ฝูงญาติ เป็นเกียรติยศปรากฏชื่อเสียง
ไปทั่วกลปาวสาน ชำนาญกันอ้อมเศียรเกล้าลงคำนับรับพรด้วยน้ำจิต
โสมนัสยินดี

พระศรีมโหสถลงบัญชานางนพมาศ

ขณะนั้นพระศรีมโหสถผู้บิดาปรารถนาจะลงบัญชาข้านนัย
ในที่ประชุมแห่งญาติและมิตรทั้งปวง จึงว่า ดูกรนางนพมาศ อันสกุล
ชาติชื่อว่านกเบญจวรรณนั้นย่อมประคับค้ำชน มีสีหาลี อยู่ยังป่าใหญ่
ครั้นมนุษย์ได้มาเลี้ยงไว้ในนิคมคาม หม่อมหาชนก็ชวนกันรักใคร่นก
เบญจวรรณว่างามด้วยสีหาลี ซึ่งเจ้าจะจากเคหาเหยาเรือนไปอยู่ใน
พระราชนิเวศน์ ยังจะประพฤติดนให้นางท้าวชาวชะแม่พระสนมกำนัล
สนทนงพระราชฐานรักใคร่ตัวได้และหรือ

ข้านนัยก็สนองคำบิดา ว่านกเบญจวรรณ ปราศจากปามาอยู่
ด้วยมนุษย์ หม่อมมนุษย์ทั้งหลายย่อมเป็นที่จำเริญใจจำเริญตาในนก
เบญจวรรณอันงามด้วยสีหาลี อันตัวข้านนัยจากญาติพงศ์พันธุ์ไปอยู่
ในพระนิเวศน์เรือนหลวง ก็จะต้องด้วยคำสุภาษิตท่าน
กล่าวไว้ทั้งห้าอย่าง คือจะประพฤติวาจาให้อ่อนหวานมิได้เกินเลยแก่
ท่านผู้ใดคนหนึ่ง ที่จะควรเรียกแม่ก็จะเรียกว่าแม่ ควรจะเรียกว่าพี่ว่าป้า
ว่าน้าว่าอา ก็จะเรียกว่าพี่ว่าป้าว่าน้าว่าอา มิให้ท่านผู้ใดรำคาญเคือง
โศกด้วยวาจากริบดังอย่างหนึ่ง อนึ่ง ข้านนัยจะประพฤติกายให้
ละมุนละม่อมมิได้เยอหยิ่งกรุยกรายผ่าน่งหมิ่นให้เสียคสีท่านผู้ใด และ
จะมีได้ตัดจกริตเล่นตัวให้เคืองระคายนัยนาท่านทั้งหลาย ด้วยกำเริบกาย

ดั่งนี้อย่างหนึ่ง ประการหนึ่งข้าน้อยจะประพัติน้ำจิตมิได้มีความอิจฉา
 ริษยาพยาบาท ปองร้ายหมายมาดหมิ่นแคลนท่านผู้ใด ให้น้ำจิตเป็น
 เวนแก่กันเลยดั่งนี้อย่างหนึ่ง ประการหนึ่ง ถ้าท่านผู้ใดมีน้ำใจเมตตา
 กรุณาข้าน้อยนี้โดยฉันทสุจริต ข้าน้อยก็จะผูกพันรักใคร่มีกินแห่ง
 ประพัตินาคคีโปราณ ท่านย่อมว่าถ้าใครรักให้รักตอบดั่งนี้อย่าง
 หนึ่ง ประการหนึ่ง ถ้าข้าน้อยเห็นท่านผู้ใด ทำความดีความชอบใน
 ราชกิจก็ดี และทำถูกต้องด้วยขนบธรรมเนียมคดียุติธรรมก็ดี
 ข้าน้อยก็จะถือเอาเป็นเยี่ยงอย่าง กระทำสิ่งที่ดีตามท่าน ให้สมด้วยคำ
 โบราณ ว่าถ้าใครทำชอบให้ทำตามก็จะประพัติน้ำจิตดั่งนี้อย่างหนึ่ง และ
 นกเบญจวรรณย่อมประดับด้วยขนนวมสีห้าสี จึงเป็นที่รักแก่หมู่คน
 ทั้งหลายฉันทใด อันตัวข้าน้อยนี้จะประพัติน้ำจิตดี ให้ต้องตาม
 สุกษมิตทั้งห้าอย่าง ก็ย่อมจะเป็นที่รักแก่นางท้าวชาวพระสนม ทวทั้ง
 พระนิเวศน์เช่นนกเบญจวรรณนั้น ขอท่านอย่าได้มีความวิตกด้วย
 เหตุอันนี้เลย

ครั้นหมู่ญาติและมิตรของบิดา ได้สลับฟังคำข้าน้อยก็ยินดีปรีดา
 ชวนกันสรรเสริญ ว่าแม่นแม่ประพัตินได้ดั่งนี้แล้ว ก็จะมีแต่ความ
 จำเริญดียิ่งนัก

ว่าด้วยขนบธรรมเนียมนางสนมในราชสำนัก

ลำดับนั้นท่านบิดาจึงถามข้าน้อยต่อไปว่า นี่แม่นางนพมาศ
 บัดนี้ตัวเจ้าจะไปเป็นข้าบาทพระเจ้าแผ่นดินเหมือนด้วยบุทรนัตดาตระกูล
 ทั้งปวง มีตระกูลขัตติยะและคหบดีเป็นต้น อันธรรมาพระมหา
 กษัตริย์ย่อมมีพระราชอาชญาเหมือนด้วยกองเพลิง มีพระเตชานุภาพ

เหมือนตัวอสรพิษ มิได้สนิทสนมคุ้นเคยด้วยตระกูลทั้งหลายเลย ถ้าผู้ใดมีความประมาทและหาปัญญาไม่ได้ ประจวบกับแค้นแค้นเม่งเข้าไปในกองเพลิง ๆ ก็สังหารให้ถึงซึ่งมรณะสิ้น บางทีเพลิงนั้นลุกลามไหม้เผาบ้านเรือนทรัพย์สินสิ่งสินให้พินาศฉิบหายสิ้นทั้งเจ็ดตระกูล หนึ่งบุคคลอันอยู่ใกล้เคียงด้วยอสรพิษนั้นแล้ว ถ้ามีความกลัวทำบางอาจหมิ่นแคลนเมื่อใด อสรพิษก็จะพิโรธขบเอาให้ถึงกาลมรณะเป็นแท้

ทูลกรณางนพมาศ อันสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินเสวยสิริราชสมบัติบริบูรณ์ด้วยบาทบริจาริก มีพระอัครมเหสีทั้งสองพระองค์ พระสนมนางกำนัล บำเรอก็มีเป็นอันมาก ล้วนแต่ทรงลักษณะรูปสิริวิลาส เป็นที่จำเริญพระหฤทัย ตัวเจ้ายังจะประพฤตินิราชกิจให้ทรงพระเมตตาแก่ตัวได้ หรือจะมีได้เป็นดังๆ

ครั้นช้าน้อยได้สดับดังนั้น จึงสนองคำทูลนิทานว่า มนุษย์ในโลกนี้ พระมหากษัตริย์ถึงซึ่งเป็นใหญ่ ทรงอิสรภาพมีพระราชอาณาเป็นที่ ย่ำแย่งเกรงขามแห่งหมู่มหาชนทั่วทั้งพระราชอาณาเขต บุคคลผู้ใดจะเข้าเป็นข้าท้าวบ่าวพญา ยากที่จะหยั่งใจตนได้ว่าพระมหากษัตริย์จะทรงพระเมตตาและไม่เมตตาสมควรจะพึงคิด แม้ผู้ใดมีอุปนิสัยวานาकुศล หนหลังช่วยอุดหนุน ทั้งประกอบด้วยความพากเพียร มีสติปัญญารู้จักสิ่งผิดและสิ่งชอบ อย่าเกียจคร้านในราชกิจราชการทั้งปวง ย่อมสอดส่องปัญญาหยั่งดูพระราชอัชฌาสัย แล้วจงประพฤติตามนำพระทัยให้ทุกสิ่ง อย่าเอาแต่ใจตัวเองเป็นประมาณ พึงมีอุตสาหะทุกเข้าคำทำราชการจงสม่ำเสมอ อย่าทำบ้าง ไม่ทำบ้างเป็นหมู่ๆ วับๆ แวมๆ เหมือนแมลงเห็บห้อย อย่ารักผู้อื่นมากกว่ารักตัว อย่ากลัวคนมีบุญมากกว่าเกรงเจ้า

อย่าเข้าด้วยผู้กระทำความผิด จะเพ็ดทูลความสิ่งใดอย่าได้กล่าวเท็จ
 แกมจริง อย่างนำพระราชดำริอันเป็นความลับฝ่ายในออกไปไขฝ่ายนอก
 อย่าฟังทำน้ำใจโลเลรีแระเชื่อนเช่นตักแตนเล่นไปเล่นมา ราชกิจ
 หลวงและประโยชน์ตนก็จะขาด ลามสักการของราษฎรก็จะพลอยสูญ
 จงมีใจสวามิภักดิ์รักใคร่ในพระเดชพระคุณสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอันเป็น
 ที่พึ่งที่พานักแก่สรรพสัตว์ทุกหย่อมหญ้าและใบไม้ ถ้านรชนชายหญิง
 จำพวกใด ซึ่งเป็นข้าเฝ้าท้าวพญาประพาศได้ ดุจคำสุภาษิตซึ่งข้าน้อย
 กล่าวนี้แล้ว ก็ย่อมจะเป็นที่ขอบพระอัชฌาศัยในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
 คงจะทรงพระกรุณาเมตตาชุบเลี้ยงด้วยยศถาบรรดาศักดิ์แท้จริง อันตัวข้าน้อย
 นี้ก็พึงจะไปเป็นข้าบาท ยังหาฐานะบรมเนียมสิ่งใดไม่ มีแต่จะตั้งใจ
 รักษาตัวกลัวความผิด อนึ่งจะคอยสังเกตดูแบบแผนเยี่ยงอย่าง ท่าน
 ที่เป็นคนคุ้นเคยขอบพระอัชฌาศัยมาแต่ก่อน จะประพาศในราชกิจ
 ทั้งมวลเป็นดังๆ ครั้นอยู่นานไปพอเห็นเช่น ใต้รู้เงื่อนไขกระแสนราบ
 ในกิจราชการบ้างแล้ว ก็จะตั้งใจพากเพียรเพียงแต่เฝ้าแทนมิให้ขาด
 เมื่อใดพระเจ้าแผ่นดินได้ทรงดำรัสใช้การงานสักเล็กน้อย มิมากแต่
 เพียงร้อยกรองบุปผชาติและวาดเขียนอันควรกับวิชาซึ่งข้าน้อยได้ศึกษา
 ไว้ ก็จะมีความอุตสาหะกระทำให้ถูกต้อง ตามพระราชหฤทัยประสงค์
 จงทุกสิ่ง แม้เห็นว่าคอยทรงพระกรุณาเมตตาอยู่บ้างแล้ว ในราชกิจ
 สิ่งใดถึงจะมีได้ดำรัสสั่งการควรพึงจะกระทำ ข้าน้อยก็จะกระทำ มิให้
 ขาดแคลนโดยใจเกะกะให้เป็นนิจ จะได้คิดแก้ลำบากยากเหนื่อยนั้นหา
 มิได้ พอสอดส่องปัญญาหยั่งนำพระทัยได้ ว่าทำดังนี้และชอบดังนี้
 มิได้ชอบด้นแน่แท้ใจแล้ว ก็จะชักชวนพวกพ้องช่วยกันกระทำให้ชอบ

พระอัชฌาสัยไปทุกอย่าง แม้สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไม่ทรงพระเมตตา ก็เมื่อว่ากรรมของข้าน้อยนพมาศได้ทำไว้แต่ชาติหลัง ซึ่งจะประพฤติ น้ำใจโลเลรีแระแซเชือน เล่นไปเล่นมาให้ขาดผลประโยชน์ทั้งพวกพ้อง เช่นนิทานนางนกระต้อยตีวิด อันนักปราชญ์ท่านกล่าวไว้ในสุภาษิตนั้น หากควรกับชาติมนุษย์ไม่ อื่นเล่าซึ่งจะทำแง่งอนเป็นชั้นเชิงเล่นทั่วไป ต่างๆ ให้ต้องนิรเทศจนได้แต่ความโหม่นสเป็นนิจ เช่นนิทานนางคชสาร สองตัวอันมีในตำรับกลสตรีนั้นก็ไมควรกับชาติมนุษย์จะพึงกระทำ

อันนิทานนางนกระต้อยตีวิดนั้นว่า

นิทานเรื่องนางนกระต้อยตีวิดโลเล

ยังมีต้นไทรใหญ่อยู่ริมฝั่งคงคาต้นหนึ่ง มีกิ่งร่มปรกลงไปในแม่น้ำ หมู่มัจฉาชาติตัวน้อยๆ เข้าอาศัยว่ายวนอยู่เป็นอันมาก ภายใต้ต้นไทรนั้นมีสมุทุมอ้อแซม เป็นที่อาศัยแห่งฝูงนกระต้อยตีวิด มีรุกขเทวดาองค์หนึ่งสิงสถิตอยู่บนต้นไทร อันว่านกระต้อยตีวิดทั้งหลายนั้น ถึงเพลาสบท้องก็ลงไปหาปลาบริโภคมตามชายเพื่อยืมฝั่งน้ำใต้ต้นไทรเป็นนิจ และนางนกระต้อยตีวิดตัวหนึ่งนั้น มีคำริจิตคิดเห็นว่า ต้นพระไทรใหญ่ต้นนี้มีพระคุณกับเรายิ่งนัก ได้อาศัยร่มกิ่งใบเป็นที่หลบนอน และเที่ยวหาอาหารเป็นผาสุก ด้วยมิได้ต้องแสงพระอาทิตย์ ให้ได้ความร้อนรน นางนกระต้อยตีวิดจึงประสานปีกทั้งสองยกขึ้น กระทำอัญชลีแล้ว ก็ส่งเสียงอันไพเราะร้องสรรเสริญคุณต้นพระไทร ตามภาษาของตนวันละสามเพล และเมื่อนางนกลงไปหาอาหารที่ริมฝั่งน้ำครั้งใด ครั้นได้อาหารบริโภคมแล้ว เมื่อจะกลับขึ้นมายังที่

สมุทมนเคยอาศัย ก้อมนำขันมารดลงที่ใต้ต้นไทรใหญ่ทุกครั้ง ด้วยนางนกปรารถนาว่าจะให้ต้นพระไทรงามบริบูรณ์ขึ้นกว่าเก่า เตะชะผลซึ่งนางนกกระทำเคารพต้นพระไทรนั้น กับันดาลให้ชนข้างทางปีกงดงามบริบูรณ์ด้วยสี่สนวรรณะ และมีกำลังกายยิ่งกว่านกกระท้อยทวีตทั้งหลาย ก็ถึงซึ่งสมมติว่าเป็นใหญ่กว่านกฝูงนั้นอันเป็นบริวาร

คับนั้นพฤกษเทเวศร์ซึ่งสถิตอยู่ต้นพระไทรใหญ่ ครั้นเห็นนางนกกระท้อยทวีตประพฤติกเคารพต้นพระไทรดังนั้นก็มีจิตเมตตากรุณา เมื่อนางนกกลงไปแสวงหาอาหารตามชายเพื่อยรมฝั่งน้ำเพลาคิด เทเวศาก็บันดาลให้มัจฉาอันถึงแก่ภระ มาลอยวนอยู่จำเพาะหน้านางนกเป็นอันมากมิให้นางนกได้ความลำบาก ด้วยต้องเที่ยวแสวงหาอาหาร แต่นางนกนั้นน้ำใจโลเล มักรีแะแซเซื้อน ได้บริโภคอาหารจนอึดท้องบ้าง ครึ่งท้องก่อนท้องบ้าง ครั้นได้เห็นและได้ฟังฝูงนกอันเป็นบริวารตัวใดตัวหนึ่งลงเล่นน้ำก็ดี และนอนแผ่หางกางปีกผึ่งแดดเล่นก็ดี และวิ่งไปวิ่งมาร้องหยอกกันเล่นก็ดี นางนกก็ละอาหารเสีย เล่นไปคู้ไปเล่นไปนอนไปทำต่าง ๆ ตามนกทั้งหลายในฝูงของตนประพฤติ อันว่านกตัวอื่นครั้นเห็นนางนกนายฝูงละอาหารเสียแล้ว ก็ชวนกันบริโภคมัจฉาเป็นประโยชน์แห่งตนๆ เสียสิ้น แต่กาลก่อนนางนกเคยกระทำเคารพต้นพระไทรมิได้ขาด ครั้นนางนกสำคัญใจว่าตัวประเสริฐกว่านกทั้งปวงซึ่งเป็นบริวาร ทั้งได้อาหารบริโภคก็โดยง่าย จิตนางนกก็สูงขึ้นข้างการกำริบว่าเริง ได้เคารพพระไทรบ้างลืมเสียบ้าง พวกบริวารจะชักเชือนแซกเร็วรี่ไปตามใจ จนนกในฝูงของตัวก็รู้ชฌาสัย ว่าน้ำจิตนางนกนั้นโลเล

เมื่อถึงเพลาก็ไปหาอาหารบริโภคก็แสวงกระทำการต่างๆให้นางนกละอาหาร
เสียประจกกล่าวแล้ว

กาลนั้น รุกขเทวดาเห็นนางนกระต้อยตีวิดมีสันดานกำเริบกลับ
ประพฤติน้ำจิตโลเลไปดังนี้ จึงคิดว่านางนกตัวนี้ได้กระทำความดีไว้
แต่หลังมาเป็นอันมาก จำเราจะไปให้โอวาทสั่งสอนคุสักรังหนึ่งจึงจะ
ควร เทพเจ้าจึงดำริแล้วก็แปลงเพศเป็นนกระต้อยตีวิดตัวผู้ มีรูปร่าง
งามพึงใจมาเจรจาประโลมนางนกให้ยินดีในการสัวาส แล้วก็กล่าวคำ
ชี้แจงสั่งสอนนางนกว่า ดูกรเจ้าผู้เป็นทรก แต่ก่อนเราเห็นว่าเจ้ากระทำ
อัญชลีเคารพนบনอบนั้พระไทรเป็นนิจกาล อันความจำเริญก็บังเกิดมี
แก่ตัวเจ้า จนนกขเทวดาซึ่งสถิตอยู่บนต้นพระไทรนี้ มีแต่ความเมตตา
กรุณาหวังจะมีให้เจ้าได้รับความลำบากยากเหนื่อย ช่วยบันดาลอาหาร
ให้บริโภคทุกเพลาก็ไม่รู้ขาด บัดนี้เจ้ามาละเลยการเคารพอันเป็นความ
จำเริญของเจ้าเสีย มาประพฤตินาถบ้างเหลือบ้าง ทำจิตใจง่อยโคลง
ประจกขอนไม่อันลยระลอกกลอกกลิ้งอยู่กลางน้ำ ไม่ควรที่จะดูเช่น
เห็นอย่างกลับเอาสิ่งชั่วมาเป็นดี ช่างไต่ตามหมุ่นกอนธพาลสันดานสันคิต
แต่ละตัวมีลูกตาเหมือนด้วยนกชุกนกเค้าและเหมือนด้วยนัยน์ตาหุ่นยนต์
คนเขาศักไขว่ไขว่ ทำร่างกายจิริทกิริยาเหมือนด้วยนกตัวผู้และมีเหนียง
แห้ง พอใจรับประทานอาหารจะบริโภคมิได้ดูก็น่านिरเทศเสียจากฝูง ควร
หรือเจ้ามานิยมยินดีข้างรีแรแซเชื่อน ถือเยี่ยงอย่างนกเหล่านีหาชอบไม่

ฝ่ายนางนกกก็ผินหน้าตอบคำเทววิหคว่า ข้าพชั้ก็กระทำเคารพอยู่
แต่ชาตบ้างเหลือบ้างด้วยเคลิ้มสติหลงลืมไป นางนกว่าเท่าตังนั้นแล้ว
ก็นิ่งเสีย

เทววิหคจึงว่าแต่ขึ้นไป เจ้าอย่าได้มีความประมาท ซึ่งเจ้าได้ร่วม
 รสฤดีด้วยเราครึ่งนี้คงจะเกิดบุตร อันตรุนไปคณนั้นจะมีบุญพาสนา
 ประเสริฐกว่านภกระต้อยตีวิดทั้งสกลชมพูทวีป จะได้เป็นพญานก
 มีบริวารนับด้วยร้อยและพันเป็นอันมาก เจ้าจงอุตส่าห์ฝึกฟองอย่าให้
 มีอันตรายสิ่งใดได้ เทววิหคส่งเท่านั้นแล้ว ก็อันตรธานหายไป

ขณะนั้นนางนกรันได้เห็นกคิณอัศจรรย์ใจนัก จึงคะนึ่งนึกหมาย
 มั่นว่าชะรอยรุกขเทวดา แสร้งแปลงเพศมาสั่งสอนเราเป็นทางกระทบ
 กระเทียบ นางนกรันจะได้เชื่อถ้อยถ้อยคำไว้มั่นใจนั้นหามิได้ แต่ว่าค่อยได้
 สติสัมปชัญญะให้ยังยืนแน่นนอน ประพฤติตามโอวาทวิหคเทวเศวร์ได้สัก
 สี่ห้าวัน ครั้นได้เห็นนกบริวารลงตัวก็เดินตามกันไปข้างโน้นมาข้างนี้
 เป็นที่สบายใจเรงรื่น นางนกรันก็กลับใจโลเลกระทำตามหมั่นกอนธพาล
 ไปประคุดหนหลัง อยู่มาไม่นานนางนกรันก็ตกฟองของตนไปหนึ่ง มีสี
 ดุจแสงแก้วไพฑูรย์ นางนกรันก็ฝึกฟองตามประเพณีนภกระต้อยตีวิด
 ธรรมดานภกระต้อยตีวิดนั้น จะนอนก็ดี จะฝึกฟองก็ดี ย่อมนอนหงาย
 เอาเท้าทั้งสองข้างขึ้นชันฟ้า ด้วยสำคัญใจกลัวว่าฟ้าจะท่วมทับลงมา จะได้
 เอาเท้าทั้งสองนั้นรับไว้ และเมื่อนางนกรันนอนหงายฝึกฟองอยู่ได้เจ็ด
 แปดวัน เพลวันหนึ่งเป็นเพลชายแสงพระอาทิตย์ นกในหมู่บริวาร
 ตัวหนึ่งนั้นมาร้องบอกพวกกันอีกชื่อว่า พญาหงส์สีกรัชกายเหลืองงาม
 ประคุดทองมาจับอยู่ที่กิ่งพฤกษาริมสมุทรตรงนั้น นกทั้งหลายต่างตน
 ก็ตะลึงตะลันพากันไปดูพญาราชหงส์ทอง นางนกรันได้ฟังดังนั้นก็มี
 จิตเสียวระสั่นจนลืมนสติ หาหนทางที่จะกลับตัวเอาเท้าลงเหยียบแผ่นดินไม่
 ด้วยใจจะใคร่ไปให้ทันพวกพ้อง ก็แผ่หางกางปีกผกแผ่นดินขึ้นโดยกำลัง
 เร็ว ฟองก็กลิ้งตกแตกเสียในขณะนั้น นางนกรันหาหนทางไม่รู้ ลนลานรีบ

แร่ไปเชยชมรูปโฉมพญาหงส์ อันเหลืองงามดั่งพรรณแห่งทอง ครั้น
พญาหงส์บินไปจากสถานที่นั้นแล้ว นางนกก็ยิ่งเจรจาสรรเสริญรูปทรง
พญาหงส์อยู่กับพวกพ้องอีกช้านาน จะได้คิกระลึกถึงฟองที่ตนพักอยู่
นั้นสักขณะจิตหนึ่งก็หามิได้ ครั้นกลับมาที่อยู่ เห็นฟองแตกทำลาย
ก็ตกใจ ยืนเหลียวซ้ายแลขวา พอเห็นนกตัวหนึ่งอยู่ที่นั่นหาได้ไปดู
พญาหงส์ทองไม่ นางนกโหม่นสพลางโกรธพลาง ๆ ร้องว่ากับนกตัวนั้น
ว่า ทำไมอยู่กับที่นี่จึงไม่ช่วยระวังไข่ของเรา หารู้ไม่ว่าเราจะไป
ดูพญาหงส์ทอง นกตัวนั้นหาป้อนุญมิได้ ก็ไม่เถียงทะเลาะ หลีกไปเสีย
จากที่นั้นพอพ้นปาก ในเพลานั้นนางนกคิดเสียใจนัก ก็เที่ยวกระสับ
กระส่ายเสือกสนอยู่ตัวเดียว

ขณะนั้นเทพคารุกษพระไทร เห็นความชั่วของนางนกกระท้อย
ตีวิต จึงร้องลงมาว่า ดูกรนางนก ตัวเจ้ามีรูปกึ่งดงามทั้งสำเนียงเสียง
ร้องก็ไพเราะ แต่น้ำใจนั้นลามกดูประดุจไปไม่อันต้องลม มีแต่หัว
โหลวอยู่เป็นนิจนิรันดร์ อันสันตปาปมิตรย่อมอุปมุงกล หากจะอยู่
ได้ทันพระไทรใกล้เคียงกับเราไม่ เทพเจ้าร้องว่าเท่านั้นแล้ว ก็บันดาล
ให้เพลิงป่ามาไหม้สุ่มทุม และให้น้ำพัดชายเฟื้อย ซึ่งนกกระท้อยตีวิต
ทั้งฝูงเคยอาศัยหลับนอน และหาอาหารให้อันตรธานสาบสูญเสียสิ้น
อันว่านกกระท้อยตีวิตฝูงนั้น ก็ถึงอัปภาย์ยากแค้น ได้ความเดือดร้อน
ด้วยอาหารการกิน เทยวระเหระหนทนทเวษอยู่สิ้นทั้งฝูง ต่างติเตียน
นางนกผู้เป็นนายว่าสันดานโลเลเรวร้อน ทำให้เราพลอยอนาถาหาที่อยู่
ที่กินมิได้ แต่นางนกกระท้อยตีวิตตัวต้นเหตุนั้น ครั้นสิ้นคิดเข้าแล้วก็ได้
แต่โหม่นส นึกในใจขอให้รุกขเทวดาองค์นี้จติไปเสียจากต้นพระไทร
เราจะได้กลับคืนเข้าอยู่ยังถิ่นฐาน เป็นผาสุกสบายใจเช่นกาลก่อน

ก็ดี ก็ควรจะมิตริสหายสิ้นด้วยกัน ถ้าผู้ใดคบมิตรซึ่งเป็นกัลยาณมิตร
แล้ว นักปราชญ์ท่านก็พึงสรรเสริญว่าผู้นั้นกระทำชอบ อันว่าคติถูก
และคติผิดพูดจริงและพูดเท็จใจซื่อและใจคด ยั่งยืนและโลเล เรียบร้อย
และเล่นตัว สุภาพและตืดคั้น ปกติและมารยา มักคั้นและมักหลับ มีสติ
และลืมหลง อุทิศหาและเกียจคร้าน ทำดีและทำชั่วกัลยาณมิตรและ
ปาปมิตร คำสุภาสิตสองประการนี้ข้าน้อยก็จะพึงประพุดตัวอย่างหนึ่ง
จะละเสียอย่างหนึ่ง อันจะทำโลเลเล่นไปเล่นมา เช่นนิทานนางนก
กระท้อยตีวิด และจะทำเช่นเชิงมารยาเล่นตัวเหมือนอย่างนิทานนาง
คชสารทั้งสอง และจะทำทุจริตอำนาจอภัยความรักต้งนิทานนางสกุณ
โกญจาระย่าย้อย ไม่ถือตัวว่าเป็นชาตินกใหญ่ไปคบนางนกใสอันเป็นนก
ตัวน้อย จนได้ความอัปภาคย์ยากที่จะไฉนว่า อย่าว่าแต่ชาตินี้เลย
ข้าน้อยจะพึงกระทำได้สร้างกุศลครึ่งโศกต้งใจกรวดน้ำไม่ขอพบขอเห็น
เช่นสัตว์สามจำพวกนี้เลย ตราบเทาเข้านิพพาน และข้าน้อยผู้ชื่อว่า
นพมาศ จะตั้งใจทำกิจราชการให้มีชื่อเสียงปรากฏอยู่ในแผ่นดินให้
จงได้

นางเรวดีให้โอวาทนางนพมาศ

ขณะนั้นพระศรีมโหสถผู้เป็นบิดาก็ออกจาวาดีแล้วๆ เจ้าจึง
ประพุดให้ได้คงถ้อยคำของเจ้าให้จงทุกสิ่ง ครั้นเพลานี้ควรหมุ่ญาติ
และมิตรของบิดาต่างก็กลับไปยังบ้านเรือน ในราชราตรีวันนั้นมารดา
ข้าน้อยผู้มีนามชื่อเรวดี จึงให้โอวาทสั่งสอนว่า แม่ผู้เป็นที่รักของมารดา
เจ้าจะไปอยู่ในพระราชนิเวศน์แต่ผู้เดียวไกลบิดามารดา เจ้าจงอุตส่าห์
รักษาตัวทุกเช้าค่ำอย่าได้ประมาท ควรจะการระยำเกรงท่านผู้ใด จง

นบนอบ แม่จะทำกิจการแผ่แห่นจงประพติจริตกิจริยาหมอบคลาน
ให้เรียบร้อยต่องที่ต่องทาง อย่าทำรี ๆ ขวาง ๆ ให้เขาว่า อย่าทำเช่อ ๆ
ช้า ๆ ให้ท่านหัว อย่าประพติตัวเก้อ ๆ ขวย ๆ ให้คนล้อ อย่าทำลั๊บ ๆ
ล่อ ๆ ให้เขาถาก อย่าทำโปก ๆ ปาก ๆ ให้ท่านว่ากิริยาชั่ว จงแต่งตัว
ให้งามต่องตาคน จงประพติตนให้ต่องใจท่านทั้งหลาย จงฝากตัว
มูลนายให้กรุณา คอยระวังเวลาราชการ อย่าเมินประมาท ให้พระเจ้า
แผ่นดินต่องเรียกหาคอยท่าตัวหาควรไม่ อันธรรมาพระมหากษัตริย์
ย่อมมีพระราชธุระมากด้วยกิจการบ้านเมือง ถ้าผู้ใดทำใจเฉื่อยช้า
จะไปมารับราชกิจมิได้ทันเพลนาท ก็มักขึ้นเคืองจะรังเกียจพระทัยเสีย
ว่า คน ๆ นี้จะแก่งให้เสียงงานเสียการก็หาใช้สอยต่อไปไม่ อนึ่งเล่า
ถ้าจะรับราชบรรหารหูกให้ไว ฟังจงเข้าใจให้ทุกคำจำก็ให้มัน อย่าเอา
สิ่งนั้นไปเป็นสิ่งนี้อ่าเร่ไปให้เกินพระราชบัญญัติ อันน้ำพระทัยพระ
มหากษัตริย์แล้วมากไปด้วยขัตติยมานะ มิได้รู้อ่อนง้อขอรักบุคคลผู้ใด
เป็นธรรมา ถ้าใครจงรักภักดีมีปัญญาหยั่งรู้พระอัธยาศัย จะตรัสใช้สิ่ง
ใดก็ได้ราชการ ก็ย่อมจะชุบเลี้ยงให้มียศถาบรรดาศักดิ์ ทั้งฟังพระทัยที่
จะใช้สอย ถึงมาตรว่าจะพลั้งผิดด้วยจิตประมาทขาดหน้อยเหลือหน้อย
หนึ่งก็ดี แม้น้ำพระทัยยังเห็นว่าเป็นด้วยเคลิ้มสติไปบ้าง แต่อย่างนั้นแล้ว
ถึงจะผิดมากจนโทษควรจะขึ้นเคืองเป็นสาหัส พระมหากษัตริย์ก็จะยัง
ทรงคิดถึงความดีซึ่งมีมาแต่หลัง เห็นพอจะหยุดยั้งพระทัยได้โดยทรง
พระเมตตา ถ้าแม้ทำขาด ๆ เหลือ ๆ เป็นไปเนื่อง ๆ แล้วก็คงจะเฉลียว
พระทัยระแวง ว่าแก่งจะให้อ่อนง้อขอรัก ด้วยเชือรูปเชือวาสนาเชือ
ทรัพย์สินสมบัติเชือเวทมนตร์และเชือดี แม้จะมีสิ่งผิดแต่สักน้อยความก่อน

เกล้าก็จะพลอยเกิดขึ้นด้วยมานะกษัตริย์ อาจจะตัดความรักความอาลัย
ความเกรงใจความดีให้เด็ดขาดได้เป็นสิ้น ทั้งตัดหยวกตัดปลี เจ้าอย่า
มีความประมาทนะแม่ผู้เป็นที่รักของมารดา ประการหนึ่งอันพระมหา-
ราชเทพีก็ควรหม่อมพระสนมกำนัลจะฝากตัวกลัวเกรง ด้วยว่าเป็นใหญ่
อยู่ในพระราชนิเวศน์วังสถานได้บัญชากิจราชการสิ้นเสร็จ เจ้าจงดู
ถ้าเห็นว่ามากไปด้วยริษยาพยาบาทเคียดชิงหึงหวงมักเก็บถ้อยมาร้อย
เป็นความแล้ว เจ้าอย่าได้เอาตัวเข้าพัวพัน ให้เกิดกลียุคชุ่นเคืองเบี่ยง
บาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นอันชาติที่เคียด ซึ่งมารดาให้โอวาทสั่งสอน
แต่สิ่งละอันพันละน้อยนี้ ด้วยเห็นว่าเจ้ามีปัญญาเฉลียวฉลาดรอบคอบ
รู้ชอบผิดชั่วดีอยู่กับใจเจ้าแล้ว ชำนาญได้สับก็มีความยินดี จึงคำนับ
รับคำสอนจำใส่ใจไว้มั่นคง

นางเรวดีนำนางนพมาศเข้าถวายตัว

ครั้นเพลารุ่งเช้าเป็นวันศุกร์ เดือน ๑๒ ขึ้น ๑๐ ค่ำจุลศักราช ๖
ปีมะโรง ฉศก ถึงวาระกำหนดช้าน้อยจะจากعهตสถานไปอยู่ในพระราช
นิเวศน์เป็นข้าบาทสมเด็จพระร่วงเจ้า และช้าน้อยมีอายุนับตามปีได้ ๑๗
ตามเดือนได้ ๑๕ ปีกับ ๘ เดือน ๒๔ วัน ในขณะเพลารุ่งเช้าวันนั้น เป็น
วาระมหาสิทธิโชคฤกษ์ดี จึงท้าวมารดาและหม่อมญาติทั้งหลายก็ตกแต่ง
กรัษกายให้ช้าน้อยตามตระกูลคหบดี เจือด้วยเทศพราหมณ์ คือ ให้ใส่
ประวิตรสอดสายรุหร่า สร้อยอ่อนสามสาย ทัดจันทจุฑามาศ แล้ว
ช้าน้อยก็มาคำนับลาบิดากับวงศ์สาครณาญาติโดยสัจเคารพ พระศรี-
มโหสถผู้เป็นบิดาก็อวยชัยให้พรว่า เจ้าจงไปอยู่เป็นข้าบาทให้ปราศจาก

ภยันตราย ทุกข์ โศก โครธ ร้อน สรรพสิ่งมีดีอย่าได้บังเกิดมีแก่เจ้า
 สักขณะจิตหนึ่งเลย จงมีความจำเริญสุขทุก ๆ อริยาบถให้ยิ่งด้วย
 เกียรติยศไปชั่วกาลปาวสาน อันว่าญาติพงศ์พันธุ์ก็อวยพรต่างๆ ตาม
 ปราบณาของตนจะให้เป็นไปโดยความรัก ช้าน้อยก็มีจิตโสมนัสยินดี
 รับพรใส่เศียรเกล้าแล้วก็นับลา มาชยานระแทะประเทียบกับมารดา
 เล่มเดียวกับบ่าวไพร่ก็ติดตามมาพอสมควร ครั้นถึงทวารพระราช-
 นิเวศน์ช้าน้อยก็นับวันทนาสรวงเทพดาซึ่งรักษาพระทวารว่า ข้าแต่
 เทพเจ้าผู้มีทิพโสทธิพิทักษ์จงเป็นสักขีพยาน แต่บรรดาสตรีภาพทั้ง
 หลายซึ่งอยู่ในพระราชนิเวศน์วังสถาน ข้าพระองค์มิได้มีจิตคิดเป็นเวร
 ชิงชังบุคคลผู้ใดเลย ขอให้ชนทั้งหลายจงอย่าได้เป็นเวรชิงชังข้าพระ
 องค์ด้วยอำนาจเทพเจ้าอภิบาลรักษา แล้วช้าน้อยก็ลงจากยานระแทะ
 ดำเนินตามมารดาเข้าในพระราชวัง ไปยังจวนตำแหน่งนั่งแท่นทำ
 จันทนาถกฤกษ์และทำวศีราชศัคนีโสภา อันเป็นใหญ่ในชะแม่พระ
 กำนัล ท่านก็เรียกหาให้นั่งยังที่สมควร แล้วก็โอภาปราศรัยโดยฉันท
 น้ำจิตเมตตากรุณา ช้าน้อยก็เคารพนบไหว้เป็นอันดี ครั้นเพลาชื่นเฝ้า
 สมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน ท่านก็ถือเอาพานข้าวตอกกับดอกมะลิ ให้ท่าน
 มารดาถือพานข้าวสาร ให้ช้าน้อยถือพานเมล็ดพันธุ์ผักกาด ให้ชาว
 ชะแม่ผู้หนึ่งถือพานดอกหญ้าแพรก ของห้าสิ่งนี้โลกสมมุติว่าเป็นมงคล
 ท่านจึงพามารดากับช้าน้อยขึ้นสู่มณฑลอันเป็นที่เฝ้า ดูเกียรติยศไป
 ด้วยหมู่พระสนมกำนัล เฝ้าทูลธุลีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ตาม
 ตำแหน่งผู้ใหญ่ผู้น้อย งามประคองดาวล้อมเดือน ขณะนั้นท้าว
 จันทนาถกฤกษ์ก็น้อมเศียรเกล้ากราบทูลเบิกว่า ข้าสรวมชีพข้าพระบาท
 ออกพระศรีมโหสถ ยศกัมเลศครรไลหงส์ พงศมหาพญาจารย์

ให้เรวดีอัครภรรยา นำนพมาศผู้ติดตามถวายเป็นข้าบาทบงกช โดย
 ใจสวามิภักดิ์ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ดำรัสด้วยมารดาข้าน้อยตามพระ
 อัชฌาสัย แล้วก็ให้พระราชทานรางวัลพอเป็นเกียรติยศ ดำรัสสั่ง
 ให้ข้าน้อยรับราชการอยู่ในตำแหน่งนางพระสนม

ตั้งแต่วันนั้นมา ข้าน้อยก็ได้เฝ้าเห็นคอยสังเกตดูแบบแผน
 เยี่ยงอย่างท่านทั้งหลายซึ่งเคยกระทำราชกิจต่าง ๆ ที่ถูกต้องตามพระ
 อัชฌาสัยอยู่ได้หาวัน

ว่าด้วยพิธีจองเปรียง

พอถึงการพระราชพิธีจองเปรียง ในวันเพ็ญเดือน ๑๒ เป็น
 นักขัตฤกษ์ชักโคมลอยโคม บรรดาประชาชนชายหญิงต่างตกแต่งโคมชัก
 โคมแขวนโคมลอยทุกตระกูลทั่วทั้งพระนคร แล้วก็ชวนกันเล่นมหรสพ
 สันสามราตรีเป็นเยี่ยงอย่าง แต่บรรดาข้าเฝ้าฝ่ายราชบุรุษนั้นต่างทำ
 โคมประเทียบบริวารวิจิตรด้วยลวดลายวาดเขียนเป็นรูปและสัตว์ฐาน
 ต่างๆ ประกวดกันมาชักมาแขวนเป็นระเบียบเรียบร้อยตามแนวโคมชัย
 เสาะหงตรงหน้าพระที่นั่งชลพิमान ถวายสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้ทรง
 พระราชอุทิศสักการบูชาพระมหาเกศธาตุจุฬามณีในชั้นดาวดึงส์ ฝ่าย
 พระสนมกำนัลก็ทำโคมลอยร้อยด้วยบุปผชาติเป็นรูปต่าง ๆ ประกวด
 กัน ถวายให้ทรงอุทิศบูชาพระบวรพุทธบาท ซึ่งประดิษฐานยัง
 นันมทานที และข้าน้อยก็กระทำโคมลอยกิตติตกแต่งให้งามประหลาด
 กว่าโคมพระสนมกำนัลทั้งปวง จึงเลือกผกาเกสรศรีต่าง ๆ ประดับ
 เป็นรูปดอกกระมุทบาน กลีบรับแสงพระจันทร์ใหญ่ประมาณเท่า
 กงระแทะ ล้วนแต่พรรณดอกไม้ซ้อนสีสลับให้เป็นลวดลาย แล้วก็เอา

ผลพฤษกาลดาชาติมาแกะจำหลักเป็นรูปมยุระคณานกวิหคหงส์ ให้
 จับจิกเกสรบุปผชาติอยู่ตามกลีบดอกกระมุท เป็นระเบียบเรียบเรียง
 วิจิตรไปด้วยสีย้อมสดสว่างควรจะทอดทัศนา ยิ่งนัก ทั้งเสียบแซม
 เทียนรูปและประทีปน้ำมันเปรี้ยงเจือด้วยไขข้อพระโค ครั้นเพล
 พลบค่ำ สมเด็จพระร่วงเจ้าเสด็จลงพระที่นั่งชลพิมาน พร้อมด้วย
 พระอัครชายา พระบรมวงศ์ และพระสนมกำนัล นางท้าวชาวชะแม
 ะทั้งปวง พราหมณ์ก็ถวายเสียงสังข์อันเป็นมงคล ชาวพนักงานก็ชักสาย
 โคมชัยโคมประเทียบบริวารขึ้นพร้อมกัน เพื่อให้ให้ทรงพระราชอุทิศ
 สักการบูชาพระจุฬามณี ฝ่ายนางท้าวชาวชะแมก็ลอยโคมพระราช
 เทพีพระวงศานวงศ์ โคมพระสนมกำนัลเป็นลำดับกันลงมา ถวายให้
 ทอดพระเนตรและทรงพระราชอุทิศ ครั้นถึงโคมรูปดอกกระมุทของ
 ชำน้อย สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงทอดพระเนตรพลางทางตรัสชมว่า
 โคมลอยอย่างนี้งามประหลาดยิ่งหาเคยมีไม่ เป็นโคมของผู้ใดคิด
 กระทำ ท้าวศรีราชศักติโสภาคกราบบังคมทูลว่าโคมของนพมาศธิดา
 พระศรีมโหสถ ครั้นได้ทรงทราบก็ดำรัสถามชำน้อยว่าทำโคมลอยให้
 แปลกประหลาดจากเยี่ยงอย่างด้วยเห็นเหตุเป็นดังๆ ชำน้อยก็บังคม
 ทูลว่าข้าพระองค์สำคัญใจคิดเห็นว่าเป็นนักขัตฤกษ์วันเพ็ญเดือน ๑๒
 พระจันทร์แจ่มแสงปราศจากเมฆมลทิน อันว่าดวงดอกชาติโกสม-
 ปทุมมालย์มีแต่จะแบ่งบานกลีบรับแสงพระอาทิตย์ ถ้าชาติอุบลเหล่าใด
 บานผกาเกสรรับแสงพระจันทร์แล้วก็ได้ชื่อว่าดอกกระมุท ข้าพระองค์
 จึงทำโคมลอยเป็นรูปดอกกระมุท ซึ่งบังเกิดมีอยู่ยังนันทานที่
 อันเป็นที่พระบวรพุทธบาทประดิษฐาน กับแกะรูปมยุระคณานก
 วิหคหงส์ประดับ และมีประทีปเปรี้ยงเจือด้วยไขข้อพระโคถวายในการ

ทรงพระราชอุทิศครั้งนี้ ด้วยจะให้ถูกต้องสมกับนักขัตฤกษ์วันเพ็ญ
เดือน ๑๒ พระราชพิธีจองเปรียง โดยพุทธศาสน์ไสยศาสตร์ ครั้น
สมเด็จพระร่วงเจ้าได้ทรงสดับ ก็ดำรัสว่าข้าน้อยนี้มีปัญญาฉลาดสมที่
เกิดในตระกูลนักปราชญ์ กระทำถูกต้องควรจะถือเอาเป็นเยี่ยงอย่างได้
จึงมีพระราชบริหารบำหยัสดาปสรว่า แต้นสืบไปเบื้องหน้า โดยลำดับ
กษัตริย์ในสยามประเทศ ถึงการกำหนดนักขัตฤกษ์วันเพ็ญเดือน ๑๒
พระราชพิธีจองเปรียงแล้ว ก็ให้กระทำโคมลอยเป็นรูปดอกกระมุท
อุทิศสักการบูชาพระพุทธบาทนันทานที่ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐ ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐ ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐ ๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐ ๕๑ ๕๒ ๕๓ ๕๔ ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๑๐๐ ๑๐๑ ๑๐๒ ๑๐๓ ๑๐๔ ๑๐๕ ๑๐๖ ๑๐๗ ๑๐๘ ๑๐๙ ๑๑๐ ๑๑๑ ๑๑๒ ๑๑๓ ๑๑๔ ๑๑๕ ๑๑๖ ๑๑๗ ๑๑๘ ๑๑๙ ๑๒๐ ๑๒๑ ๑๒๒ ๑๒๓ ๑๒๔ ๑๒๕ ๑๒๖ ๑๒๗ ๑๒๘ ๑๒๙ ๑๓๐ ๑๓๑ ๑๓๒ ๑๓๓ ๑๓๔ ๑๓๕ ๑๓๖ ๑๓๗ ๑๓๘ ๑๓๙ ๑๔๐ ๑๔๑ ๑๔๒ ๑๔๓ ๑๔๔ ๑๔๕ ๑๔๖ ๑๔๗ ๑๔๘ ๑๔๙ ๑๕๐ ๑๕๑ ๑๕๒ ๑๕๓ ๑๕๔ ๑๕๕ ๑๕๖ ๑๕๗ ๑๕๘ ๑๕๙ ๑๖๐ ๑๖๑ ๑๖๒ ๑๖๓ ๑๖๔ ๑๖๕ ๑๖๖ ๑๖๗ ๑๖๘ ๑๖๙ ๑๗๐ ๑๗๑ ๑๗๒ ๑๗๓ ๑๗๔ ๑๗๕ ๑๗๖ ๑๗๗ ๑๗๘ ๑๗๙ ๑๘๐ ๑๘๑ ๑๘๒ ๑๘๓ ๑๘๔ ๑๘๕ ๑๘๖ ๑๘๗ ๑๘๘ ๑๘๙ ๑๙๐ ๑๙๑ ๑๙๒ ๑๙๓ ๑๙๔ ๑๙๕ ๑๙๖ ๑๙๗ ๑๙๘ ๑๙๙ ๒๐๐ ๒๐๑ ๒๐๒ ๒๐๓ ๒๐๔ ๒๐๕ ๒๐๖ ๒๐๗ ๒๐๘ ๒๐๙ ๒๑๐ ๒๑๑ ๒๑๒ ๒๑๓ ๒๑๔ ๒๑๕ ๒๑๖ ๒๑๗ ๒๑๘ ๒๑๙ ๒๒๐ ๒๒๑ ๒๒๒ ๒๒๓ ๒๒๔ ๒๒๕ ๒๒๖ ๒๒๗ ๒๒๘ ๒๒๙ ๒๓๐ ๒๓๑ ๒๓๒ ๒๓๓ ๒๓๔ ๒๓๕ ๒๓๖ ๒๓๗ ๒๓๘ ๒๓๙ ๒๔๐ ๒๔๑ ๒๔๒ ๒๔๓ ๒๔๔ ๒๔๕ ๒๔๖ ๒๔๗ ๒๔๘ ๒๔๙ ๒๕๐ ๒๕๑ ๒๕๒ ๒๕๓ ๒๕๔ ๒๕๕ ๒๕๖ ๒๕๗ ๒๕๘ ๒๕๙ ๒๖๐ ๒๖๑ ๒๖๒ ๒๖๓ ๒๖๔ ๒๖๕ ๒๖๖ ๒๖๗ ๒๖๘ ๒๖๙ ๒๗๐ ๒๗๑ ๒๗๒ ๒๗๓ ๒๗๔ ๒๗๕ ๒๗๖ ๒๗๗ ๒๗๘ ๒๗๙ ๒๘๐ ๒๘๑ ๒๘๒ ๒๘๓ ๒๘๔ ๒๘๕ ๒๘๖ ๒๘๗ ๒๘๘ ๒๘๙ ๒๙๐ ๒๙๑ ๒๙๒ ๒๙๓ ๒๙๔ ๒๙๕ ๒๙๖ ๒๙๗ ๒๙๘ ๒๙๙ ๓๐๐ ๓๐๑ ๓๐๒ ๓๐๓ ๓๐๔ ๓๐๕ ๓๐๖ ๓๐๗ ๓๐๘ ๓๐๙ ๓๑๐ ๓๑๑ ๓๑๒ ๓๑๓ ๓๑๔ ๓๑๕ ๓๑๖ ๓๑๗ ๓๑๘ ๓๑๙ ๓๒๐ ๓๒๑ ๓๒๒ ๓๒๓ ๓๒๔ ๓๒๕ ๓๒๖ ๓๒๗ ๓๒๘ ๓๒๙ ๓๓๐ ๓๓๑ ๓๓๒ ๓๓๓ ๓๓๔ ๓๓๕ ๓๓๖ ๓๓๗ ๓๓๘ ๓๓๙ ๓๔๐ ๓๔๑ ๓๔๒ ๓๔๓ ๓๔๔ ๓๔๕ ๓๔๖ ๓๔๗ ๓๔๘ ๓๔๙ ๓๕๐ ๓๕๑ ๓๕๒ ๓๕๓ ๓๕๔ ๓๕๕ ๓๕๖ ๓๕๗ ๓๕๘ ๓๕๙ ๓๖๐ ๓๖๑ ๓๖๒ ๓๖๓ ๓๖๔ ๓๖๕ ๓๖๖ ๓๖๗ ๓๖๘ ๓๖๙ ๓๗๐ ๓๗๑ ๓๗๒ ๓๗๓ ๓๗๔ ๓๗๕ ๓๗๖ ๓๗๗ ๓๗๘ ๓๗๙ ๓๘๐ ๓๘๑ ๓๘๒ ๓๘๓ ๓๘๔ ๓๘๕ ๓๘๖ ๓๘๗ ๓๘๘ ๓๘๙ ๓๙๐ ๓๙๑ ๓๙๒ ๓๙๓ ๓๙๔ ๓๙๕ ๓๙๖ ๓๙๗ ๓๙๘ ๓๙๙ ๔๐๐ ๔๐๑ ๔๐๒ ๔๐๓ ๔๐๔ ๔๐๕ ๔๐๖ ๔๐๗ ๔๐๘ ๔๐๙ ๔๑๐ ๔๑๑ ๔๑๒ ๔๑๓ ๔๑๔ ๔๑๕ ๔๑๖ ๔๑๗ ๔๑๘ ๔๑๙ ๔๒๐ ๔๒๑ ๔๒๒ ๔๒๓ ๔๒๔ ๔๒๕ ๔๒๖ ๔๒๗ ๔๒๘ ๔๒๙ ๔๓๐ ๔๓๑ ๔๓๒ ๔๓๓ ๔๓๔ ๔๓๕ ๔๓๖ ๔๓๗ ๔๓๘ ๔๓๙ ๔๔๐ ๔๔๑ ๔๔๒ ๔๔๓ ๔๔๔ ๔๔๕ ๔๔๖ ๔๔๗ ๔๔๘ ๔๔๙ ๔๕๐ ๔๕๑ ๔๕๒ ๔๕๓ ๔๕๔ ๔๕๕ ๔๕๖ ๔๕๗ ๔๕๘ ๔๕๙ ๔๖๐ ๔๖๑ ๔๖๒ ๔๖๓ ๔๖๔ ๔๖๕ ๔๖๖ ๔๖๗ ๔๖๘ ๔๖๙ ๔๗๐ ๔๗๑ ๔๗๒ ๔๗๓ ๔๗๔ ๔๗๕ ๔๗๖ ๔๗๗ ๔๗๘ ๔๗๙ ๔๘๐ ๔๘๑ ๔๘๒ ๔๘๓ ๔๘๔ ๔๘๕ ๔๘๖ ๔๘๗ ๔๘๘ ๔๘๙ ๔๙๐ ๔๙๑ ๔๙๒ ๔๙๓ ๔๙๔ ๔๙๕ ๔๙๖ ๔๙๗ ๔๙๘ ๔๙๙ ๕๐๐ ๕๐๑ ๕๐๒ ๕๐๓ ๕๐๔ ๕๐๕ ๕๐๖ ๕๐๗ ๕๐๘ ๕๐๙ ๕๑๐ ๕๑๑ ๕๑๒ ๕๑๓ ๕๑๔ ๕๑๕ ๕๑๖ ๕๑๗ ๕๑๘ ๕๑๙ ๕๒๐ ๕๒๑ ๕๒๒ ๕๒๓ ๕๒๔ ๕๒๕ ๕๒๖ ๕๒๗ ๕๒๘ ๕๒๙ ๕๓๐ ๕๓๑ ๕๓๒ ๕๓๓ ๕๓๔ ๕๓๕ ๕๓๖ ๕๓๗ ๕๓๘ ๕๓๙ ๕๔๐ ๕๔๑ ๕๔๒ ๕๔๓ ๕๔๔ ๕๔๕ ๕๔๖ ๕๔๗ ๕๔๘ ๕๔๙ ๕๕๐ ๕๕๑ ๕๕๒ ๕๕๓ ๕๕๔ ๕๕๕ ๕๕๖ ๕๕๗ ๕๕๘ ๕๕๙ ๕๖๐ ๕๖๑ ๕๖๒ ๕๖๓ ๕๖๔ ๕๖๕ ๕๖๖ ๕๖๗ ๕๖๘ ๕๖๙ ๕๗๐ ๕๗๑ ๕๗๒ ๕๗๓ ๕๗๔ ๕๗๕ ๕๗๖ ๕๗๗ ๕๗๘ ๕๗๙ ๕๘๐ ๕๘๑ ๕๘๒ ๕๘๓ ๕๘๔ ๕๘๕ ๕๘๖ ๕๘๗ ๕๘๘ ๕๘๙ ๕๙๐ ๕๙๑ ๕๙๒ ๕๙๓ ๕๙๔ ๕๙๕ ๕๙๖ ๕๙๗ ๕๙๘ ๕๙๙ ๖๐๐ ๖๐๑ ๖๐๒ ๖๐๓ ๖๐๔ ๖๐๕ ๖๐๖ ๖๐๗ ๖๐๘ ๖๐๙ ๖๑๐ ๖๑๑ ๖๑๒ ๖๑๓ ๖๑๔ ๖๑๕ ๖๑๖ ๖๑๗ ๖๑๘ ๖๑๙ ๖๒๐ ๖๒๑ ๖๒๒ ๖๒๓ ๖๒๔ ๖๒๕ ๖๒๖ ๖๒๗ ๖๒๘ ๖๒๙ ๖๓๐ ๖๓๑ ๖๓๒ ๖๓๓ ๖๓๔ ๖๓๕ ๖๓๖ ๖๓๗ ๖๓๘ ๖๓๙ ๖๔๐ ๖๔๑ ๖๔๒ ๖๔๓ ๖๔๔ ๖๔๕ ๖๔๖ ๖๔๗ ๖๔๘ ๖๔๙ ๖๕๐ ๖๕๑ ๖๕๒ ๖๕๓ ๖๕๔ ๖๕๕ ๖๕๖ ๖๕๗ ๖๕๘ ๖๕๙ ๖๖๐ ๖๖๑ ๖๖๒ ๖๖๓ ๖๖๔ ๖๖๕ ๖๖๖ ๖๖๗ ๖๖๘ ๖๖๙ ๖๗๐ ๖๗๑ ๖๗๒ ๖๗๓ ๖๗๔ ๖๗๕ ๖๗๖ ๖๗๗ ๖๗๘ ๖๗๙ ๖๘๐ ๖๘๑ ๖๘๒ ๖๘๓ ๖๘๔ ๖๘๕ ๖๘๖ ๖๘๗ ๖๘๘ ๖๘๙ ๖๙๐ ๖๙๑ ๖๙๒ ๖๙๓ ๖๙๔ ๖๙๕ ๖๙๖ ๖๙๗ ๖๙๘ ๖๙๙ ๗๐๐ ๗๐๑ ๗๐๒ ๗๐๓ ๗๐๔ ๗๐๕ ๗๐๖ ๗๐๗ ๗๐๘ ๗๐๙ ๗๑๐ ๗๑๑ ๗๑๒ ๗๑๓ ๗๑๔ ๗๑๕ ๗๑๖ ๗๑๗ ๗๑๘ ๗๑๙ ๗๒๐ ๗๒๑ ๗๒๒ ๗๒๓ ๗๒๔ ๗๒๕ ๗๒๖ ๗๒๗ ๗๒๘ ๗๒๙ ๗๓๐ ๗๓๑ ๗๓๒ ๗๓๓ ๗๓๔ ๗๓๕ ๗๓๖ ๗๓๗ ๗๓๘ ๗๓๙ ๗๔๐ ๗๔๑ ๗๔๒ ๗๔๓ ๗๔๔ ๗๔๕ ๗๔๖ ๗๔๗ ๗๔๘ ๗๔๙ ๗๕๐ ๗๕๑ ๗๕๒ ๗๕๓ ๗๕๔ ๗๕๕ ๗๕๖ ๗๕๗ ๗๕๘ ๗๕๙ ๗๖๐ ๗๖๑ ๗๖๒ ๗๖๓ ๗๖๔ ๗๖๕ ๗๖๖ ๗๖๗ ๗๖๘ ๗๖๙ ๗๗๐ ๗๗๑ ๗๗๒ ๗๗๓ ๗๗๔ ๗๗๕ ๗๗๖ ๗๗๗ ๗๗๘ ๗๗๙ ๗๘๐ ๗๘๑ ๗๘๒ ๗๘๓ ๗๘๔ ๗๘๕ ๗๘๖ ๗๘๗ ๗๘๘ ๗๘๙ ๗๙๐ ๗๙๑ ๗๙๒ ๗๙๓ ๗๙๔ ๗๙๕ ๗๙๖ ๗๙๗ ๗๙๘ ๗๙๙ ๘๐๐ ๘๐๑ ๘๐๒ ๘๐๓ ๘๐๔ ๘๐๕ ๘๐๖ ๘๐๗ ๘๐๘ ๘๐๙ ๘๑๐ ๘๑๑ ๘๑๒ ๘๑๓ ๘๑๔ ๘๑๕ ๘๑๖ ๘๑๗ ๘๑๘ ๘๑๙ ๘๒๐ ๘๒๑ ๘๒๒ ๘๒๓ ๘๒๔ ๘๒๕ ๘๒๖ ๘๒๗ ๘๒๘ ๘๒๙ ๘๓๐ ๘๓๑ ๘๓๒ ๘๓๓ ๘๓๔ ๘๓๕ ๘๓๖ ๘๓๗ ๘๓๘ ๘๓๙ ๘๔๐ ๘๔๑ ๘๔๒ ๘๔๓ ๘๔๔ ๘๔๕ ๘๔๖ ๘๔๗ ๘๔๘ ๘๔๙ ๘๕๐ ๘๕๑ ๘๕๒ ๘๕๓ ๘๕๔ ๘๕๕ ๘๕๖ ๘๕๗ ๘๕๘ ๘๕๙ ๘๖๐ ๘๖๑ ๘๖๒ ๘๖๓ ๘๖๔ ๘๖๕ ๘๖๖ ๘๖๗ ๘๖๘ ๘๖๙ ๘๗๐ ๘๗๑ ๘๗๒ ๘๗๓ ๘๗๔ ๘๗๕ ๘๗๖ ๘๗๗ ๘๗๘ ๘๗๙ ๘๘๐ ๘๘๑ ๘๘๒ ๘๘๓ ๘๘๔ ๘๘๕ ๘๘๖ ๘๘๗ ๘๘๘ ๘๘๙ ๘๙๐ ๘๙๑ ๘๙๒ ๘๙๓ ๘๙๔ ๘๙๕ ๘๙๖ ๘๙๗ ๘๙๘ ๘๙๙ ๙๐๐ ๙๐๑ ๙๐๒ ๙๐๓ ๙๐๔ ๙๐๕ ๙๐๖ ๙๐๗ ๙๐๘ ๙๐๙ ๙๑๐ ๙๑๑ ๙๑๒ ๙๑๓ ๙๑๔ ๙๑๕ ๙๑๖ ๙๑๗ ๙๑๘ ๙๑๙ ๙๒๐ ๙๒๑ ๙๒๒ ๙๒๓ ๙๒๔ ๙๒๕ ๙๒๖ ๙๒๗ ๙๒๘ ๙๒๙ ๙๓๐ ๙๓๑ ๙๓๒ ๙๓๓ ๙๓๔ ๙๓๕ ๙๓๖ ๙๓๗ ๙๓๘ ๙๓๙ ๙๔๐ ๙๔๑ ๙๔๒ ๙๔๓ ๙๔๔ ๙๔๕ ๙๔๖ ๙๔๗ ๙๔๘ ๙๔๙ ๙๕๐ ๙๕๑ ๙๕๒ ๙๕๓ ๙๕๔ ๙๕๕ ๙๕๖ ๙๕๗ ๙๕๘ ๙๕๙ ๙๖๐ ๙๖๑ ๙๖๒ ๙๖๓ ๙๖๔ ๙๖๕ ๙๖๖ ๙๖๗ ๙๖๘ ๙๖๙ ๙๗๐ ๙๗๑ ๙๗๒ ๙๗๓ ๙๗๔ ๙๗๕ ๙๗๖ ๙๗๗ ๙๗๘ ๙๗๙ ๙๘๐ ๙๘๑ ๙๘๒ ๙๘๓ ๙๘๔ ๙๘๕ ๙๘๖ ๙๘๗ ๙๘๘ ๙๘๙ ๙๙๐ ๙๙๑ ๙๙๒ ๙๙๓ ๙๙๔ ๙๙๕ ๙๙๖ ๙๙๗ ๙๙๘ ๙๙๙ ๑๐๐๐

อันราชประเพณีสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเคยทรงประพฤติมาแต่ก่อน
ถ้าทอดพระเนตรชักโคมลอยโคมแล้ว ก็เสด็จทรงเรือพระที่นั่งไปถวาย
ดอกไม้เพลิง บูชาพระรัตนตรัยทุกพระอารามหลวง บรรดาที่อยู่ริมฝั่ง
น้ำที่จวนรอบกรุง ทั้งทรงทอดบังสุกุลจีวร ทรงพระราชอุทิศถวายพระ
ภิกษุสงฆ์อันพึงปรารณานันต์ด้วย แล้วก็ทรงทอดพระเนตรทรงฟัง
ประชาชนชายหญิงร้องรำเล่นนักขัตฤกษ์เป็นการมหรสพต่าง ๆ สำราญ
ราชฤทัยทั้งสามราตรี และเมื่อจะเสด็จนั้น ลางที่ก็ดำรัสเรียกพระ
อัครชายา พระบรมวงศ์ลงเรือพระที่นั่งไปด้วย บางที่ก็สั่งให้นางบำเรอ
สำหรับขับร้อง และนางพระสนมผู้สนิทไปลงเรือพระที่นั่งตามเสด็จ
และในราตรีขึ้น ๑๔ ค่ำวันนั้น สมเด็จพระร่วงเจ้าทรงลอยโคมแล้ว
ก็ลงเรือพระที่นั่งซื้อประพาสแสงจันทร์เสด็จด้วยนางบำเรอ จึงมีพระ
ราชบรรหารดำรัสเรียกให้ข้าน้อยลงเรือพระที่นั่งไปด้วย ครั้นเสด็จ

ไปถึงหน้าพระอารามแห่งใดชาวพนักงานก็จุดดอกไม้เพลิง พุ่มพะเนียง
พลุระทาทระถางแสงสว่างกระจ่างจับผนังหลังคาพระพิหารการบเรียน
อร่ามงามชวนน้ำจิตให้มีประสาทศรัทธาเลื่อมใส โสมนัส ทั่วหน้าชม
เรือรำนผ้าบังสุกุลประดับด้วยโคมปักโคมห้อยสว่างไสว จอดเรียง
รายถวายให้ทรงจบพระหัตถ์ มีทุกท่าพระอารามหลวง และหน้าบ้าน
ร้านแพเหล้าตระกูลทั้งหลาย ก็ตกแต่งห้อยแขวน โคมประทีปพวง
บุปผามาลัยผูกกระบายศรีต่าง ๆ ทั้งโต๊ะแต่งเครื่องสักการบูชาประกวด
กันทั้งสองฝากฝั่งนี้ แสงสว่างจุทวาววันเต็รตาชด้วยนาวาประชา-
ราชฎีที่ฆ้องกลองขับร้องเพลงเกรินเพลงกรายโซยช่ายเห่ช้าชมเดือน
ทั้งดนตรีคี่ดี่สังคีต อันเหล่าเรือประเทียบท้าวพระยาพระหลวงก็แห่
ผ้าบังสุกุล ไปเที่ยวทอดถวายพระสงฆ์เจ้าในพระอารามต่าง ๆ ล้วนแต่
แต่งกรัษกายนุ่งผ้ารัดครีห่มสีแดงสุกแดงสดแซมซ้องผมด้วยพวงผกา
เกสร แสงพระจันทร์จับนวลหน้าล่อเอี่ยม บ้างก็ขับเพลงพิณเพลง
แพนเพลงดุริยางค์โหยหวนสำเนียงเสียงเสนาะน่าฟังฟัง สมเด็จพระเจ้า
อยู่หัวทรงทอดทัศนนามหาชนเล่นนักขัตฤกษ์สำราญราชฤทัย จึงดำรัส
ให้ข้ามน้อยนิพนธ์ผูกกลอน เป็นเพลงขับให้นางบำเรอร้องถวาย
ในขณะนั้น ข้ามน้อยให้คิดเกรงพระราชอาญายิ่งนัก แต่อดส่ำห์แข็งใจ
นิพนธ์กลอนว่า

๑ ข้ามน้อยนพมาศ	อภิวาทบาทบงส์ด้วยจงจิต
ยังนิพนธ์กลกลอนอ่อนความคิด	อันชอบผิดของจงโปรดซึ่งโทษกรรม
เป็นบุญตัวไต่ตามเสด็จประพาส	นักขัตฤกษ์ประชาราชฎีสโมส
สว่างไสวไปทั่วทั้งนคร	ทิมมพรก็แจ่มแจ้งแสงจันทร์เอย ฯ

๑ นำเสนอสำราญจิต ทั้งสิบทิศรุ่งเรืองดังเมืองสวรรค์
 สงสารแต่พระสนมกำนัล มิได้เห็นเป็นขวัญนัยนา
 แม่เสด็จด้วยที่นั่งบัลลังก์ขนาน เวนอยู่งานพระเจ้าจอมมาพร้อมหน้า
 จะชวนกันเกษมเปรมปรีดา ขอประทานโทษาข้าน้อยเอ๋ย ฯ

สมเด็จพระร่วงเจ้าได้ทรงสดับกลกลอนดังนั้น ก็แย้มพระโอษฐ์
 ทรงพระสรวลแล้วดำรัสว่า ข้าน้อยกล่าวแล้ว จะให้พาพวกพ้องมาเที่ยว
 ทุ่งนกกัชต์ฤกษ์เล่น โดยน้ำใจคิดเห็นว่าจะได้ผลได้ประโยชน์ดังๆ
 ข้าน้อยก็ทูลสนองพระราชบัญชาว่า ข้าพระองค์ได้เห็นเรือประเทียบ
 ท้าวพระยา ล้วนแต่ตกแต่งเนื้อตัวนุ่งห่มสีสันต่าง ๆ ประกวดกันดู
 งาม อันพระสนมกำนัลทั้งปวงย่อมได้รับพระราชทานสรรพเครื่อง
 อลงการาภรณ์ทั่วกัน และเมื่อมีได้ตกแต่งกรัษกายในการนกกัชต์ฤกษ์
 แล้ว ก็ทอดทิ้งให้เศร้าหมองเสียสีสันอันตระการด้วยสิ้นรัก ชน
 ชื่อว่าเป็นสตรีมีอิสริยยศแล้ว ย่อมรักใคร่ในการที่จะตกแต่งกายาสัน
 ทุกตัวคน ถึงจะตกแต่งอยู่ในพระราชสถานสักครั้ง ก็ไม่สบายใจ
 เท่าได้แต่งในการออกหน้าแต่ครั้งหนึ่ง และนกกัชต์ฤกษ์จะมีปีละครั้ง
 คราว ข้าน้อยอยากจะใคร่ได้เห็นทั่ว ๆ กัน จึงกล่าวกราบทูลดังนี้
 สมเด็จพระร่วงเจ้าก็ทรงดูสภาพในความเรื่องนี้ ดำรัสกิจอันอื่นโดย
 พระราชอัชฌาสัย ครั้นบังควรกับเวลาแล้วก็เสด็จกลับยังพระราช
 นิเวศน์ จึงมีพระบัญชาสั่งชาวพนักงานทั้งหลายว่า ยังนกกัชต์ฤกษ์อีก
 สองราตรี เราจะไปเที่ยวประพาสเล่นด้วยนาวาขนาน ท่านจงเตรียม
 การไว้ให้พร้อม ฝ่ายพระสนมกำนัลครั้นได้ทราบว่าจะได้โดยเสด็จ
 ก็ยินดีปรีดา ไม่ว่าเป็นเวรอยู่งานของผู้ใด แต่เพลาเย็นต่างก็จัดแจง
 แต่งกรัษกาย นุ่งห่มผ้าลิขิตพัสตร์ผ้าสุวรรณพัสตร์ปกปิดด้วยเครื่อง

อลงการารภณ์ เสียบแซมผกามาสผกาเกสรในช่องผม ผัดผิวน้ำนวล
 งามดั่งนางเขียนแต่งกวีให้ค้อมคุดเส้นวาท อันพระสนมกำนัลจำพวก
 หนึ่งเป็นคนรู้มากมักบอกแต่เจ็บไข้ พึงใจจะทำราชกิจแต่เมื่อคราว
 จวน ๆ จะแจกจ่าย ก็ได้รับพระราชทานสรรพสิ่งที้อย่างเลวพอสม
 กับเกียจคร้าน ครั้นถึงที่จะมีการออกหน้าต้องตกแต่งก็คิดอายด้วยไม่
 เทียมเพื่อน จะนั่งอยู่ก็ไม่ได้ด้วยอยากจะใคร่เห็น ต้องเสือกสนชวน
 ขวายนสนฤทธิ ไม่สมความปรารถนาแล้วก็ต้องจวนใจ กลับได้คิด
 โทมนัสติเตียนตัว ว่ากูเอयरปร่างหน้าตากก็เทียมท่าน แต่ประพฤติ
 สันดานเป็นคนแซ่เขื่อนจะได้สิ่งใดก็ไม่เหมือนเขา จนต้องนอนหนึ่งอยู่
 กับวัง น้าอภัยศอดสุมแก่ผู้คนบ่าวไพร่ ตั้งแทนไปเบื้องหน้าจะอุทิศสำหรับ
 พากเพียรให้เสมอพวกพ้องเป็นคนก็ให้จึ่งได้ ถ้าท่านผู้ใดกลับใจได้
 คิดเมื่อครั้งนั้น ก็นับว่ากลับตัวได้ด้วยเหตุคือปัญญาของข้าน้อยนพมาศ
 และในเพลาราตรีอันเป็นคำรบสองคำรบสามนั้น สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
 เสด็จไปทรงประพาสการนักษัตฤกษ์ด้วยเรือพระที่นั่งบัลลังก์ ขนาน
 พร้อมด้วยพระอัครชายา พระราชประยูรวงศาพระสนมกำนัลซึ่งสนิท
 และประจำเวรอยู่งาน ทั้งนางบำเรอสำหรับขบรับร้องสำราญราชหฤทัย
 ด้วยสโมสรพร้อมเพียง จึงดำรัสให้ข้าน้อยนิพนธ์กลกลอนเป็นเพลงขับ
 ให้นางบำเรอร้องเชยชมพระนครบ้าง และชมแสงพระจันทร์ดวงดาว
 นักษัตฤกษ์ปี ๒๗ อันเดินประจำจักรราศี คือ อัสนี ภรณี กัตติกา
 โรहिณี มิกเคียร อัทระ บุณพสุ บุษยะ อสิเลส มาฆะ
 บุพพล อุตฺรผล หัตถะ จิตระ สวัสติ วิสาขะ อนุราระ เชฏฐะ มูละ
 บุรพาสาธ อุตฺรา สวานะ ธนิฏฐะ สัตภิสชะ บุพภักชะ อุตฺรามักชะ
 เรวตี โดยตำรับข้าน้อยได้เล่าเรียน บรรดาพระบรมวงศาและพระ

สนมกำนัล ต่างบันเทิงเริงรินด้วยไต้เห็นไต้ฟ้งหมุ่มหาชนชาวพระนคร
 เล่นการนักขัตฤกษ์ทั้งไต้ตกแต่งกรัษกายประกวดกัน ครั้นนั้นสมเด็จพระ
 พระเจ้าอยู่หัวไต้ทอดพระเนตรลูกหลวงหลานหลวงนางสนมกำนัล
 แต่งกายงามกว่าแต่งตามธรรมดา ก็ฟ้งพอพระราชหฤทัย จึงพระราช-
 ทานเครื่องอลงการาภรณ์พรรณผ้านุ่งผ้าห่มล้วนแต่อย่างดีมีค่า เพิ่มเติม
 ให้ทุกหน้าคนนาง ข้าน้อยก็ได้รับพระราชทานสองเท่า พระสนม
 กำนัลทั้งปวงต้องเป็นคนใหม่ ตั้งแต่นั้นมาถึงพระราชพิธีจองเปรียงแล้ว
 สมเด็จพระร่วงเจ้าก็เสด็จทรงประพาสการนักขัตฤกษ์พร้อมด้วยนางใน
 ทุกครั้ง จนไต้เป็นตำราว่าเกิดขึ้นด้วยปัญญาข้าน้อยนพมาศ อันว่า
 หมุ่มพระสนมกำนัลทั้งหลายก็มีน้ำใจรักใคร่ข้าน้อยด้วยเหตุสองประการ
 คือพระเจ้าแผ่นดินชุบเลี้ยงเสมอกันนั้นประการหนึ่ง คือเห็นความดี
 ของข้าน้อยนั้นประการหนึ่ง แลแต่นั้นมาข้าน้อยก็ได้ทำกิจราชการรับ
 ใช้สอยในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทั้งวิสาสะคุ้นเคยกับพระสนมกำนัล
 สันทั้งพระราชนิเวศน์

ว่าด้วยพิธีตรียำปวายและพิธีตรีปวาย

ครั้นล่วงมาถึงเดือนอ้าย การกำหนดพระราชพิธีตรียำปวายและ
 ตรีปวาย เป็นการนักขัตฤกษ์ประชุมหมู่ประชาชนชายหญิงยังหน้า
 พระเทวสถานหลวง บรรดาหมู่ชะแม่นางในทั้งหลายก็ตกแต่งกรัษกาย
 ไปตามเสด็จสมเด็จพระร่วงเจ้า ดูไ้กวนางกระดานสาคน้ำรำเสนง และ
 ทักนาชีพ้อพราหมณ์แห่พระอิศวรพระนารายณ์ในเพลาราตรี ณ พระ
 ที่นั่งไชยชุมพล เกษมศานต์สำราญใจถ้วนทุกหน้า เป็นธรรมเนียม
 พระนคร

เดือนนี้ ถึงพระราชพิธีบุษยามิเชกเถลิงพระโคกนเลียงเป็น
นักขัตฤกษ์ หม່นางไนก็ได้ชู้ชู้กว่าหว่าว พังสำเนียงเสียงว่า
ร้องเสนาะลั่นฟ้าไปทั่วทวาราศรี

ว่าด้วยพิธีชาน์เทะห์

เดือน๓ ประชุมชาวพระนครเล่นเป็นนักขัตฤกษ์พระราชพิธีชาน์
เทะห์ชนข้าวเข้าลาน สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จ ณ พระพลาลัย ให้
พระสนมกำนัลนางระบำนางบำเรอ ที่มีรูปสิริวิลาสเป็นอันงาม แต่ง
ตัวใส่เสื้ออย่างเทศอย่างมลายู ออกชักระแทะทองระแทะเงินระแทะ
สีต่าง ๆ เป็นคู่ ๆ กัน ๑๐ คู่ ลากพ่อนข้าวเข้าสู่ลานอันแวดวักด้วยราชวัติ
ฉัตรธง มีพิกานห้อยย้อยด้วยพวงบุปผามาลัย และการมหรสพก็เล่น
ระเบ็งระบำจิริแทงเชนนางกะอัวหัวแทงควาย หกคะเมนไต่ลวดลอด
บ่วงรำแพน เสียงฆ้องกลองนั้นสนั่นน่าบันเทิงใจ แล้วชาวพนักงานก็
นำพระโคสุภราชโคกระวินเข้ามาเทียมเกวียน พราหมณาจารย์ถือ
ประทักเงินอ่านมนต์ขับพระโคให้บ้ายบาทเวียนนวดข้าว ครั้นสำเร็จ
เป็นสังเขปแล้ว นายนักการพระสุรัสวดีก็ส่งฟางขน ไปกองไว้ใน
ยัญกระลากุณฑ์ จึงพระครูพรหมพรตพิธีบูชาสมิทธิพระเพลิงด้วยสุกัณธ
ของหอม อ่านอิศรวาทโหมกณฑ์บันลือเสียงสังข์สามวาระแล้ว จึง
เชิญพระเพลิงออกจุกเผาฟางและขี้ข้าว สมมติว่าคลอกทุ่งเผาป่ากัน
อุปัทวภัยไธ

ว่าด้วยพิธีสัมพัจฉรฉินท์

ครั้นเดือน ๔ ถึงการพระราชพิธีสัมพัจฉรฉินท์โลกสมมติเรียกว่า
ตรุษ ฝ่ายพุทธศาสน์ ชาวพนักงานก็ตั้งบาตรน้ำบาตรทรายจับด้าย

มงคลสูตรใส่ลงในโรงราชพิธีทั้ง๔ทิศพระนครและในพระราชนิเวศน์
 จึงอัญเชิญพระพุทธรูปปฏิมากรมาประดิษฐาน อารธนาพระมหาเถรา
 นุเถร ผลัดเปลี่ยนกันมาจำเริญพระปริตร ในโรงราชพิธีทุกตำบล
 สิ้นทั้งทิวาราตรีสามวาร และด้ายมงคลสูตรนั้นชาวพนักงานแจกให้
 พระบรมวงศานุวงศ์ทั้งฝ่ายหน้าฝ่ายใน เมื่อวันพระมหาเถรเจ้าจำเริญ
 พระอาณานัญยสูตรในราตรี หมู่ทหารยิงปืนใหญ่รอบพระนคร ฝ่าย
 พราหมณาจารย์ประชุมกันผูกพรตกระทำการพระราชพิธีในพระเทว-
 สถานหลวง ตั้งเครื่องพลีกรรมสังเวชบวงสรวงพระเทวรูปทั้งมวล
 มีพระปรเมศวรเป็นต้น แล้วก็เปลี่ยนเวรกันอ่านอาคมในทิวาราตรี
 ทั้งสาม ครั้นถึงวันขึ้น ๑๔ ค่ำเพลาบ่ายชายแสง พระครูพรหมพรตพิธี
 กับชีพ้อพราหมณ์ทั้งหลาย ก็เชิญจุโลกบาลเทวรูปขึ้นเสลี่ยงงาแห่เข้า
 มายังโรงราชพิธีในพระราชนิเวศน์ กระทำปทักษิณสี่นวาระสามรอบ
 แล้วพราหมณาจารย์ทั้งหลายก็สมทานบุญจางคิกศีล ในสำนักสมเด็จพระ
 พระสังฆราชา เสร็จแล้วก็แห่พระเทวรูปทั้ง ๔ ออกไปประดิษฐานไว้
 บนเกย อันกระทำไว้หน้าโรงราชพิธีทั้ง ๔ ทิศพระนคร, ครั้นเพลา
 พลบค่ำสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็เสด็จ พร้อมด้วยพระราชเทวีและพระ
 บรมวงศานางท้าวชะแม่เจ้าชา ยังหน้าพระลานด้านประจิมทิศ โรง
 ราชพิธีในอันมีม่านกึ่งกำบัง สว่างไปด้วยแสงโคมประทีปชวาลา
 ทรงสถิตในมาพักดาตเพดานผ้าขาวเป็นพระที่นั่ง แล้วก็ทรงสมทาน
 บุญจางคิกศีล พร้อมด้วยหมู่ข้าเฝ้าฝ่ายหน้าฝ่ายใน ต่างสดับฟัง
 พระมหาเถรเจ้าจำเริญพระรัตนสูตร และพระอาณานัญยสูตรโดยสัจ
 เคารพ ชาวพนักงานฝ่ายทหารก็ยิงปืนน้อยใหญ่รอบราชธานี สำหรับ
 ขับภูตปีศาจจนสิ้นราษราตรี นับได้ ๑๐๘ คราวปืน ๓ ครั้งรุ่งขึ้นเป็น

วันสิ้นปีก็ทรงปรนนิบัติพระมหาเถรเจ้าด้วยของคาวหวานอันประณีต
ถวายไตรจีวรบริขารสมณะสิ้นทุกพระองค์ แล้วก็ตั้งกระบวนแห่เป็น
บุญพยุหะ หมู่ทหารแต่งกายใส่เสื้อหมวกสีต่างๆ ถือธงฉานธงชาย
สรรพศัสตราวุธครบมือ ประดับด้วยเครื่องพระอภิรมย์และกลอง
อินทเกร์แตรสังข์มโหระทึกกังสดาลฉาบฉ้าง จึงเชิญพระพุทธปฏิมา
ขึ้นทรงพระราชนาน มีฉัตรกัณฑ์บังพระสุริย์ อารอาณาพระมหาเถรเจ้า
ทั้งหลาย ขึ้นสถิตยานราชรถและรถประเทียบเรียบเรียงกระบวนแห่นั้น
เป็น๕กระบวน ประหน้าพระพุทธมนต์และรอยทรายรอบพระราชนิเวศน์
นั้นกระบวนหนึ่ง รอบพระนครตามท้องสถลมารคนั้น๔ กระบวนคู้เป็น
สง่างามยิ่งนัก เหล่านักเลงก็เล่นมหรสพเอิกเกริกสมโภชบ้านเมือง
เป็นการนักรักชัฏกฤษ์ บรรดาจักรพรรดิราชราชกุมารชายหญิงก็แต่งตัวนุ่งห่ม
ประดับกายอาภรณ์ พากันมาเที่ยวคู้แห่ดูงาน นมัสการพระในวันสิ้นปี
และขึ้นปีใหม่เป็นอันมาก และหมู่พระสนมกำนัลนางในทั้งหลาย ก็
ประดับกายด้วยเครื่องสรรพาวรณ์ตามเสด็จสมเด็จพระร่วงเจ้า ออก
ทางท้องฉนวนวัดหน้าพระธาตุ ถวายข้าวบิณฑบาตบูชาพระรัตนตรัย
แล้วประโคมดุริยางค์ดนตรีขับร้องพ้องรำสมโภชพระพุทธปฏิมากร
โดยนิยมดังนี้

ว่าด้วยพิธีกษัตริย์ศิวสถาน

เดือน ๕ ถึงการพระราชพิธีสนามใหญ่ ประชุมหมุมขมาตยาฝ่าย
ทหารพ่อเรือท้าวพระยาพระหลวง ผู้รั้งเมืองครองเมืองเอกโทตรีจัตวา
และช่วงเมืองกิ่งเมืองปากใต้ฝ่ายเหนือ บรรดาเป็นเมืองชั้นนอก และ
เศรษฐีมีหน้ามีทรัพย์ในตระกูลต่างๆ มากราบถวายบังคมสมเด็จพระร่วง

เจ้าพร้อมกัน ต่างถวายเครื่องราชบรรณาการ เป็นต้นว่าดอกไม้
ทองเงินสรรพสิ่งของอันประณีตและเป็นแก่นสาร สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ทรงเครื่องราชกกุธภัณฑ์ เสด็จออก ณ มุขเด็จพระที่นั่งอินทราภิเษก
ชาวพนักงานประโคมแตรสังข์กลองมโหรีทีก จึงพระศรีมโหสถบิดา
ข้ามน้อยท่านแต่งรักษากายตามตำแหน่งยศบรมหงส์ ขึ้นสถิตนั่งเหนือ
ตั่งอันหุ้มด้วยแผ่นเงิน น้อมเศียรศรีโรตม์กราบบังคมสมเด็จพระเจ้า
อยู่หัว ทูลเบิกนามท้าวพระยาพระหลวงในกรุงนอกกรุง และเศรษฐี
มีชื่อบรรดาถวายเครื่องราชบรรณาการให้สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินทรง
ทราบใต้พระบาทบงกช แล้วกราบบังคมทูลถวายฎีกาขอพระโอรสโดย
ข้อพระราชประติสันถารปราชัย เสด็จมาทูลทูลมวณวาระสามคาบ
ครั้นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานขึ้นแล้ว ขณะนั้นชาวพนักงาน
ระเบงก็ร้องขับร้องให้ท้าวพระยาทั้งหลายทอกระทันหันสนเพลาลึง
เป็นประเพณีพิธีสนามใหญ่ ชาวพระสนมก้านลต้องร้องกรอง ร้อย
บุปผชาติเป็นรูปสัณฐานต่าง ๆ ใส่เมี่ยงหมากถวายสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ให้ทรงพระราชทานลูกขุนซึ่งมาประชุมกัน การอันนี้เป็นการนางใน
ทั้งปวงกระทำประกวดฝีมือกันทุก ๆ ครั้ง แต่ก่อนข้ามน้อยก็ยังไม่เคย
กระทำไม่ แต่ทว่าเคยได้เห็นได้ฟังว่าท่านทั้งหลายร้องกรองดอกไม้
เป็นรูปสิ่งสัตว์จับบาททวิบาทชาติมีฉาผลาผล ข้ามน้อยจึงเลือกพรรณ
บุปผชาติที่มีสีอันเหลือง มีดอกกระเกดและดอกกรรณิกาเป็นต้นมา
คิดกรองร้อยเป็นรูปพานสองชั้นรองขึ้น แล้วซ้อนสลัประดับดอกไม้
สีแดงสีขาวและสีต่าง ๆ แก่อ่อนประสาณกันเป็นระย้าระบาย จึงแต่ง
เมี่ยงหมากอบรมด้วยเครื่องหอม ใส่ลงในขันมีตาข่ายดอกไม้ปกคลุม

ครั้นแล้วก็นำขึ้นถวายสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพร้อมกันกับพวงมาลา
 พระสนมกำนัลทั้งปวง สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินทรงทอดทัศนาทั่วไป
 ครั้นทรงเห็นพวงดอกไม้รูปพานชั้นหมากของข้านี้ ก็ชอบพระราช-
 อัชฌาสัย จึงดำรัสว่า อันคนมีปัญญาแล้วจะกระทำการสิ่งใดก็ถูกต้อง
 เป็นที่จำเริญใจจำเริญตาหมู่ชนชายหญิง อันดอกไม้ร้อยรูปพาน
 ชั้นหมากนี้ ควรจะเป็นแบบอย่างไว้ในแผ่นดินได้ จึงดำรัสสั่งชาว
 พนักงานให้ยกพานชั้นหมากไปตั้งให้พระยามหาอุปราชบริโภค และ
 ดอกไม้ร้อยรูปต่าง ๆ ของนางในทั้งหลายนั้นโปรดให้พระราชทานหมู่
 มุขมนตรีทั้งสองฝ่าย แล้วสมเด็จพระร่วงเจ้าทรงประกาศิตสาปสรร
 ว่า แตนสืบไปเบื้องหน้า กษัตริย์ก็ดี คหบดีเศรษฐีและตระกูลทั้งหลาย
 ก็ดี ทว่าทุกราชธานีนิคมคามสยามภาษา แม้ผู้ใดจะทำการรับแขกเป็น
 การสนานใหญ่มีการอวาทวิวาหมงคลเป็นต้น จะร้อยกรองบุปผชาติ
 ใส่เมี่ยงหมากสู่แขก ก็ให้ร้อยกรองเป็นรูปพานชั้นหมากดังนี้ หรือ
 จะเอาสิ่งใด ๆ กระทำใส่เมี่ยงหมากก็ดี ก็จงกระทำเป็นพานมีชั้นสอง
 รองชั้น ให้เรียกนามว่าพานชั้นหมากกราบกลัปาวสาน เหตุดังนี้
 พระมหากษัตริราชเจ้าสืบ ๆ กันมา จึงได้มีพานพระชั้นหมากเป็น
 พระเครื่องต้น และมีพานชั้นหมากสำหรับรับแขกต่างเมือง ฝ่ายตระกูล
 นรชนชาติประชาชายหญิงทั้งหลาย มีคหบดีและเศรษฐีพราหมณาจารย์
 เป็นต้น ผู้ใดกระทำการอวาทวิวาหมงคล ก็ย่อมตกแต่งเมี่ยงหมาก
 และของบริโภคต่าง ๆ ใส่พานใส่เตียบนับด้วยสิบด้วยร้อยไปประชุม
 รับแขกและบวงสรวงเลี้ยงดูกัน ก็เรียกนามตามราชบริหารสรรพ
 ว่ากระทำชั้นหมาก จนเท่าถึงกาลทุกวันนี้ อันว่าข้านี้ยอมพาศักติ
 กรองร้อยพวงผลาเธรเป็นรูปพานชั้นหมาก ต้องพระราชอัชฌาสัย

สมเด็จพระร่วงเจ้า ก็ได้รับพระราชทานสักการะรางวัลเป็นอันมาก
แล้วก็ถึงซึ่งมีชื่อเสียงปรากฏอยู่ในแผ่นดิน

ครั้นเพลาย้ายชายแสงในวันนั้น พระมหाराชครูพราหมณ์พฤติ
บาทราชบรมหงส์ ก็ประชุมหมู่พราหมณ์พฤติบาทในสถานพระเทว-
กรรม บรรลือเสียงสังข์บูชาธนูชัยบาทบวงสรวงพร้อมด้วยพระยา
พระหลวง นายทหารช้างทหารม้า ต่างไปรยปรายข้าวตอกดอกไม้
สมิทธิสังเวทพระเทวกรรมอังกฤษาฐและบ่วงบาท โดยตำรับพระคช
กรรมคเชนทรสนาน ครั้นเพลารุ่งเช้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
เสด็จออก ณ พระที่นั่งไชยชุมพล พร้อมด้วยพระอัครชายาพระราช
บรมวงศาและพระสนมกำนัลนางท้าวชาวชะแม่อันงามด้วยทกแต่ง
กรัศกายนุ่งห่มประกวดกัน หน้าพระที่นั่งก็สะพรั่งพร้อมมาตยาข้าเฝ้า
นั่งบนร้านม้าห้าชั้น เป็นหลั่นลดตามผู้ใหญ่ผู้น้อย อันว่าประเทียบท้าว
พระยาทั้งหลายฝ่ายทหารพ่อเรือนต่างแต่งตัวมานั่งเป็น พวกเป็นเหล่า
กันตามระวางช่องสี่มาหน้าพระกาลศาลหลวง คาคเพดานผ้าขาวร่ม
แสงพระอาทิตย์ และวิถีทางท้องสนามในนางเรียงนั้น ก็แน่นนันต์
ไปด้วยหมู่ราช ฎรประชาชายหญิงนุ่งห่มแพรม้วนทกแต่งตามตระกูล
ของตน ต่างคอยทอดทัศนาขบวนแห่คเชนทรสนาน ฝ่ายพระครู
พราหมณ์พฤติบาทก็เบิกโขนทวาร เดินขบวนแห่ช้างอันทรงพระ
เทวกรรม นำริ้วมาตามวิถีท้องสนามหน้าหน้าพระที่นั่ง งามทหาร
เดินแห่ล้วนแต่ใส่เสื้อหมวกสีต่าง ๆ ถือธงฉานธงชายไม้เส้าล้อมธนูศร
เสียงกลองอินทเทรสังข์ดังเสนาะสนั่น เคียรดาษ ด้วยกระซิง
กลึงกลดเครื่องคชาเฉลิมเกียรติ พระยาช้างระวางต้นเดินสนามงาม
ด้วยลักษณะรูป มีเผือกสามตระกูลเนียมสามตระกูลสมพงศ์สุประคิษฐ์

ความพะจุม ปราสาทอำนวยกมฺหบุษปะทนต์ไอยราทงสารทรงพระ
 คชาธารที่นั่งเคนตะพัก ล้วนประทับด้วยเครื่องคชาภรณ์สุพรรณพิจิตร
 อันนายจ่านำประจำชื่อกชพลายพงทงมวลห่มเสื้อสีแดงแต่งตัวสง่างาม
 อาโถง ถือขอเกราะง้าวขอไม้ท้าวชอกละเม็ค ขบวนสารชัยมณีนี
 ช้างนำช้างแทรกช้างผะชดชายให้บารุสั่งาผัดพาพพอแพนถวายเป็นหน้า
 พระที่นั่ง แล้วก็เดินขบวนแห่ม้าระวางต้นมาเป็นชนัตถ์ล้วนประทับด้วย
 เครื่องอาชาสุวรรณวิไล มีจ่านำประจำจูงประจำชื่งแต่งตัวสะใส่เสื้อ
 สีแดงโพกผ้าขลิบถือนทวนทองเกาทัณฑ์สั่นหอกซัด บ้างก็ให้พยศอย่าง
 บ้างก็ขี่ขับควบ อันว่าคชสารและอัครแต่ละตัวย่อมงามรูปและงาม
 เครื่องแต่งจำเริญตายิ่งนัก สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินคันทอศพระเนตรขบวน
 คเสนทรสนานสำราญราชฤทัย ทงพระอัครชายาบรมวงศาพระสนม
 กำนัล ท้าวพระยาข้าเฝ้าชาวพระราชารุทงหลายต่างเรียงขึ้นชม
 พระบรมโพธิสมภาร เป็นการนั้กษัตริย์คเสนทรสนานสามทิววัน
 และวันเป็นประมณนั้น เดินพญาช้างและม้าระวางต้น วันเป็นคัมภ
 สอง เดินช้างม้าระวางวิเศษ วันเป็นคัมภสาม เดินช้างม้าระวางเพรียว

ครั้นเพลาคะวันบ่ายชายแสงและราษราตรี ชาวพนักงานก็เล่น
 เพลงโก่ป่าช้าหงส์และหนังรำ จุดดอกไม้พุ่มพะเนียงพลุระทากระถาง
 เป็นการมหรสพสมโภชพระเทวกรรมที่หน้าพระเทวสถานหลวง เป็น
 ธรรมเนียมถ้วนคัมภสามราตรีตามตำรับ

ครั้นถึง ณ วันพระบรมทินกรจจากมินราศีประเวศขึ้นสู่เมษราศี
 เถลิงศกขึ้นปีใหม่ แต่บรรดาข้าเฝ้าพระบาททงฝ่ายหน้าฝ่ายใน ก็ประชุม
 พร้อมกันรับพระราชทานนำพระพัฒน์ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวคำรัสสั่งเจ้า

พนักงานโปรดให้พระราชทานเงินประจำปีและพัสดวราภรณ์ แก่พระ
ราชวงศ์ทั่วพระราชอาณาเขตทั้งสองฝ่ายในกรุงนอกกรุง ตลอดจนไป
จนไพร่ประจำช่อง ทั้งพระสนมกำนัลทั่วชาวชะแม้อำมาตามตำแหน่ง
ฐานาศักดิ์ถ้วนทุกหน้า เสร็จการพระราชพิธีสนานใหญ่ดังนี้

ว่าด้วยพิธีแรกนา

ครั้นถึงเดือน ๖ เป็นการนักษัตรฤกษ์ในพระราชพิธีไพศาชจรด
พระนังคัล จึงพระครูพรหมพรตพิธีศรีบรมหงส์ก็ประชุมพราหมณ์
ผูกพรตอัญเชิญพระเทวรูปเข้าสู่โรงราชพิธี อันแควงด้วยราชวัติ
ฉัตรธง ณ ท้องทุ่งละหานหลวงหน้าพระตำหนักข้าง ครั้นถึงกำหนด
วันอุตมฤกษ์วันอาทิตย์ เป็นวันสำหรับกระทำการมงคลการแรกนาขวัญ
จึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระเครื่องต้นอย่างขัตติยราช
กนิหัยน์ เสด็จทรงพระอศุราชเป็นพาหนะยานพร้อมด้วยพระหลวง
ขุนหมื่นนายทหารม้าประจำข้อศร โดยเสด็จพยุหยาตราขบวนเพชร
พวง และพระอัครชายาพระราชวงศ์พระสนมกำนัล เลือกแต่ที่ต้อง
พระราชหฤทัย ให้โดยเสด็จล้วนแต่ตกแต่งกรัษกายอย่างนางเขียน ขึ้น
รถประเทียบตามไปในขบวนหลัง ครั้นเสด็จถึงพระพลาประทับ ณ
ตำหนักข้าง จึงดำรัสสั่งออกญาพลเทพยธิบติให้เข้าสู่โรงราชพิธีถือ
เอาพัสดวราภรณ์เพศกษัตริย์ แต่งกายอย่างลูกหลวงเอกริษด้วยอิสริยยศ
ในวันเดิวนั้น มีชีพ่อพราหมณ์บันลือเสียงสังข์และโปรยข้าวตอกนำ
หน้า และเมื่อออกจากโรงราชพิธีนั้น ก็แห่ด้วยกระซิ่งบังสุรย์ ครั้น
เข้าสู่มณฑลท้องละหานที่จะจรดพระนังคัล ชาวพระโคก็นำพระโคอุสุ-
ภราชมาเทียมไถทอง พระครูพรหมพรตพิธีก็มอบยามไถและประตัก

ทองให้ออกญาพลเทพย์ ออกญาพลเทพย์กราบถวายบังคมสมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน แล้วก็รับยามไถไม้ประทัก อันว่าออกพระศรีมโหสถ ยศกรมเลศครรไลหงส์ผู้เป็นบิดาข้าน้อยนี้ ท่านแต่งรักษากายบริสุทธิ์ เสวตพัศตราภรณ์ พร้อมเครื่องอัฐภาพรตเป็นพราหมณ์มหาศาล ประเสริฐศักดิ์ ถือเอาไถเงินอันเทียมด้วยพระโคเศวตพระพร จึงออก พระวณะเศรษฐีอันบริบูรณ์ด้วยทรัพย์สมบัตินับเข้าในมหาศาล ท่าน แต่งกายอย่างคหบดี ถือเอาไถอันหุ้มด้วยผ้ารัตกัมพลแดง เทียมด้วย พระโคกระวินกับทั้งไม้ประทัก พระโหราจารย์ก็ลั่นฆ้องชัยประโคม ดุริยางคดนตรี นายจ่านากจับจงพระโคอุสุภราชอันเทียมไถเอก ซึ่ง ออกญาพลเทพย์รับที่ถือนั้น บ่ายบาทดำเนินจรดพระนังคัลเวียนซ้าย ไปขวา ไถโทออกพระศรีมโหสถดำเนินที่สอง ไถตรีพระวณะเศรษฐี ดำเนินที่สาม ตามกันเป็นลำดับ พร้อมด้วยชีพอพราหมณ์ปราชญ์ชาวตอก ดอกไม้ บันลือเสียงสังข์ตีไม้บนท้าวหน้าหน้าไถ ชุนบริบูรณ์ธัญญา กับ นายนักการนาหลวง แต่งตัวนุ่งเพลาคาดประคดใส่หมวกสานถือกระบี่เข้า ไปรยปรายหวานพรรณพืชธัญญาหาร ตามทางไถจรดพระนังคัลถ้วน ค่ำรบสามรอบ อันว่าชาวพนักงานก็เล่นการมหรสพ ระเบ็ง ระบำโหม่ง คุ้ม หกคะเมน ไต่ลวด ลอดบ่วง รำแพน แทงวิไลโก่ป่า ช้างสร้อยรอบ ที่ปริมณฑล กระทำการแรกนาขวัญ เอ็กเกริกไปด้วยหมู่มหาชนชาย หญิงพาบุตรนัดตามาทอดทัตสนาเล่นสำราญใจ ครั้นเสร็จการไถหวาน แล้วก็ปลดปล่อยพระโคอุสุภราช โคเศวตพระพร โคกระวินออกให้กิน เลี้ยงเลี้ยงทายของห้าสิ่ง ถ้าพระโคบริโภคข้าวและถั่วทางหญ้าห้าสิ่งใด สิ่งหนึ่งก็ดี และมีได้บริโภคก็ดี โหรพราหมณาจารย์ก็ทำนายทายทัก

ว่า ธัญญาหารจะได้ผลมิได้ผล น้ามากน้าน้อย ตามตำรับไตรเพท ขณะ
นั้น พระอัครชายาตำรัสสั่งนางพระสนม ให้เชิญเครื่องพระสุพรรณ
ภาชนะมธุปายาสขึ้นถวายสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้ทรงเสวย แล้วก็ให้
ชาวราชมัลลียงลูกขุนทั้งหลาย ถวายข้าวมธุปายาสและของคาวหวาน
ตามลำดับ เสร็จการพระราชพิธีจรดพระนังคัลดั่งนี้

ว่าด้วยพิธีวิสาขบูชา

ครั้นถึงวันวิสาขบูชาพุทธศาสน์ สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินและราช
บริรักษ์ฝ่ายหน้าฝ่ายใน ทรงอาณัติพระราชอาชฎาทวักทุกนิคมคามชนบท
ก็ประทับพระนครและพระราชวังข้างหน้าข้างใน จวนตำแหน่งท้าว
พระยาพระหลวงและเสนาบดีผู้ใหญ่หมื่น บ้านเรือนโรงร้านพ่วงแพ
ชนประชาชายหญิง ล้วนแต่แขวนโคมประทีปชวาลาสว่างไสว ห้อย
ย้อยพวงบุปผชาติประพรมเครื่องสุคนธ์ธูป อุกีศบูชาพระรัตนตรัยสิ้น
สามทิวาราตรี มหาชนชักชวนกันรักษาพระอุโบสถศีล สดับฟังพระ
สัทธรรมเทศนาบูชาธรรม บ้างก็ถวายสลากภัตอาหารสังฆทานข้าวบิณฑ
บ้างก็ยกขึ้นซึ่งธงผ้าบูชาพระสถูปเจดีย์ บ้างก็บริจาคทรัพย์จำแนก
แจกทานแก่ยากทลิตทกคนกำพร้าอนาถาชราพิการ บ้างก็ซื้อถ้าย
ชีวิตสัตว์จัตุบาททวิบาทชาติต่าง ๆ ปลดปล่อยให้ได้ความสุขสบาย
อันว่าสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินและราชตระกูล ก็ทรงศีลบำเพ็ญการ
พระราชกุศลต่างๆ ในวันวิสาขบูชาพุทธศาสน์เป็นอันมาก เพลาตะวัน
ชายแสง ก็เสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยราชสุริยวงศ์นางในออก
วัดหน้าพระธาตุราชอารามหลวงวันหนึ่ง ออกวัดราชบูรณะพระพิหาร
หลวงวันหนึ่ง ออกวัดโลกยสุธาราชาวาสวันหนึ่ง ต่างนมัสการ

พระรัตนัยาธิคุณ โปรยปรายผกาเกสรสุคันธรสสักการบูชาถวาย
 ประทีปรูปเทียนเวียนแว่นรอบรัตนบัลลังก์ ประโคมดุริยางคดนตรี
 ดิตส์ตีเป่าสมโภช พระชินศรี พระชินราช พระโลกนาถสถถาวรศ โดยมี
 กมลโสมนัสศรัทธาทกทักทวน อันพระมหานครสุโขทัยราชธานีถึงวัน
 วิสาขะนักขัตฤกษ์ครั้งใด ก็สว่างไปด้วยแสงประทีปเทียนดอกไม้เพลิง
 แลสล้างสลอนด้วยธงชายธงปฏาก ไสวไปด้วยพุ่มพวงดอกไม้กรอง
 ร้อยห้อยแขวน หอมตลบไปด้วยกลิ่นสุคันธสรวยรื่น เสนาะสำเนียง
 พิณพาทย์ฆ้องกลองทั้งทิวาราตรี มหาชนชายหญิงพากันกระทำ
 กองการกุศล เสมือนจะเผยซึ่งทวารพิมานฟ้าทุกชั้น

ว่าด้วยพิธีเกณทะ

ครั้นถึงเดือน ๗ นักขัตฤกษ์พระราชพิธีเกณทะ ชาวพนักงานกึกก
 แต่งสถานพระสมณภูวนาถ อันเป็นพระเทวสถานหลวงให้สะอ้านสะอาด
 ชาวพระนครก็มาสันนิบาตประชุมกัน คอยดูพราหมณาจารย์จะตั้งข้าง
 เสี่ยงทาย จึงพระครูเพทางคศาสตร์ราชไตรเพทกับหมู่พราหมณ์ก็ผูก
 พรตบูชาสมิทธิพระเป็นเจ้าเป่าสังข์ถวายเสียง แล้วส่งเวยบวงสรวงข้าง
 อันกระทำด้วยทองเนวโลหะใหญ่ประมาณเท่าผลแตงอุลิส สมมุติว่าพร
 พระสมณ สามกำลังบุรุษจึงชักสายทั้งข้างให้หมุนไปได้ อันข้างนั้นเป็นที่
 เสี่ยงทายตามตำรับไตรเพท ถ้าข้างตั้งเสียงเสนาะหมุนนอนวันได้บาท
 นาพิกามีแต่ยังมีได้หย่อน ก็กล่าวว่า เป็นมงคลประเสริฐนัก พระมหา
 กษัตราธิราชเจ้าจะทรงสุรภาพพระเกียรติยศปรากฏไปในนานาประเทศ
 ทั้งปวง สมณชีพราหมณ์คหบดีเศรษฐีไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินสิ้นทั้งพระนคร

ขอบขันฑสีมาอาณาเขตอันกว้างใหญ่ไพศาล จะอยู่เย็นเป็นสุขปราศจาก
ภัยอันตรายต่าง ๆ อนึ่งโสศก แม่น้ำข้างหมุนมิได้นอนวัน ทั้ง
ลำเนียงก็ไม่เสนาะสนั่น อันตรายด้วยเหตุต่าง ๆ พราหมณาจารย์
ทำนายว่า บ้านเมืองจะมีสบายในวาระปีนั้น โดยนิยมตั้งชาน้อยกล่าววัน
ครันได้เพลาฤกษ์ พระครูเพทางคศาสตร์ราชไตรเพท ก็ให้นาลิวัน
นายพนักงานเชิญช่างชั้นภักทรบิฐ หมู่พราหมณ์ทั้งมวลคัดำเนินแห่ห้อม
ออกจากเทวสถาน ไปยังหน้าพระลานชัย อันแวดวงด้วยรั้วราชวัติ
เป็นที่ทั้งข้าง จึงเอาสายไหมเบญจพรรณยาวสิบสองศอกพันคันข้างร้อย
ช่องผั่ง ตั้งเท้าลงกับนางกระดานอันวางเหนือหลังภูมิภาคปัดพี พระครู
พรหมพรตพิธิศรีบรมหงส์ ก็อ่านอิศวรมนต์กำเนิดข้างสนวาระสาม
คาบ นาลิวันสามนายชำนาญข้างก็ประจำข้างคอยทั้ง ครันได้ฤกษ์
โหรลั่นฆ้องชัยนาลิวันก็ทั้งข้างวางสาย เสียงข้างดังกังวานเสนาะสนั่น
ดุจเสียงสังข์ หมุนนอนวันคันไม้สะบัดได้บาทนาพิกาเศษ ข้างสำแดง
ความจำเริญให้เห็นประจักษ์ถ้วนการบสามครั้ง ชีพ่อพราหมณ์และ
ท้าวพระยาบรรดาราชฎาร ซึ่งประชุมกันทอดทัศนาข้างหมุนตั้งนั้น
ก็ยินดีปรีดาให้ร้องเต้นรำ บอกเล่ากันต่อ ๆ ไปว่า ในปีนี้บ้านเมือง
จะอยู่เย็นเป็นสุข หมู่พราหมณาจารย์ก็เชิญช่างขึ้นเข้าสู่พระเทวสถาน
อันว่าการพระราชพิธีเคณฑะทั้งข้างนี้ สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินมิได้
เสด็จไปทรงทอดพระเนตร แต่กาลก่อนก็มีได้โปรดให้นางในไปทอด
ทัศนา ครันเมื่อชาน้อยขึ้นเข้าไปรับราชการเป็นข้าพระบาท สมเด็จพระ
พระเจ้าอยู่หัวมีพระราชบรรหารดำรัสว่า ชาน้อยเป็นชาติเชื้อตระกูล
พราหมณ์ จึงโปรดให้ไปทอดทัศนาการพระราชพิธีเคณฑะ กับพระ
สนมกำนัลซึ่งเป็นเชื้อพราหมณ์ด้วยกัน และที่นางในไปสถิตอยู่ทั้งข้างนั้น

เรียกชื่อโรมานพที่พราหมณ์สวคมนต์ เสร็จการพระราชพิธีเกณฑ์
ทั้งข้างต่งนี้

ว่าด้วยพิธีเข้าพรรษา

ครั้นเดือน ๘ ถึงนักขัตฤกษ์บูชาใหญ่การพระราชพิธีอาชาตมมาส
พระวรบุตรพุทธชินราชในพระศาสนา จะจำพระวรราชเป็นมหา
สันนิบาตทุกพระอาราม ฝ่ายพราหมณาจารย์ก็จะเข้าพรตสมาทานศีล
บริโภคระยาบวชบูชาคุณที่พิธีถึงเดือน สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงดำรัส
สั่งนายนักการให้ตกแต่งเสนาสนะทุกพระอารามหลวง แล้วก็ทรงถวาย
บริวารสมณ เป็นต้นว่า เติ่งต่งหนึ่งนอนเสื่อสาตลาตปูเป็นสังฆทาน
และผ้าวรราชวาสสิกพัตรสถลภักติกุลานภักดิ์ ทั้งประทับเทียนจำนำ
พระวรราชบูชาพระบรมธาตุ พระพุทธปฏิมากรพระปริยัติธรรมสิ้น
ไตรมาส ถวายรูปเทียนชวาลาน้ำมันตามใส่ประทีป แก่พระภิกษุสงฆ์
บรรดาจำพระวรราชในพระอารามหลวง ทั้งในกรุงนอกกรุงทั่วถึงกัน
ตามลำดับ ประการหนึ่ง ทรงพระราชอุทิศเครื่องกระยาสังเว
พลีกรรมพระเทวรูป ในพระเทวสถานหลวงทุกสถาน ทั้งสักการ
หมู่พราหมณาจารย์ซึ่งจำพรต อ่านอิศวรรเวทเพทางคศาสตร์บูชา
พระเป็นเจ้าด้วยเศวตพัศตราภรณ์ และเครื่องกระยาบวชทั้งประทีป
รูปเทียนวิเลปนะให้บูชาคุณที่ โดยทรงพระราชศรัทธาในพระพุทธร
ศาสนาไสยศาสตร์เจือกัน อันว่ามหาชนชายหญิงในตระกูลทั้งหลาย
มีตระกูลกษัตริย์และพราหมณ์และคหบดีเป็นต้น ก็ชักชวนกันกระทำ
กองการกุศลต่างๆ บรรดาผู้ใดได้สถาปนาพระอารามไว้ในพระศาสนา
ก็บอกกล่าวบ่าวบุญในหมู่ญาติและมิตร ช่วยกันตกแต่งเสนาสนะ

ถวายพระภิกษุสงฆ์ ทั้งถวายอาคันตุกะภักตวรราชวาสิกพัสตร์กิลานภัก
 ท้าวทุกพระอาราม ราษฎรทั้งในกรุงนอกกรุงและมีนิคมเมืองขึ้น ออก
 สันพระราชอาณาเขต ถ้าและผู้ใดนับถือไสยศาสตร์ด้วย กับชาวพระ
 เทวรูปในเทวสถานใหญ่น้อยทุกตำบล ทั้งสักการพราหมณ์อันจำพรต
 ด้วยผ้าและประทีปเทียน ครั้นถึง ณ วันจตุตหศีศุกัลป์กษเป็นธรรมเนียม
 ฤกษ์ นายนักการทหารบกทหารเรือก็ตั้งกระบวนแห่ เชิญเทียนประทีป
 จำนำพระวรวงษาขึ้นตั้งบนคานหาม และลงเรือเอกชัยใส่บุษบกบัลลังก์
 ทอง ประโคมกลองอินทเกร์แตรสังข์ระฆังทิวไสว แห่ไปตามท้อง
 สดถมารคและชลมารค ประชาชนราษฎรก็ของสาธุการอนุโมทนาพระ
 ราชกุศล ครั้นประทับถึงพระราชอารามหลวงตำบลใด ชาวพนักงาน
 ก็เชิญประทีปเข้าในพระวิหาร หอพระสังฆกรรมมนเทียร โรงอุโบสถ
 จุดตามไว้ในที่นั้น ๆ ทุกพระอาราม สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ทรง
 พระราชอุทิศสักการบูชาพระรัตนตรัยสิ้นไตรมาสสามเดือน ฝ่าย
 มหาชนประชาชายหญิงในตระกูลต่าง ๆ ทั่วไปทั้งพระราชอาณาเขต
 ขอบขันทีสีมา ประชุมกันเป็นพวกเป็นเหล่าตามวงศ์ญาติและมิตร
 ต่างตักแตงกรัษกายประกวตกัน แห่เทียนจำนำพระวรวงษาของตน ๆ
 ไปทางบกบ้างทางเรือบ้าง เสียงพิณพาทย์ฆ้องกลองสนั่นไปทุกแห่งทุก
 ตำบล เอิกเกริกด้วยประชาชนคนแก่คนดู ทั้งทางบกทางน้ำเป็นมหา
 นกขัตฤกษ์ ในวันพระราชพิธีอาษาฒมาสบูชาใหญ่ ครั้นถึงอาวาส
 อารามของผู้ใดก็เลี้ยงดูกัน แล้วเชิญเทียนประทีปจำนำพระวรวงษา
 เข้าตั้งในอุโบสถวิหาร จุดตามบูชาพระรัตนตรัยสิ้นไตรมาสสามเดือน
 ทุก ๆ อารามราษฎร ครั้น ณ วันกาฬปักษ์เอกตติยเพลาตะวันตก
 พระพุทธชินราช ก็สนับบาตประชุมกันเข้าพระวรวงษา ณ พระอุโบสถ

ทั่วทุกพระอาราม สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินออกกวัดหน้า
 พระธาตุ พร้อมด้วยพระอัครชายา และพระบรมวงศานุวงศ์ พระสนมกำนัล
 บรรดาชนทั้งหลายในตระกูลต่าง ๆ มีขัตติยตระกูลและพราหมณ์
 ตระกูลคหบดีตระกูลเป็นต้น ซึ่งมีประสาทรักธาเชื่อถือพระพุทธ-
 ศาสนา ต่างชักนำประทีปบริวารทั้ง บุตร หลาน ญาติและมิตร ออกไป
 สโมสรสนับนิตพร้อมเพรียงกัน ณ พระอารามใหญ่น้อยทั่วทุกแห่ง
 ทุกตำบล อุทิศถวายอุทกสาฎกและปัจจัยการถวายแก่พระภิกษุสงฆ์
 สามเณรทั่วถึงกัน แล้วมหาชนชายหญิงต่างตั้งบุญจากประติษฐาน
 สมาทานอุโบสถศีลอันมีองค์แปด ในสำนักพระมหาเถรเจ้าทั้งหลาย
 บ้างก็ออกกวัดเกวียนว่า ข้าพเจ้าจะรักษากุโบสถ เป็นปาฏิหาริย์ปักข-
 อุโบสถสิ้นวันสัปดาห์เดือน บ้างก็สมาทานเป็นเทมาสิกนิพัทธอุโบสถ
 คือรักษาศีลในพระพรรษาสิ้นไตรมาสสามเดือน บ้างก็สมาทานเป็น
 เอกมาสิกนิพัทธอุโบสถ คือรักษาศีลตั้งแต่เพ็ญเดือน ๑๑ ไปจนถึงเพ็ญ
 เดือน ๑๒ เสมอทุกวัน บ้างก็สมาทานเป็นอัฐมาสิกนิพัทธอุโบสถ คือ
 รักษาศีลเสมอทุกวันในศกทุกปีปักขกึ่งเดือน บ้างก็รักษาแต่ปกติ
 อุโบสถเดือนละแปดวันพระ บ้างก็สมาทานเป็นปฏิชาคระอุโบสถมีวัน
 รับวันส่งเดือนหนึ่ง รักษาศีลสิบเก้าวัน ทั้งสดับฟังพระธรรมถ้อยคำ
 ธรรมเทศนา และพระภิกษุสงฆ์สาธยายปพระปริตรในที่นั้น ๆ เสมอเป็น
 นิจทุกวันนี้ได้ขาด คราบเท่าสิ้นไตรมาสสามเดือนโดยนิยมนั้น อันว่า
 พระราชพิธีอาษาธมาสมาธิบูชาใหญ่ ชำนาญได้กิตติกระทำพนมดอกไม้มงคล
 และโกสุมปทุมทองอันวิจิตรด้วยวาดเขียน นำขึ้นถวายสมเด็จพระ
 เจ้าอยู่หัวให้ทรงสักการบูชาพระรัตนตรัยบ้าง พระเทวรูปบ้าง สมเด็จพระ
 เจ้าอยู่หัวก็พึงพอพระอัชฌาศัย จึงดำรัสชมชำน้อยว่าเป็นคน

ฉลาดคิด โปรดพระราชทานสักการรางวัลเป็นอันมาก แทนนี้มา
มหาชนชายหญิงทั่วทั้งพระนคร ก็ถือเอาเป็นอย่าง ต่างกระทำพนม
ดอกไม้อะและกอบหมชาติมีพรรณต่าง ๆ บุษยาพระรัตนตรัยในพระราช
พิธีอาษาฒมาสมากขึ้นทุกปี ฝ่ายนางในทั้งหลาย ก็ถืออย่างกระทำ
พนมดอกไม้อวยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้รับพระราชทานรางวัลตาม
ฝีมือและปัญญาด้วยกันเป็นอันมาก จึงพระบาทสมเด็จพระร่วงเจ้า
แผ่นดินมีพระราชบริหารสาปสรรว่า เบื้องหน้าแต่ขึ้นไป ชนชายหญิง
ในพระราชอาณาเขตประเทศสยามภาษา บรรดาเป็นสัมมาทฤษฎีให้
กระทำพนมดอกไม้อวยบุษยาพระรัตนตรัย ในพระราชพิธีอาษาฒมาส
ให้เรียกนามพนมดอกไม่ว่า พนมพระวรวงษา อย่ารู้สาบสูญตราบเท่า
กลัปาวสาน ข้าน้อยนพมาศก็ถึงซึ่งมีชื่อเสียงว่า เป็นคนฉลาดปรากฏ
นามอยู่ในแผ่นดินได้อีกอย่างหนึ่ง เสด็จการพระราชพิธีอาษาฒมาส
บุษยาใหญ่ ดังนี้

ว่าด้วยพิธีพรรณศาสตร์

ครั้นถึงเดือน ๙ พราหมณาจารย์ก็พร้อมกันกระทำการพระราช
พิธีพรรณศาสตร์ ตั้งเกยสี่เกยที่ลานหน้าพระเทวสถานหลวง ประดับ
ด้วยฉัตรธงอันกระทำด้วย หมายาคา หมายาคินนกะ อ่างทองสัตโลหะ สี่อ่าง
อ่างหนึ่งเต็มไปด้วยเปลือกลูกชาติสาธิตมีพรรณสอง คือ ข้าวเจ้า
ข้าวเหนียว สามอ่างนั้นใส่มูลดินอันเจือด้วยโคมัย ปลุกถ่วงอ่างหนึ่ง
ปลุกม่วงพรว่างอ่างหนึ่ง ปลุกหญ้าแพรก หมายาคะมานอ่างหนึ่ง ลง
ยันต์พรรณศาสตร์ปักกลางอ่าง ๆ ละคัน ตั้งไว้บนนางกระดานเบ้นปัก
ตรงหน้าเกย ครั้นถึงวันกำหนดฤกษ์ หมูพราหมณ์ทั้งหลายมีพระครู

พรหมพรตพิธีศรีบรมหงส์เป็นประธาน ต่างน้อมบัญญัติบวงสรวง
 สักเวพระเจ้าน้องสัทยาธิษฐาน ขอฝนให้ตกชุกชุมทั่วทุกนิคมอาณา
 เขตขอบขันทีสีมา กรุงพระมหานครสโโขทัยราชธานีบุรีรัตน์ ให้
 ชุ่มแช่ชาติสาธิตอันมีพรรณต่าง ๆ ซึ่งเป็นของเลี้ยงชีพชนประชาชาย
 หึงสมณพราหมณาจารย์ทั่วทั้งแผ่นดิน จงบริบูรณ์ด้วยเมล็ดรวง
 ปราศจากทวงแมลง ด้วยอำนาจวิเศษสวลาหกและพรพระสยาม อนึ่งโสศ
 อันว่าลดาชาติทั้งหลายมีถ่วงเป็นต้น ขอจงบริบูรณ์ด้วยพืชผลให้
 ล้นเหลือ จะได้เป็นเครื่องกระยาบวชบำบวงสรวง อนึ่งเล่าพรรณ
 รุกขชาติต่าง ๆ มีม่วงพร้าวเป็นต้น ขอจงบริบูรณ์ด้วยดอกดวงพวง
 ผล จะได้เป็นอาหารแห่งหมู่มนุชยเกรทงผอง ประการหนึ่งฤๅณชาติ
 ต่างพรรณอันเขียวขจีตงามด้วยยอดและใบ มีหญ้าแพรก หญ้าละมาน
 เป็นต้น สำหรับเป็นรักษาหารช้างม้าโคกระบือ ขอจงงอกงามตาม
 ชายหนองคลองน้ำไหล ด้วยอำนาจวิเศษสวลาหกให้บริบูรณ์ ครั้นกล่าว
 คำอธิษฐานแล้ว จึงพราหมณาจารย์ทั้งสี่ผู้ทรงไว้ซึ่งพระเวทเพ-
 ทางศาสตร์แต่งกายสยายมวยผม นุ่งอุทกสาฎกถือเอาธงปฎักสีมอดุจ
 เมฆมีดฝน อันรายยันต์พฤษศาสตร์ตามขอบข้างละสี่คู่ ซึ่งปักบูชา
 ไว้คนละคันโดยสัจเคารพ พระครูพรหมพรตพิธีเป่าสังข์ดำเนินนำหน้า
 หมู่พราหมณ์ทั้งหลาย ก็แห่ห้อมออกจากพระเทวสถานไปยังเกย ขึ้น
 สถิตยืนอยู่บนเกย เกยละคน ต่างอ่านโองการประกาศแก้วิเศษสวลาหก
 ตามตำรับอิศวรเวทขอฝน สันวาระสามคาบ โบกธงธวัชกวัดแกว่ง
 บริกรรมอิศวรเวทขอฝน ตามตำรับไตรเพท สันวาระสามคาบแล้วก็
 ลงจากเกยขึ้นเข้าสู่พระเทวสถาน พราหมณ์ทั้งหลายผู้รู้พระมนต์
 พฤษศาสตร์ผลัดเปลี่ยนกันขึ้นยืนบนเกย โบกธงรายเวทขอฝนวันละ

สองเพลลา คือเช้าและเย็น ถ้วนคำรบสามทิวในวันนักษัตฤกษ์ อันว่า
การพระราชพิธีพรุณศาสตร์นี้ เมื่อช้าน้อยมีอายุ ๗ ขวบปลาย ได้
ตามพระศรีมโหสถผู้เป็นบิดาไปทอดทศนาครังหนึ่ง จึงจำไว้ได้

ว่าด้วยพิธีกว้นข้าวทิพย์

ครั้นเดือน ๑๐ ถึงการพระราชพิธีภัทรบทเป็นนักษัตฤกษ์ มหาชน
กระทำมธุปายาสทาน และจะได้ทรงข้าวสาลีเป็นปฐุมเก็บเกี่ยว ชีพอ
พราหมณ์ทั้งปวงก็เริ่มการพลีกรรมสรวงสังเวชบูชาพระไพลส ทั้ง
ปัญจมหาสาครเต็มด้วยน้ำในพระเทวสถาน อบรมนำด้วยเครื่องสุคนธ
ชาติและบุปผชาติให้มีกลิ่นหอมเป็นอันดี แล้วจึงเชิญพระเทวรูป
๑๖ ปางลงโสรจสรง อ่านพระเวทเพยศิลาชัย เพื่อจะให้บัพตอุบ้ทวะ
จัญไรภัยพยาธิทุกซ์โทษต่าง ๆ อันว่าหมู่พราหมณ์บรรดาซึ่งได้เล่า
เรียนไตรเพท ย่อมถือลัทธิว่าเดือน ๑๐ เป็นปฐุมครรภสาลี มหาชน
จะเก็บเกี่ยวมากระทำมธุปายาสถวายแด่พรหมณ์ เพื่อจะให้
มงคลแก่ข้าวในนา อันเมล็ดรวงข้าวนี้ขึ้นเป็นปางพระไพลส แม้ชาติ
พราหมณ์ผู้ใดยังมีไถล่อยบาป จะพึงบริโภคมธุปายาสและยาคุอัน
บุคคลกระทำด้วยปฐุมครรภชาติสาลี ก็บังเกิดทุกซ์โทษอุบ้ทวะจัญไร
แก่ตน ทั้งปราศจากความสวัสดิมงคลแก่นรชาติทั้งหลาย เหตุดังนี้
พราหมณาจารย์ผู้รู้เพทางศาสตร์ จึงกระทำพิธีภัทรบทล่อยบาป
ฝ่ายข้างพุทธศาสน์พระราชพิธีภัทรบทนี้ เป็นสมัยหมู่มหาชนกระทำ
มธุปายาสยาคุ อังคาสพระภิกษุสงฆ์และเลี้ยงพราหมณ์ ทั้งบูชาพระ
รัตนตรัยด้วยพรรณผำกระทำเป็นธงแล้ว และอุทิศส่วนกุศลผลบุญ
ให้แก่ญาติอันไปสู่ปรโลกเป็นเปรตทัตตูปชีวีเปรต และนักษัตฤกษ์พระ

ราชพิธีภักทรบทนนี้ พุทธศาสน์ไสยศาสตร์เจือกันโดยโบราณราช ครั้น
ถึง ณ วันขึ้น ๑๔-๑๕ ค่ำ แรมค่ำหนึ่ง หม่อมพราหมณาจารย์ผู้ซึ่งจะ
ลอยบาป มีพระศรีมโหสถบิดาข้าน้อยนี้เป็นต้น ต่างถือสังข์บ้างกลด
สัมฤทธิ์บ้าง มายังเทวพระสถานบูชาพระเป็นเจ้าแล้ว จึงเชิญบุญ
มหานทีในชั้นสาคร ซึ่งสมมุติว่าเป็นน้ำล้างบาปใส่สังข์ใส่กลด แล้ว
ก็นำลงไปยังท่าน้ำพร้อมด้วยบริวารยศ แหวนหน้าตดวงพระอาทิตย์
อันส่องแสง แม้เห็นบริสุทธ์ปราศจากเมฆหมอก จึงเอาเป็นฤกษ์ทอง
ที่จะล้างลอยบาป บางคนก็กระทำในเพลาราตรี เอาบริสุทธ์แห่งดวง
พระจันทร์เป็นฤกษ์ พราหมณ์ทั้งหลายนั่งห้อยเท้าเหยียบสายน้ำไหล
อ่านอิศวราคมสันวาระสามคาบแล้ว จึงรินวารีในสังข์ในกลดลงใน
ลำคองกา แล้วจุ่มกายสยายมวยผม อาบน้ำดำเกล้าชำระขัณฑ์สักรัช-
กายาให้ปราศจากเชื้อโรค บริสุทธ์สยายทั้งกายและจิตเป็นอันดีแล้ว
จึงยืนยั้งฝั่งน้ำ ผลัดอุทกสาฎกทั้งหนึ่งหม้อออกจากกาย วางเหนือแพ
หยวกบ้าง วางเหนือเพื่อยสวะบ้าง ขอนไม้บ้าง ใสเสื้อให้ลอยไป
ตามกระแสน้ำไหล ชำระายพระเวทลอยบาปบอกบริสุทธ์ต่อพระคงคา
แล้วก็กลับคืนยังเคหาฐานแห่งตนและตน อันพิธีลอยบาปนี้ทำได้แต่ใน
สามวัน วันเป็นประเพณีนั้น พราหมณ์มหาศาลตระกูลยี่งด้วยทรัพย์
สมบัติศฤงการบริวารยศลอย วันเป็นคำรบสองนั้นหม่อมพราหมณา-
จารย์ผู้ชำนาญทางคศาสตร์อาคมลงลอย วันเป็นคำรบสามนั้น
พราหมณ์ภิกขาจารซึ่งประพฤติวัตรปรนนิบัติต่าง ๆ ลงลอย ฝ่าย
พุทธศาสน์ราชบุรุษชาวพนักงาน ก็ตกแต่งโรงราชพิธีในพระราช
นิเวศน์ ตั้งก้อนเส้าเตาเพลิงและสัมภาระเครื่องใช้เบ็ดเสร็จ นาย
นักการละหานหลวง ก็เก็บเกี่ยวครรรภสาลีและรวงข้าวมาตากทำเป็น

ข้าวม้าข้าวตอกส่งต่อมณฑลยมนาเวียงเวียงเครื่อง นายพระโคกรัตน์
 ขีรารสมาส่งจุดเดียวกัน ครั้นถึงวันรับพระราชพิธีภัทรบท คือวันขึ้น
 ๑๓ ค่ำ เพลาเช้าเป็นวันธรรมดาฤกษ์ จึงสมเด็จพระอัครชายาทรงส่ง
 พระองค์ ทรงประทับพระบวรอินทริยด้วยเครื่องขัตติยาภรณ์ เสด็จ
 ยังโรงราชพิธีพร้อมด้วยประเทียบลูกขุน ทรงสถิตสุวรรณบัลลังก์
 กันเศวตฉัตรเจ็ดชั้น คำรัสสั่งให้เจ้าชาชาวเวียงเครื่องท่งมณฑลท่ง
 มธูปายาสปรุงปนคนระเจือล้นแต่ของโอชารส มีขันทศกรและน้ำผึ้ง
 น้ำอ้อยน้ำตาลทนมสดเป็นต้น ใส่ลงในภาชนะซึ่งตั้งบนเตาเพลิง จึง
 ให้สาวสำอางนวมธูปายาสเป็นฤกษ์โดยสังเขป ชาวกุริยางคดนตรี
 ก็ประโคมพิณพาทย์ฆ้องกลองเป่าเล่นการมหรสพ ระเบียงระบำล้นแต่
 นารี ครั้นนวมธูปายาสสำเร็จแล้วก็ถวายยาฯ เอาถ่วงระคนปน
 ครรภสาธิตที่แย้มยอดเจือด้วยขีรารส ขันทศกร น้ำตาลกรวด ให้โอชารส
 สำเร็จเป็นอันดี ในเพลาค่ำวันรุ่งขึ้น ๑๔ ค่ำ เป็นวันประณมภัทรบท
 นี้ จึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชดำเนินออกวัดหน้าพระธาตุ
 พร้อมด้วยราชสุริยวงศ์ และพระสนมกำนัลนางท้าวชาวชะแม โดย
 เสด็จทรงพระองค์สพระมหาเถรณะระ ด้วยมธูปายาสยาคุหาทนีโยชนี-
 ยาหารอันประณีตสำเร็จแล้ว จึงทรงบูชาพระรัตนตรัยด้วยธงพรรณ-
 พัสตร์สีต่างๆ อันชาวช่างฉลุฉลก็เป็นรูปจิตรกรรมลดากรรมถวายทั้ง
 สมณบริวารและกิลานเภสัช เป็นบริวารทานทั่วไปแก่พระภิกษุสามเณร
 แล้วก็ทรงนิมนต์ทศกัศสวณพระราชกุศลส่งไปยังพระบรมญาติทั้งหลาย
 ในปรโลก อันว่านางในทั้งปวง ต่างคนต่างถวายทานด้วยมธูปายาส
 ยาคุรงปฎาก พวงบุปผามาลัย ตั้งจิตแผ่ส่วนบุญไปให้แก่หมู่ญาติซึ่ง
 มรณะ และสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงบำเพ็ญพระราชกุศลในนักขัตฤกษ์

พระราชพิธีภัทรบท ถ้วนสามทิววันโดยนิมิตดังกล่าวนี้แล้ว จึงโปรดให้ประชุมพราหมณาจารย์มากกว่าร้อย ณ พระเทวสถานหลวง ค้ำรัสส่งชาวพนักงานให้เลี้ยงพราหมณ์ด้วยมธุปายาสยาคุต่อไปสิ้นคำรบสามวัน ทั้งพระราชทานคู่ผ้าสาฎกทั่วทุกตัวพราหมณ์ อันหมู่พระสนม กำนัลซึ่งถือไสยศาสตร์ด้วยนั้น ก็สักการหมู่พราหมณ์ด้วยมธุปายาสยาคุและผ้าถุงห่มเพื่อจะให้เปี่ยมมงคลแก่ตัว อนึ่งโศค มหาชนชายหญิง มีชกตียตระกูลเป็นต้น บรรดาซึ่งเป็นสมมาทฤษฐินับถือพระรัตนตรัยนั้น ที่มีไรละหนาท่างก็เกี่ยวเก็บรวงข้าวมาทำทำกระทำเป็นมธุปายาสยาคุ เจือด้วยน้ำนมสดองค์าสพระภิกษุสงฆ์ เอิกเกริกไปทุกบ้านทุกเรือน บ้างก็ยกธงผ้าธงแพรธงบุชาพระศกูปเจดีย์ บ้างก็อัญเชิญพราหมณ์มาเลี้ยงด้วยปายาส ถึงว่าชาติตระกูลพราหมณ์ ถ้าผู้ใดถือพุทธศาสนา ด้วยก็ตกแต่งมธุปายาสยาคุองค์าสพระภิกษุสงฆ์ ทั้งยกธงบุชาพระรัตนตรัยและเลี้ยงพราหมณ์ ตั้งแต่วันภัทรบทจนบรรจบสิ้นเดือน ชนประชาชายหญิงชาวพระนครทุกตระกูล กระทำกองการกุศลด้วยมธุปายาสยาคุติดต่อกันไปมิได้ขาดวัน เป็นที่บันเทิงเริงรื่นต่างคนต่างอุทิศส่วนกุศลผลบุญของตน ซึ่งได้กระทำด้วยน้ำจิตโสมนัสศรัทธา ไปให้แก่โบราณญาติกาทั้งหลาย อันจุติไปกำเนิดในภพต่างๆ มีปรทัตตูปชีวีเปรตนั้นเป็นต้น

ว่าด้วยพิธีอาศุข

ครั้นฤดูเดือน ๑๑ ชาลลชชายฝั่งถึงการพระราชพิธีอาศุข นักขัตฤกษ์ พี่พราหมณ์ก็ส่งเวยพระนารายณ์ปางเกษียรสมุทรและพระลักษมีพระมเหศวติโดยตำรับ ชนประชาชาวพระนครต่างบอก

กล่าวกันว่านักปราชญ์นักคัลลิดนาว่าเป็นพวกเป็นเหล่า ตกแต่งรัชกาย
 งามตามชาติตามตระกูล พายเนืองแน่นกันมาจอตเรียงลอย คอยดู
 แข่งเรือพระที่นั่งเอกชัยทั้งสองฝากฝั่งตลอดเฉียบ จึงออกพระณรงค์
 ฤทธิร่ำบาลชาวนชลสินธุ ผู้ได้บังคับบัญชาเหล่าจ่านำทหารเรือ ก็
 เบิกบายศรีสมโภชเชิญขวัญเรือพระที่นั่งเอกชัย อันงามอนระหง
 ทั้งสองลำสรรพเสร็จ พร้อมด้วยพลพายและเครื่องดนตรีสังคีตพระกรร
 ภิรมชุมสายทั้งรายตลอดลำ มีหมู่สิทธิชัยถือธงทองประจำหน้าท้าย
 เรือรูปตราตำแหน่งนายทหาร ให้ห้อมล้อมพายให้เข้ามาสู่มณฑล
 ท่นทอดท้องสนาม พระครูพราหมณ์พิธีศรีบรมหงส์ก็อัญเชิญพระ
 นารายณ์ปางเกษียรสมุทร ลงทรงสถิตบนบุษบกเรือพระที่นั่งชัยเฉลิม
 ธรณินทร์ อันโลกสมมุติว่า เป็นเรือพระยามีมาแต่โบราณ จึงพระครู
 เพทางคศาสตร์ราชไตรเพท ก็อัญเชิญพระลักษมีพระบเหศวคีลงทรง
 สถิตบนบุษบกเรือพระที่นั่งชัยสินธุพิมาน อันสมมุติว่า เป็นเรือพระ
 อัครชายาราชมเหสี และคำกล่าวโดยตำรับพระราชพิธีอาศุขว่า เรือ
 พระที่นั่งชัยเฉลิมธรณินทร์ ชัยสินธุพิมาน ทั้งสองลำนี้ เป็นที่เสี่ยงทาย
 แสดงความจำเริญและมีจำเริญแก่บ้านเมือง พลทหารจ่านายพาย ๆ
 แข่งกันมิได้ละลด ถ้าเรือทรงพระนารายณ์คือเรือพระยามิชัยข้านะ ก็
 ทำนายว่า สมเด็จพระมหากษัตริราชเจ้า จะแผ่ผ่านพระเดชเดชานุภาพ
 ไปทั่วทิศานุทิศ ลูกคำพาดิชนนานาประเทศจะแตกตื่นกันมาเซยชม
 บรมโพธิสมภารพระเจ้าแผ่นดิน บ้านเมืองจะบริบูรณ์ด้วยสรรพสิ่ง
 ของต่างประเทศ ราคาซื้อขายจะย่อมเยาเบาค่าทุกสิ่งสินค้า ธัญญาหาร
 มัจฉมังสาหารผลาหารพานจะเสื่อมทรมานฝืดเคืองไม่สู้อุดม เศษ
 ทำนายว่า สตรีจะมีบุตรเป็นชายโดยมาก อนึ่งโสด แม้ว่าเรือทรง

พระลักษมี คือเรือพระอัครชายามีชัยขำนะ ในตำรับทำนายทายว่า
 บ้านเมืองจะบริบูรณ์ด้วยธัญญาหาร มัจฉมังสาหารผลาหาร น้ำอ้อย
 น้ำตาลสารพัดของบริโภคน้ำอันลุกคำพาณิซซึ่งจะมากำขายขายจะ
 เบาบาง สิ่งของต่างประเทศมิได้อคมมัธยม เศษทำนายว่าสตรี
 จะมีบุตรเป็นธิดาโดยมาก ฉิว่าเรือพระที่นั่งทั้งสองแข่งเสมอล้ำกัน
 ก็ทำนายว่า บ้านเมืองจะมีได้บริบูรณ์ทุกสิ่ง มีอาหารการกินเป็นต้นใน
 ขวบปีนั้น และธรรมเนียมทหารจำนำประจำพายนาวาคู่แข่ง ถ้าเรือ
 พระที่นั่งลำใดได้ชัยชนะ ทหารพลพายประจำลำก็ได้รับพระราชทาน
 ขนอ่อนในกรุงเข้าชวค่าในวันนั้นเป็นรางวัล ไปแบ่งปันกันตามบ้าน
 แพนกนายและไพร่ ครั้นเพลาคะวันสายแสง สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
 เสด็จออก ณ พระที่นั่งชลพิมานธารนชาลา พระอัครชายาและราช
 ประยูรวงศ์นางวงศ์พระสนมกำนัล โดยเสด็จสรวังพร้อม หมู
 มุขมาตยาชีเรือตำรวจล้อมวง จอกลอยคอยรับราชบริหารอยู่รายเรียง
 เรือเทียวชาวักพายขยุ้มสมบอกให้ยกธงเรือท่นทุก ๆ ลำเป็นสำคัญ
 สัญญา ให้ว่างเรือพระที่นั่งคู่แข่งลงมาถวายทอดพระเนตร พระครู
 พรหมพรตพิธีบรมหงส์ และพระครูเทพางคศาสตร์ราชไตรเพทก็อ่าน
 วิษณุมนต์บันลือเสียงสังข์ปรายข้าวตอกดอกไม้ ทหารเรือก็แห่ให้
 เอาชัยชนสามลา ชาวดุริยางคในพระที่นั่งลำแข่ง ก็ประโคมสังคีต
 ประสานเสียงเสนาะเพราะบรรเลงเพลงล่องเรือ โหราลั่นหมองฤกษ์
 สิทธิชัยก็โบกธงหน้าท้าย พลพายออกเรือพระที่นั่งทั้งคู่พร้อมกัน
 เสียงคนแห่คนดูให้ร้องอวยชัยให้พร เอิกเกริกก้องไกลาหลทั้งสอง
 ฟากฝั่ง เรือพระที่นั่งเอกชัยคู่แข่งจนระหังงามอร่ามด้วยแสงสุวรรณ
 วิไลเลขา บุษบกบัลลังก์และระยับจับสายน้ำไหล เครื่องสูงส้าง
 รายเรียงหน้าท้ายธงทองธวัช พลพายใส่เสื้อแดงหมวกแดงคุมงามสง่า

กรายพรายทองตั้งจะบินฟ้าพาเรือแล่น คุผาคโผนมากกลางสายชลชลา
 หักคู่แข่งกันชนกันลดล่องลงมาถึงหน้าฉาน เรือพระที่นั่งเอกชัยเฉลิม
 ธรณินทร์ ก็เหลื่อมลำแล่นเลยพระที่นั่งชัยสินธุพิมาน บรรดาคนหบด
 เศรษฐีพวกพ่อค้าก็ยืนตีต่างตบมือให้ร้องรำฟ้อนไปทั้งท้องน้ำ พลพาย
 ลำข่มมีน้ำใจพายหนีมาถึงเจียบขาด พระที่นั่งเอกชัยเฉลิมธรณินทร์มี
 ชัยชนะ ทหารแห่และพลพายก็เฮฮาบายหน้าเรือพายกรายเห่เข้ามา
 ลอยถวายเป็นอยู่ตรงหน้าฉาน สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ทรงพระโสมนัส
 เบิกบานสำราญราชหฤทัย ตรัสประภาษเชยชม แล้วโปรดให้พระ
 ราชทานรางวัลอย่างแต่หลัง

อันว่าข้าน้อยกล่าวการพระราชพิธี ๑๒ เดือน เป็นแต่สังเขปมิได้
 พิศดาร ด้วยเหตุว่าได้เห็นบ้างมิได้เห็นบ้าง จำได้บ้างจำมิได้บ้าง ทั้ง
 เป็นสตรีสติปัญญาเกินกว่าบุรุษ แล้วยังอ่อนหย่อนอายุกำลังจะรัก
 รูปและแต่งกาย ซึ่งมีอุทสาหะพากเพียรกล่าวเป็นทำเนียบไว้ทั้งนี้เพื่อ
 หวังจะให้สตรีอันมีประเภทเสมอด้วยตน แต่บรรดาได้สมาคมกองการ
 กุศลผลบุญ จึงบริบูรณ์ด้วยอุปนิสัยสมบัติทั้งสาม คือมีสติปัญญา
 นหนึ่ง มีรูปสิริโสภาคย์นหนึ่ง มีชาติตระกูลทั้งทรัพย์สินมัตินนหนึ่ง
 ได้เป็นนางพระสนมกำนัลกอบปรไปด้วยอิสริยยศ ในสมเด็จพระมหา
 ษัตราธิราชเจ้า ผู้ดำรงทรงพิภพพื้นปฐพีในภายภาคหน้า พึงให้ทราบ
 ว่าข้าน้อยนพมาศ กระทำราชกิจในสมเด็จพระร่วงเจ้ากรุงพระมหานคร
 สุโขทัย ตั้งจิตคิดสิ่งซึ่งเป็นการควรกับเหตุ ถูกต้องพระราชอัชฌาศัย
 พระเจ้าอยู่หัว ก็ได้ปรากฏชื่อเสียงว่า เป็นสตรีนักปราชญ์ฉลาดในวิชา
 ช่างอยู่ชั่วกัลปาวสาน ก็เห็นว่าควรทำนทั้งหลายผู้ได้นามชื่อว่าพระสนม
 กำนัล จะพึงประพฤติตามเยี่ยงอย่างข้าน้อยนี้บ้าง ในอนาคตเบื้องหน้า

ว่าด้วยความประพัตติแห่งนางสนม

แต่ชั้นน้อยพึงใจจะกล่าวความดีและชั่วในหมู่มิตรเสมอหน้า อันเป็นข้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินสืบต่อกันนับด้วยร้อยเป็นอันมาก ทั้งนางบำเรอที่เป็นขัตติยตระกูลก็มี เป็นตระกูลคหบดีฝ่ายทหารก็มี ฝ่ายพ่อเรือนก็มี เชื้อตระกูลพราหมณ์ก็มี เชื้อตระกูลเศรษฐีก็มี เป็นตระกูลพ่อค้าก็มี ชนมาอยู่ร่วมชัณฉิมวัยก็มี อยู่ในมัจฉิมวัยก็มี ยังประณมวัยก็มี พึงครุณร่นวัยก็มี ที่สืบราชสรีรยวงศ์ก็มี เป็นแต่ธรรมดาพระสนมกำนัลก็มี ได้แต่นามชื่อว่าพระสนมกำนัลนั้นก็มี งามทั้งรูปร่างจริตกิริยาจากก็อ่อนหวาน มีสติปัญญาหาสนาบรรดาศักดิ์สมด้วยชาติตระกูล ทั้งใจรับราชกิจทั้งเช้าค่ำมาเสมอ ประพัตติตนอย่างมฤคจามรีรัฐสงวนชน มิให้คำคนคิดนิยมนำรังนี้ก็มี บางคนงามแต่รูปกับวาสนาอุตสาหะเป็นประมาณ ประพัตติตนเหมือนพระยามฤคราชสีห์จับสัตว์บริโภคนแต่เพลากลางวัน กลางคืนแล้วก็นอนอยู่ในถ้ำ จะได้บริโภคอาหารนั้นหามิได้ดั่งนี้ก็มี บางคนงามรูปงามโฉมงามศรีงามศักดิ์ แต่ประพัตติตนเหมือนด้วยนกเค้านกเขวก ออกหาอาหารบริโภคต่อเพลากลางคืน กลางวันเข้าซ่อนซุ่มตัวอยู่ในรอกดั่งนี้ก็มี บางคนงามทรวดทรงตะละอย่างนางเขียน ประพัตติตนเหมือนเหยี่ยวหาอาหารนาน ๆ ก็แต่งปีกแต่งหางฉาบฉวยมาเฉี่ยวโฉบ ได้อาหารบริโภคพอมันปากอืดท้องแล้ว ก็โผบินบินร่อนไปตามสบายใจดั่งนี้ก็มี บางคนงามรูปจริตกิริยาไว้ท่วงทีบ่งเป็นผู้น้อยผู้สูง ประพัตติดั่งเสือเผ่นจำศีล แม้ได้เห็นมัจฉิมังสาหารอันควรจะบริโภค ถึงใจจะนึกอยากก็ทำเหมือนไม่อยากจะชิม้อยแต่หางตาม่าย ๆ เมิน ๆ ดั่งนี้ก็มี บางคนงามคมงามขำงามชาติงามตระกูล แต่ประพัตติตนเหมือนด้วยรากดิน

คนก็อาศัยแผ่นดิน แต่ไม่นับถือแผ่นดิน มันก็ต้องเลื้อยไปเลื้อยมาอยู่
 ในแผ่นดินนั่นเอง เหตุด้วยถือชาติถือตระกูลตั้งนั้นก็มี บางคนงามพิมพ์
 พักตร์ผุดผ่องทั้งนวลเตือน นัยน์เนตรคมขำยิ้มแล้วจึงกล่าววาจา แต่
 ประพฤติตนเหมือนด้วยปอมข้างไว้วจริตกิริยาสูงส่งตั้งนั้นก็มี บางคน
 งามสละสวยระหวายทอดกรกรายชายนัยน์ตาตั้งศรแสงลงแทงหทัย จะตก
 แต่งกายช่างชำเสียทุกอย่าง ออกจากจวนก็จวนจะไม่ทันเพลาเฝ้ารับ
 ราชกิจ พอเป็นกิริยาบุญบ้างเล็กน้อยไม่นั่งนานทะเลิบแล่นเร็วเหมือน
 ปลมชมกันว่าดี ต่างถือเช่นเห็นอย่างย่อมประพฤติตั้งนั้นก็มีโดยมาก
 บางคนงามชะอ้อนงอนจริตกิริยาช่วยเขิน เปล่ามวญวาทวงพักตร์คำตั้ง
 ปีกแมลงภู่ วาทวงคว่อมตงค์นครสุดทางเนตร นชายาวสามองคฺฐี
 ตั้งสีกลิบการะเกดกรายกริณาวะเขตปากชูดช้อย จะเชิญเครื่องสิ่งใด
 ก็กลัวอันตรายเลียบ จะไกวจามรก็กลัวหือจะย้อยหน้าจะดำ รับราช-
 กิจได้แต่เพียงหมอบม่ายถวายโหม หนักไม่เอาเบาไม่สู้ ประพฤติตน
 ตั้งนั้นก็มีโดยมาก บางพวกงามเป็นปกติสตรีฉวีวรรณขาวบ้าง ดำบ้าง
 เนื้อสองสีบ้าง ดำแดงบ้างผอมบ้าง ฟ้าบ้าง ประพฤติตนต่าง ๆ ตามแต่
 ใจจะเห็นดีเห็นงาม บ้างก็หมั่นเฝ้าแหนอนอยู่งานกลางนใช้มิได้ขาดหน้า
 บ้างก็เลือกวันเลือกเวลารับราชการพอกันตรวจ บ้างก็เดือนหนึ่งมา
 ครึ่งหนึ่งบ้างสองครึ่งบ้าง บ้างก็บอกบ่วยบอกใช้ไม่พอใจจะเฝ้าแห
 บ้างก็ถือทิวิมานะนอนหนึ่งอยู่เฉย ๆ บ้างก็มานั่งพอเป็นที่เพื่อนท่าน
 เพลาจวนรุ่ง บ้างก็รังเกียจใจในที่ควรว่าไม่ควร บ้างก็รับราชกิจ
 สิ่งใดสิ่งหนึ่งแต่สักเล็กสักน้อย มีร้อยกรองดอกไม้และวาดเขียน
 เป็นต้น ที่จะได้มีใจมาอยู่งานกลางนใช้สอยนั้น ปีหนึ่งจะมีสักครึ่ง

ก็เป็นอันยากอย่าหาเลย อย่างหนึ่งเล่าที่พวกหมื่นประจำทำราชการ
 อยู่เป็นนิจ จะไกวจามรและตั่งเครื่องแต่งทักดี บ้างก็ดูเยี่ยงอย่างกัน
 กระทำถูกต้องตามแบบแผน ใครได้เห็นก็ยอมกล่าวคำสรรเสริญเยินยอ
 บางคนก็ทำตามอำเภอใจตัวแต่งตั่งพอพ้นมือ มิได้เป็นที่ชอบพระราช
 อัสมาสัยแต่สักสิ่ง พวกพ้องก็ช่างหนึ่งดูได้ไม่รำคาญนัยน์ตา ยังพวก
 หนึ่งจะพรรณนาก็กลั่นยืมมิใคร่ได้ ล้วนแต่ถือว่าเข้ามชฌิมวัยแล้วไม่
 ควรทำ ได้แต่เฝ้าแห่นอยู่กระนั้นเป็นชั้นชนิด จะว่าไปที่จริงก็คำยังเสีย
 กว่ารุ่นวัยหนุ่มสไบชอบแต่บางเบาเลื่อนเลื่อนเป็นธรรมดา อีกชนิดหนึ่ง
 นั้นเล่าจะกล่าวก็เป็นกลัวใจ ทำราชการมิได้คิดหาความชอบความ
 จำริญใส่ตัว ตังใจแต่จะเที่ยวเก็บถ้อยมาร้อยให้เป็นความโล่งแยง
 แกล้งกล่าวให้เกินเหตุบ้าง จักจ้านพาลทะเลาะไม่เลือกหน้า แม้ผู้ใด
 เชื่อถ้อยถ้อยคำแล้วก็ซ้ำเติมจนเกิดวิวาทาอาอันอ้อๆ ฉาวๆ เป็นเหลือ
 ปัญญาข้าน้อยนพมาศจะรำรำพัน อนึ่งโสด อันว่านางบำเรอทั้งหลาย
 นั้นล้วนแต่ทรงลักษณะวิลาสลอเอี่ยม ชำนาญในการบำรุงบำเรอ
 พระราชหฤทัยสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินสิ้นกาลละทุกเมื่อ จะว่าข้างรูปร่าง
 กงามเหมือนหล่อเหลาเกลากลึง จะว่าข้างทรวดทรงกงามประหนึ่ง
 นางกนิษฐ จะดูดวงพักตร์ลักษณะกงามเพราพร้อมยัมแย้ม จะพิศ
 ผิวพรรณวรรณะก็เป็นนวลเหมือนนวลจันทร์ จะดูจริตกิจริยาทั้ง
 ละไมละม่อมพร้อมพรั่ง จะฟังสำเนียงเสียงเจรจาก็เสนาะเพราะจับจิต
 จะตกแต่งกายนุ่งห่มทั้งงามสมคุดมขำ จะใกล้เคียงกับผู้ใดก็หอมกลิ่น
 เสาวคนธรรยารื่น บ้างก็สันตติในการสังคีตคีตสีซั๊บบั๊มโหรืพิณพาทย์
 แพนซอกลองชวา บ้างก็ชำนาญในการบรรเลงเพลงขับร้องสำเนียง
 เสียงอ่อนหวานโหยหวานยวนฤทัย บ้างก็เรียนรู้พ่อนรำทำบทธา

เป็นน้ำซึม อ่อนระทวยทอดกรงามตั้งเทพสุรางค์รำ ถึงเพลาน้ำเรอก
 พรักพร้อมไม่ขาดหน้า แต่ทว่าที่เป็นคนสันดานชั่วก็ประพฤติเชื่อน
 ประเพณีดีและช่วยอรรถคนปนกัน เหมือนคำโบราณท่านว่า ไม่ต่าง
 ปล้อง ฟัน้องต่างใจ ใครประพฤติอย่างไรเป็นไปอย่างนั้น อันหมื่น
 นางบำเรอทั้งหลายงามก็จริงดีก็จริง แต่ข้าน้อยคิดเห็นว่าเสียแรงรู้
 เสียแรงเรียนวิชา ทั้งสิ้นได้เป็นแก่นสารแต่สักอย่าง พระพุทธปฏิมา
 ตรัสพระธรรมเทศนาว่า สิ่งใดซึ่งจะผูกสัตว์ไว้ในสงสารทุกข์แล้วก็
 เป็นบาป จะมาหลงประติษฐิคิดรำพันในทั้งดงามอยู่ดังนี้ แม้มิเห็น
 โทษกลับตัวได้ในประณมวีย์ ต่อล่วงมีฉลิมวีย์ปราศจากงามแล้วจึง
 เลยละ ก็คงจะได้เสวยวิบากในอบายโดยกรรมนิยม ที่ยังมีน้ำจิต
 รักใคร่ทั้งตัวเป็นครูบาอาจารย์ฝึกสอนศิษย์หา ให้เพื่อนรำต๋อไปจนแก่
 เฒ่าล้มตาย ควรจะนับว่าประพฤติบาปเป็นอาจิณกรรม อำนาจกุศล
 จะนำตนให้ไปเกิดในอบายภูมิอันชื่อโลหภูมิ ซึ่งเป็นบริวารอเวจีนรก
 ต้องทนทุกข์เวทนาย่นยาวชั่วพุทธันตรหนึ่งคงแท้เที่ยง แต่ผู้หาปัญญา
 มิได้ไม่เห็นพระไตรลักษณ์ หลงรักในการเพื่อนรำจะให้งามให้ดีจำพวก
 เดียว อันเหตุซึ่งนางในทั้งหลายประพฤติคนต่าง ๆ กันเห็นปานข้าน้อย
 พรณนามาทั้งนี้ ใช้สมเด็จพระร่วงเจ้าจะไม่ทรงทราบก็ทรงทราบสิ้น
 ทุกสิ่งทุกประการ อันได้โปรดพระราชทานโอวาทสั่งสอนทุกคน
 พวกที่มีปัญญาก็รู้สึกสำนึกกลับตัวได้เป็นคนดี เหล่าพวกที่มากไปด้วย
 ทุริตมานะก็ไม่ประพฤติตามเหมือนนุให้กระทำต่าง ๆ หนักยิ่งขึ้นกว่า
 เก่า พระบาทสมเด็จพระร่วงเจ้าทรงดำรัสอยู่เนือง ๆ ว่า คนจำพวกนี้
 จะทรمانให้ถึงไม้ส่ายและประตัก อย่างช้างม้าโคกระบือกว่าจะสิ้น
 พยศก็จะได้ แต่คนดีด้วยอาชฎานักปราชญ์ไม่พึงสรรเสริญ เมื่อใครดี

ก็จะใช้ใครมิดีก็ช่างใคร มิใช่เกิดในปล้องไม้ ล้วนแต่มีชาติมีตระกูล
 ในกาลนี้มาตุคามยังประพฤติชั่วแต่เพียงนี้ ไปภายภาคหน้าพระมหา
 กษัตริย์ซึ่งทรงแผ่นดินในสยามประเทศเห็นปานตังเราฉะนั้น จะมีนาง
 พระสนมกำนัลนับด้วยพันและร้อยจะหาที่ประพฤติตั้นนั้นจะโดยน้อยนัก
 น้อยหนา จะมีแต่ประพฤติลามกต่าง ๆ ยิ่งขึ้นไปมากกว่าสมัยนี้สักร้อย
 เท่าพันทวีเทียงแท้ ไม่ต้องการที่จะเป็นธรรมาจริยด้วยคนสอนยาก
 ข้าน้อยนพมาศได้ฟังพระราชบริหารแล้ว ก็ให้สะตุงจิตคิดกลัวแต่สัง-
 สารวัฏ แม้ชาติหน้าเกลือกจะไปเกิดเป็นพระสนมกำนัลพระมหากษัตรา
 ธิราชเจ้าในภายภาคหน้า ก็จะต้องไกลเคียงด้วยคนพาลสันดานลามก
 จึงอุตสาหะสร้างกุศลปรารภไปเกิดในเทวโลกอย่างเดียว

แต่ณข้าน้อยจะบรรยายสหายตำนานสืบไป ในเมื่อสมเด็จพระร่วง
 เจ้าเสวยสิริราชสมบัติโดยยุติธรรมตามราชประเพณี ล่วงจุลศักราช
 ไปได้๑๘ปีโดยกำหนด ทรงสำราญภิรมย์ยินดีสโมสร พร้อมเพรียง
 ด้วยหมู่พระสนมกำนัลและราชบริรักษ์ ทั้งประยวงศาฝ่ายหน้าฝ่ายใน
 เป็นบรมสุข อาณาประชาราษฎรปราศจากภัยอันตราย ราชศัตร
 ภายนอกภายในก็มีได้กำเริบให้เดือดร้อน มีแต่การบำเพ็ญพระราชกุศล
 ทรงศีลจำแนกทาน บันเทิงพระกมลเหตุภัยในทางพระโพธิญาณทุกเข้า
 ค่า คือนวันเดือนปีเป็นนิจนิรันดร อันตัวข้าน้อยก็มีความสุขด้วย
 พระคุณสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระเมตตาชุบเลี้ยง พระราชทาน
 ยศฐานบรรดาศักดิ์ให้งามหน้าบิตามารดา ทั้งใช้สอยกิจราชการใหญ่
 น้อยสนิทชิดชม เป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัยในพระราชดำริทุกประการ
 แม้จะมีที่เสด็จพระราชดำเนินแห่งใด จะค้ำแรมใกล้ไกลก้นเคارและ

มิกันดาร์ก็ดี ข้าน้อยก็ได้โดยเสด็จทุกครั้งประคองเกือกทอง หนึ่งเล่า
 ยามเมื่อสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะมีสบายพระสภณธ์กายด้วยเหตุกำเริบ
 พระโรค ข้าน้อยก็ได้ถนอมบาทบกขมาศบำเรอรัก โดยใจสวามิภักดิ์
 มิได้เป็นกินเป็นนอนผ่อนสบาย ตั้งใจทำราชกิจจะได้คิดแก้ลำบาก
 ยากเหนื่อยแต่สักขณะจิตหนึ่งก็หามิได้ ไซ้ข้าน้อยนพมาศจะแกลัง
 กล่าวไว้รอดอ้างนรชาติซึ่งเกิดภายหลัง ผู้ใดอย่าพึงสงสัย อันความ
 จงรักภักดีของข้าน้อยนี้ ควรจะเป็นแบบอย่างไปได้ในแผ่นดินชั่ว
 กัลปาวสาน ฯ

หมดเรื่องเท่านั้น